

УНИВЕРЗИТЕТ „ГОЦЕ ДЕЛЧЕВ“ – ШТИП
Правен факултет
Применета политика и дипломатија
Штип

Драгана Јовановиќ

**Споредбена анализа на тоталитарните идеологии со посебен осврт на
фашизмот и нацизмот**

-магистерски труд-

Штип, април 2013

Драгана Јовановиќ

**Споредбена анализа на тоталитарните идеологии со посебен осврт на
фашизмот и нацизмот**

Универзитет „Гоце Делчев“ – Штип

Наслов: Споредбена анализа на тоталитарните идеологии со посебен осврт на фашизмот и нацизмот

Апстракт:

Потчинувањето и насилството без разлика на модалитетите, видот и количеството на насилството и теророт ја сочинуваат суштината на тоталитаризмот. Тоталитаризмот се карактеризира преку повеќе принципи, каде што, во сите овде споменати режими, пропагандата зазема многу важно место. Резултатите од добро спроведена пропаганда биле од непроценливо значење.

Тоталитарната пропаганда е успешна заради фактот што реалноста се заменува со фикцијата. Оваа замена на реалност со фикција со постојано повторување на нереални факти, на масите им дава чувство на временски континуитет. Масите, пак, од друга страна, се подложни на сите идеологии. Но, главниот недостаток на тоталитарната пропаганда е следен: таа не може да ја задоволи потребата на масите за наполно конзистентен, разбирлив и привидлив свет, без притоа сериозно да се судри со здравиот разум.

Фашизмот е форма на владеење што ги истакнува нацијата и расата. Исто така, претставува реакција на модернизација, прекин на истата и револт против неа или ирационални реакции во светот на големиот бизнис, капитал и капитализам. Еден од неговите главни елементи во германската верзија е антикапитализмот, а во Италија корпоративност. За фашизмот, карактеристично е испреплетување на два мотива: националистички (популистички) и социјалистички.

Нацизмот, пак, успеал да ги искористи обележјата на германската историја, да ги злоупотреби малограѓаните и да ги насочи кон национализмот. Враќањето на вечните вредности било возможно само со потполна политичка деконтаминација, која гарантира морално и политичко оздравување на народот.

Значи, би можеле да резимираме дека во Италија се инсистирало на тоталитарна држава, додека, пак, кај нацистите било битно движењето и народот. Одлуките на водачот биле над правото, а пропагандата во Италија и Германија знаела да создаде харизматичен водач. Нацистичка Германија и Советскиот Сојуз со своите бирократски апарати, ги претвориле човечките

животи во масовна смрт, а поединците во квоти кои мора да се убијат. Германија сакала да воспостави рамнотежа помеѓу индустријата и аграрната утопија на Исток, додека, пак, СССР се трудел да ја надмине својата аграрна заостанатост со забрзана индустријализација и урбанизација.

Клучни зборови: насилство, пропаганда, манипулација, еврејство, егзекуторство, фикција, реалност.

TITLE: Comparative analysis on totalitarian ideologies with special review on fascism and nazism

Abstract:

Submission and tyranny regardless modality, kind and quantity of violence and terror, make the essence of totalitarianism. Totalitarianism is defined with many principles, but in all this totalitarianistic states, propaganda has been a basic spot. Good results of the well conducted propaganda, is of invaluable significance.

Propaganda in totalitarianistic regim is successful, because the reality is changed with fiction. This change the reality with fiction, with constantly repeted unreal facts to people, give them feelings of time invariability. People than, from the other side, are amenable of every kind of ideology. But, the basic insufficiency of the totalitarian propaganda is next: if doesn't allow people to satisfy their needs to complitly understand and accept the world, without at the same time, seriously have fight with common sense.

Fashism is kind of domination, that shows the importance of nation and race. In the same line, fashism is reaction of modernization, disruption on the same and revolt against it. Or, unreal reaction in the world on big business, capital and capitalism. Its basic elements in German version is anticapitalism, in Italy is corporativity. It is characteristic for the fashism to entwine on two motives: nationalist (population) and socialist.

Nasizm successfully uses the insignia on german history, to abuse the snob and to direct the nationalism. Returning to eternal valuables, pulse probably just with political decontamination, which garantees moral and political recovery of the nation.

Than, we could have the following conclusion: in Italy the authority, insist on totalitarianistic state, but in Germany it is important movement and people. The decision on the lead were up the law, but propaganda in Italy and Germany and in the other states in this thesis, knows to contribute harismatic leader. The Nazistic Germany and Soviet Union with property birocratic gadgetry convert the human benigns in mass murder, and individuals in kvots who must be killed. Germany wants to restitute balans between industry and agrar utory on the east, but Soviet Union all, full effort to outrun own agrar backwardness with ban industry and zoning.

Key words: violence, propaganda, manipulation, jewish, execution, fiction, reality.

Содржина:

Вовед.....	7
1. Диктатура.....	10
2. Тоталитаризам.....	22
3. Тоталитарна пропаганда.....	27
4. Тоталитаризмот како современ општествен феномен.....	31
5. Титовата држава – тоталитарна?.....	35
6. Сталин.....	44
7. Мао Цедунг и Н.Р.Кина.....	49
8. Фашизам и нацизам.....	55
А. Бенито Мусолини и фашизмот во Италија.....	55
Б. Адолф Хитлер и нацизмот во Германија.....	66
В. Сличности и разлики помеѓу фашизмот и нацизмот.....	95
Г. Холокауст: Игнорирана стварност.....	100
9. Заклучок.....	110
10. Литература.....	115

Вовед:

Научна област во која ќе се реализира истражувањето се тоталитарните идеологии. Но, сепак, анализата ќе се задржи на фашизмот и нацизмот. Најпрво ќе ги опишам карактеристиките на тоталитарните идеологии: со што се карактеризираат, какви режими опфаќаат, кога се појавуваат и на кој начин. Анализата што следи за нацизмот и фашизмот ќе ги разработи сличностите и разликите, како и предностите и недостатоците коишто ги поврзуваат.

1. Предмет на истражување:

Основен предмет на ова истражување е споредбена анализа на тоталитарни идеологии каде посебен акцент се става на фашизмот и нацизмот.

2. Цели на истражувањето:

Цел на истражувањето е да се утврди колку е значајна анализата на тоталитарните режими со целосно осознавање на нивните карактеристики. Во основа ова значи дека со понатамошна анализа би можело најјасно да се нагласи разликата помеѓу, навидум блиски, но, сепак, многу различни режими, кои се дел од тоталитарните идеологии.

3. Очекувани резултати:

Во однос на очекуваните резултати, би сакале да дојдеме до целосно научно сознание во врска со фашизмот и нацизмот во однос на симболите, главните претставници, дали и колку се во функција овие режими, односно дали уште постојат и на која територија. Очекуваме да осознаеме колкаво е влијанието од истите во практиката или, пак, тие веќе се дел од одамнешната историја.

4. Теориска рамка:

Тоталитаризам е облик на владеење при кој државата ги регулира, речиси, сите области на јавниот и приватниот живот.

Тоталитарните режими се стремат да извршат преуредување на општествениот, политичкиот и економскиот поредок во согласност со политичката или религиозната идеологија што ја застапуваат. Исто така, настојуваат да го мобилизираат целото население во тој потфат и покажуваат

исклучителна нетолеранција кон секого што не се согласува со целите и средствата преку кои тие се стремат да ги остварат истите. Тоталитарните системи ја одржуваат својата власт преку еднопартиско владеење, политичка полиција, преку пропаганда што ја шират преку медиумите под контрола на државата и преку акти на терор (насочени кон политичките неистомисленици и/или кон одредени категории на луѓе).

Класични примери на тоталитарни режими се: италијанскиот фашизам, германскиот нацизам и комунистичките режими воспоставени ширум светот. Според нивото на репресија, тоталитарните режими можат да се поделат на: режими со „тврд“ тоталитаризам и режими со „мек“ тоталитаризам. Режими со „тврд“ тоталитаризам се оние тоталитарни режими каде што теророт е на исклучително високо ниво. Тука спаѓаат Сталиновата Русија и Хитлеровата Германија. Режимите со „мек“ тоталитаризам, од друга страна, не исклучувајќи го теророт, него го сведуваат на релативно помала мерка и главно се потпираат врз моќта на пропагандата. Примери за режими со „мек“ тоталитаризам се: Лениновата Русија, Италија на Мусолини, комунистичка Југославија, Куба и други.

Најпознати аналитичари што се занимавале со проблематиката на тоталитаризмот се: Карл Попер, Карл Фридрих, Хана Арент и Збигњев Бжежински.

Фашизмот е радикална политичка идеологија и државно уредување на екстремната десница што комбинира елементи на корпоратизам, авторитаријанизам, национализам, милитаризам, анти-анархизам, анти-комунизам и анти-либерализам.

Зборот „фашизам“ доаѓа од италијанскиот збор „фашио“ (*fascio*), што означува „сноп“ (во политичка или воена група или во нација), но исто така од *фашите* (прачки -заврзани како цилиндар околу секира), антички римски симбол на авторитетот на магистратите. Најпрецизно, терминот произлегува од „фашо“ (множ. *фаши*) - збор кој бил многу популарен во Италија по 90-тите години на 19 век, а означувал најразлични (најчесто левичарски) селански

револуционерни групи и движења кои полулегално дејствувале во италијанското општество.

Оригиналот фашистичко (италијански: *fascismo*) движење се појавило во Италија во 1919 (*Fasci di combattimento* - *Боречки фаши*) и владеело со земјата од 1922 до 1943 година, под водството на Бенито Мусолини. Ова е, всушност, потесното значење на зборот фашизам кое, главно, го користат историчарите.

Нацизам или **Национал-социјализам** (германски: *Nationalsozialismus*), главно, се однесува на тоталитаристичката идеологија и дејствување на Нацистичката партија (Национал-социјалистичка германска работничка партија, германски: *Nationalsozialistische Deutsche Arbeiterpartei* или NSDAP, НСДАП) на чело со Адолф Хитлер. Исто така, се однесува и на политиката на владата на Германија од 1933 до 1945 година, период во германската историја познат како Нацистичка Германија или „Третиот Рајх“.

5. Хипотетска рамка

6. Генерална хипотеза:

Колку анализата на тоталитарни идеологии ќе помогне во проучувањето на фашизмот и нацизмот.

А) Независна варијабла: Споредбена анализа на тоталитарни режими.

Б) Зависна варијабла: Критички осврт на фашизам и нацизам.

7. Методолошки приод:

Во однос на користени методи, техники и инструменти во истражувањето ќе се користи анализа на содржина. Анализата на содржината се состои од анализа на документи, карта на менаџерски резерви, се испитува поврзаноста помеѓу концептите и се употребува како помошно квалификативно средство при обработка и средување на податоците – анализирање на одговорите.

1. Диктатура

Диктатура е систем на владеење најчесто воден од страна на еден харизматичен лидер, кој целосно доминира со владата, медиумите и општеството. Понекогаш диктатурата е предводена од група или партија.

Диктатурата, во современ контекст, се однесува на апсолутно владеење, најчесто од страна на диктатор, владеење коешто не е ограничено од законите, уставот или некои други социјални и политички фактори. Во класичен контекст, зборот диктатор се однесува на главен магистрат кој во древниот Рим за време на опасност добивал апсолутна моќ. Неговото владеење не било ниту своеволно, ниту неодговорно, туку тоа било во целост подложно на законите. Подоцна во Римската Империја се појавиле друг вид на диктатори, коишто силата и моќта кои ја поседувале ја користеле своеволно, односно за своите лични потреби. Примери за вакви владетели се римските императори.

Диктаторите во модерното време се стремат кон тоа да ја користат моќта којашто ја поседуваат во извршувањето на своите цели, не водејќи сметка за моралните, односно етичките последици коишто тие акции ги предизвикуваат. Тие многу ретко доаѓаат на власт со помош на демократски средства, најчесто до власта доаѓаат по пат на сила или со револуции. Најчесто своите постапки ги оправдуваат велејќи дека ја користат силата и моќта којашто ја поседуваат за да се справат со некои тешкотии или опасности, без разлика дали тие опасности се реални или измислени. Диктаторите, меѓутоа, многу ретко се откажувале од својата моќ и власта, дури и тогаш кога кризата, односно опасноста, ќе поминела.

Понекогаш во недостаток во вакви кризи, диктаторите и нивните влади измислувале нови проблеми за да останат на власт. Ваков е примерот со Јосиф Сталин во Советскиот Сојуз. Ваквите режими најчесто се задржуваат на власт заради големиот страв којшто луѓето го чувствуваат во односот со власта. Диктаторите неретко ги користеле вооружените сили, пропагандата, како и строгите казни во остварувањето на својата волја, воедно потиснувајќи го секое мислење коешто се разликувало од нивното.

Диктаторите, поддржувани од војската, креирале еднопартиски системи во коишто немало избори или, пак, ако имало, тие биле диктирани, односно претставувале чиста формалност. Постоенето на диктатурата најчесто се поврзува со тоа во колкава мера диктаторот е способен да ја примени силата како средство за принуда на граѓаните. Без користење на силата, ваквите диктатури најчесто се распаѓаат брзо по нивното доаѓање на власта.

Модерните диктатури, покрај силата и принудата, ги користат и средствата за масовно комуницирање, како алатка со која го контролираат народот. Во повеќето земји, од кои како конкретен пример можеме да ја земеме Кина, владата ги контролира емитувањата низ целата земја, врши новинарска и интернет цензура, а многу често ги казнува оние што се спротивставуваат.

Голем број на култури, под влијание на диктатурата, поттикнуваат нешто што се нарекува „култ на личноста“. Медиумите не само што се контролирани од страна на владата, туку тие служат како медиум преку кој се воздигнуваат и владата и нејзиниот лидер. Така, на пример, во секоја зграда, во времето на Садам Хусеин, цели музеи во Ирак биле преплаувани со цртежи, слики и скулптури на нивниот лидер. Ова е само мал дел од огромниот број на ваквите примери. Постојаната потреба за злоупотребување на апсолутната власт уште се нарекува и мегаломанија.

Авторитарна држава- недемократско државно уредување, кај кое се владее според принципот на воена дисциплина, со авторитет одозгора и со послушност одоздола. Познато е безусловното покорување на наредбите на водството дури и кога се погрешни зашто одржувањето на редот е поважно од сузбивањето на погрешноста.

Тоталитарните режими, според нивото на репресија, спаѓаат помеѓу најрепресивните облици на владеење. Сепак, тоталитарните режими, за разлика од авторитарните, не се потпираат само врз репресијата и врз зацврстувањето на својата власт, туку во голема мера се потпираат и врз пропагандата. Иако во принцип тоталитарните режими се порепресивни од авторитарните, постојат одредени авторитарни режими кои се порепресивни од одредени тоталитарни режими.

Класични примери на тоталитарни режими се: италијанскиот фашизам, германскиот нацизам и комунистичките режими воспоставени ширум светот. Според нивото на репресија, тоталитарните режими можат да се поделат на режими со „тврд“ тоталитаризам и режими со „мек“ тоталитаризам. Режими со „тврд“ тоталитаризам се оние тоталитарни режими каде што теророт е на исклучително високо ниво. Тука спаѓаат Сталиновата Русија и Хитлеровата Германија.

Режимите со „мек“ тоталитаризам¹, главно, се потпираат врз моќта на пропагандата. Примери за режими со „мек“ тоталитаризам се: Лениновата Русија, Италија на Мусолини, комунистичка Југославија, Куба и други.

Најпознати аналитичари што се занимавале со проблематиката на тоталитаризмот се: Карл Попер, Карл Фридрих, Хана Арент и Збигњев Бжежински.

Владите коишто ја поседуваат и ја злоупотребуваат апсолутната моќ, често се нарекуваат тоталитаристички- термин којшто своето потекло му го должи на Бенито Мусолини, италијански фашистички диктатор. Овој термин се користи како за десничарскиот тип на диктатура, авторитарна диктатура, така и за левиот тип на диктатура (марксистичкиот), односно „диктатура на пролетеријатот“. Некои диктатури во голема мера се поддржани од јавноста, таков е примерот со Нацистичка Германија. Овие режими ги користат периодите на смирување после граѓански војни или економски кризи за да дојдат, односно за да ја зацврстат власта. Овие режими ги оправдуваат своите постапки велејќи дека тие се нужни за пребродувањето на некоја криза, па дури и откако таа криза ќе биде пребродена. Покрај поддршката којашто ѝ ја даваат на владата, луѓето со текот на времето почнуваат да тежнеат кон добивање на поголеми слободи, па од овие причини диктаторите се принудени да бараат нови начини за преживување. Ваков е примерот со комунистичките режими од бившиот Советски блок, којшто во почетокот уживаше голема поддршка од народот.

---

¹ Не го исклучуваат теророт, туку го сведуваат на релативно помала мерка.

Во периодот меѓу двете светски војни режимите на Мусолини во Италија и на Хитлер во Германија во себе ги вклучиле: принципите на диктаторство, еднопартиски систем, масовна мобилизација, како и прекумерна употреба на полициска и воена сила. Фашистичката диктатура потекнува од 1922 година и за првпат се појавила во Италија, но подоцна во 1933 година била прифатена и од Германија како и од голем број други фашистички и квазифашистички влади во Европа. Фашистичката диктатура го доживува својот колапс по поразот на силите на Оската во Втората светска војна.

Исто така, во периодот меѓу двете светски војни Јосиф Сталин во Советскиот Сојуз ги спојува: диктатурата, еднопартискиот систем, масовната мобилизација и употреба на сила во еден цврст режим. Сталин е првиот модерен диктатор којшто го креирал „култот на личноста“ околу себе. Советскиот Сојуз излезе како победник и по смртта на Сталин влезе во нова фаза во која диктатурата од еден човек се трансформира во колективна диктатура.

По завршувањето на Втората светска војна, во голем број од новоослободените земји беа воспоставени диктаторски режими. Во повеќето од бившите афрички и азиски колонии, по избиравањето на својата независност, претседателските режими постепено се трансформираа во лични диктатури. Овие диктатури се покажаа нестабилни, па така диктаторите беа често рушени, односно заменувани. Колапсот на комунизмот по 1989-1990 година, доведе до колапс на голем број на диктатури во Источна Европа. Меѓутоа, многу од државите коишто произлегоа од распаѓањето на Советски Сојуз, беа контролирани од авторитарни лидери, како што е примерот со Сапармурат Нијазов во Туркменистан. Дел од овие лидери беа мирно сменети преку таканаречените „обоени револуции“ во 2004-2005 година, меѓутоа ваквиот режим во Узбекистан не заврши така мирно, таму беа масакрирани неколку илјади луѓе. Треба да се спомене и фактот дека во некои земји, како што се: Кина, Северна Кореја, Лаос и Виетнам, комунистичките режими не беа срушени и тие сè уште постојат.

Што се однесува на народите, кои сè уште се под чизмата на диктатурата, најлоша е ситуацијата на африканскиот континент. Таму

диктаторите сè уште контролираат над 20 или речиси половина од државите². Дobar дел од африканските авторитарни режими потекнуваат уште од деколонизацијата, а Зимбабве сè уште се наоѓа под чизмата на истиот водач кој се бореше за самостојност. Во многу други земји владеат потомци на првите водачи. Многумина од тие водачи во раните револуционерни денови биле носители на марксистички идеи и угледни членови на Движењето на неврзаните. Со текот на десетлетијата, тие се претвориле во безочни угнетувачи и убијци на сопствените граѓани.

Латинска Америка, по ерата на десничарски хунти и диктатори спонзорирани од американските тајни служби, кон крајот на 20-от век тргна кон демократскиот социјализам со изборот на цела една низа левичарски претседатели. Почнувајќи од Хуго Чавез 1998 година во Венецуела, до Хозе Мухице во Уругвај 2010 година, па на крајот остана само кубанската комунистичка диктатура на браќата Кастро. Иако новите левичарски претседатели ја разбудија надежта за реафирмација на социјализмот, Чавез веќе јасно покажа диктаторски намери, овозможувајќи си себеси неограничен реизбор.

По падот на Берлинскиот ѕид и почетните турбуленции, низа земји се на пат кон демократија, а за последен европски диктатор денес се смета белорускиот претседател Александар Лукашенко. Русија на Владимир Путин и Димитриј Медведев е далеку од слободна земја, а, речиси, сите азиски држави кои произлегоа од поранешниот СССР се претворија во диктатури на посткомунистичките властодржци. Заедно со Кина, Северна Кореја и земјите од Индокина, тие го претставуваат авторитарниот појас кој се протега од истокот до западот на континентот.

Со теократскиот Иран, уште еден автократски регион е Блискиот Исток. Тука се вбројува владеењето на апсолутните султани и емири во повеќето

---

² George Orwell, 1984, Published July 1950 by Signet Classics (first published 1949).

арапски држави богати со нафта, како и класичната диктатура во Јемен, нестабилната демократија во Либан и израелската демократија која не важи за Палестинците. Саудискиот режим е еден од најлошите во светот.

Во 2009 година, американската организација *Freedom House*, направи истражување, испитувајќи ја состојбата со политичките права и граѓанските слободи во 194 земји од светот³. Според ова истражување, држави со најлоши режими се: Бурма, Екваторијална Гвинеја, Еритреја, Либија, Северна Кореја, Судан, Туркменистан и Узбекистан, а следат Белорусија, Чад, Гвинеја, Куба, Кина, Лаос, Саудиска Арабија и Сирија.

Латинска Америка

Фидел Кастро, Куба

Владее 57 години со над 11 милиони жители

Водачот на кубанската револуција, кој наскоро полни 85 години, толку долго е на власт што повеќе не беше во состојба да ја издржи, па задржувајќи се на челото на Комунистичката партија во 2008 г. му ја предаде претседателската функција на помладиот брат Раул, кој набрзо ќе наполни 80 години. Остарените Браќа на кубанскиот народ му донесоа еднаквост во сиромаштијата, а сите неуспеси на револуцијата, со која ја изневерија личната диктатура, се препишуваат на американското ембарго.

Африка

Омар ал-Башир, Судан

Владее 21 година со над 39 милиони луѓе

Со воен удар ја презема власта и сите важни политички функции, ги укинува партиите и независните медиуми и воспоставува шеријатски закон. Во

---

³ Истражувањето, коешто било спроведено покажало дека 47 земји или 24%, се означени како неслободни, 58 земји или 30%, како делумно слободни, и 89 земји или 46%, значи, помалку од половина, како слободни земји.

Граѓанската војна против неарапските племиња, која ја финансираше со пари од нафтата, убиени се меѓу 200 и 400 илјади цивили, а раселени се над два милиони луѓе. По злосторствата во Дарфур, Башир стана првиот шеф на држава обвинет во Хаг за геноцид.

Роберт Мугабе, Зимбабве

Владее 31 година со над 12 милиони луѓе

Прославениот водач на антиколонијалното ослободително движење во тогашна Родезија, од Зимбабве создаде земја со просечен животен век од 38 години. Аграрната реформа, која резултирала со пропаст на земјоделството, ја спроведе така што земјата одземена од белците им ја додели на своите јатаци, а не на оние без земја. Мугабе сурово ги спречува опозициските собири и ги прекршува човековите права, а дури ни по изгубените избори во 2008 година не си заминува од власта.

Теодоро Обианг Нгуема, Екваторијална Гвинеја

Владее 32 години со над 650 000 луѓе

Диктаторот кој во крвав удар го симна и погуби својот вујко, владее со една од најмалите, но и најнапредни африкански држави. Но, приходите од нафта завршуваат во рацете на властодршците, додека над 70% од народот живее со два долари на ден.

Мсвати III, крал на Свазиленд

Владее 25 години со над 1.2 милиони луѓе

Свазиленд е единствената преостаната африканска апсолутистичка монархија, која со Уставот, донесен дури во 2006 година, ги забранува политичките партии. На Мсвати му дава имунитет од прогон и одлучување за законите. Додека Мсвати е познат по луксузот и полигамијата, сиромашниот Свазиленд има 40% население заразено со ХИВ вирусот и најмал животен век од 32 години, а 70% од луѓето живеат со помалку од два долари дневно.

Исајас Афеверки, Еритреја

Владее 18 години со над 5 милиони население

Претседателот на Еритреја, од нејзиното отцепување од Етиопија во 1993 година, го суспендираше Уставот, ги укина изборите и приватните медиуми. Репортерите без граници минатата година го ставија на последното, 178 место според медиумските слободи.

Идриз Деби, Чад

Владее 20 години со над 1.3 милиони луѓе

Во 2005 година *Transparency International* ја прогласи Чад за најкорумпирана земја во светот, а истата година Деби си дозволи неограничен реизбор. Спроведува вонсудски ликвидации, измачувања, злоставување на новинари и активисти, а жените се жртви на силување и генитално сакатење. Се одржува со помош на војската, во која вложува најмногу, па на неа ги потроши и 30-те милиони долари што Светската банка му ги даде за изградба на нафтовод.

Џозеф Кабила Кабанге, ДР Конго

Владее 10 години со над 71 милион жители

Кабила е на власт на третата по големина африканска држава, а власта ја презеде на 30 години кога татко му, кој владееше 14 години, беше убиен. За време на татковиот режим беше заповедник на детската војска. Процентот на силувања, кои во неговото општество се сметаат за нормални, е најголем во светот.

Блискиот Исток

Кралот Абдула, Саудиска Арабија

Владее 6 години со над 26 милиони поданици

Апсолутната монархија е само еуфемизам за саудиската диктатура поддржана од парите од нафтата во која остарениот 87-годишен крал владее со декрети. Во неа се практикува измачување, се спроведуваат најодвратни угнетувања против жените и не се дозволени никакви протести. Но, бесрамно богатата династија е верен трговски и политички партнер на Западот.

Шеик Калифа бин Заед, Обединети Арапски Емирати

Владее 7 години со над 5 милиони жители

Заед е емир на Абу Даби и наследен претседател на федерацијата, кој вклучува уште шест емирати богати со нафта. Иако Емиратите во модернизациониот процес ја прифатија листата на човекови права, таа не важи за странските работници, кои се дури 80% од населението и често се наоѓаат во робовладетелски односи.

Али Абдула Салех, Јемен

Владее 33 години со над 28 милиони луѓе

Со Северен Јемен владееше од 1978 година, а по обединувањето со Јужен Јемен во 1990 година, стана претседател на целата земја. Неговиот корумпиран и репресивен режим е одговорен за измачувања и вонсудски ликвидации.

Али Хаменеи, Иран

Владее 12 години со над 77 милиони жители

Како врховен водач на иранската исламска теократија, без чие одобрување не вреди ни една одлука на владата, ајатолахот Хаменеи

моментално ја спонзорира власта на претседателот Махмуд Ахмадинеџад. По сомнителните претседателски избори во 2009 година, неговата паравоена организација Басиџ уби десетици протестанти. Ајатолахот директно ги поставува раководителите на судовите, медиумите, полицијата и војската, а режимот ги гуши човековите права и слободи, спроведува измачувања и егзекуции.

Поранешен СССР

Илхам Алиев, Азербејџан

Владее 8 години со над 9 милиони жители

Кога го наследи татка си Хејдар, тоа беше првото династичко наследување на територијата на поранешниот СССР. Илхам забранува собири на опозицијата и ги затвора нејзините водачи.

Нурсултан Назарбаев, Казакстан

Владее 22 години со над 16 милиони жители

Во 1984 година стана шеф на владата, во 1989 година шеф на Комунистичката партија на Казакстан, за во 1991 година да биде избран за претседател со 91.5% од гласовите, без противкандидат. Семејството во корумпираниот систем бесрамно му се збогати, а тој си дозволи доживотен реизбор. Бидејќи веќе наполни 70 години, на научниците им наложи да пронајдат еликсир на младоста.

Гурбангули Бердимухамедов, Туркменистан

Владее 5 години со над 5 милиони жители

Овој забар беше министер за здравство додека беше жив неговиот претходник, ексцентричниот диктатор Туркменбаши, шеф на некогашната Комунистичка партија која, сè уште ,е единствената партија во оваа земја. Продолжи некои од ексцентричните практики на својот претходник, како

забраната на операта и циркусите, но и тоталитарните практики, како забраната за политичко организирање.

Источна Азија

Тан Шве, Бурма- Источна Азија

Владее 19 години со над 56 милиони луѓе

Шефот на бурманската воена хунта, бескрупулозно ја кршеше опозицијата, па и протестите на будистичките монаси. На осиромашениот народ му ја ускратуваше меѓународната помош по катастрофалниот циклон Нангис во 2008 година. Хунтата неодамна ја ослободи од домашен притвор нобеловката Аунг Сан Су Чи и спроведе избори по кои претседател стана човек од нивните редови.

Ху Џинтао, Кина

Владее 9 години со над 1.34 милијарди луѓе

Претседател е на НР Кина и шеф на Комунистичката партија која практикува брзорастечки капиталистички комунизам. Строго контролираната економска либерализација од почетокот на 80-те години ја следи и тоталитарната контрола на општеството со стотици илјади политички затвореници. Во земјите од Третиот свет, Кина го спроведува добриот стар експлоататорски империјализам од англоамерикански тип.

Нујен Фу Тронг, Виетнам

Владее 1 месец со над 90 милиони луѓе

Нијен Фу Тронг е новоизбран шеф на Комунистичката партија која со Виетнам владее од 1975 година. Слично како и кинеските, витнамските капиталистички комунисти моментално спроведуваат транзиција кон пазарна економија, без опозиција, со ограничување на човековите права и слободи, контрола на медиумите и интернетот.

Ким Јонг Ил, Северна Кореја

Владее 17 години со над 24 милиони луѓе

Драгиот Водач се наоѓа на чело на, можеби, најтоталитарниот режим во светот, наследувајќи го од татка си Ким Ил-сунг, покојник кој формално сè уште е шеф на државата, како Вечен претседател. Покрај култот на личноста кон Ким Јонг Ил, на опозиција не смее ни да се помисли. Додека народот му живее во крајна сиромаштија, Драгиот Водач се забавува со нуклеарни експерименти.

Хасанал Болкиах, Брунеи

Владее 44 години со над 400 000 поданици

Тој е најдолготрајниот апсолутен монарх кој нема наполнето 65 години. Според Уставот, тој е непогрешлив и е носител на сите можни функции во државичката на островот Борнео. Во суштина, државата Брунеи се состои од нафтени полиња, султански палати и паркиралишта за неговата колекција од 3667 спортски автомобили.

➤ **Резиме:**

Тоталитарните режими, според нивото на репресија, спаѓаат помеѓу најрепресивните облици на владеење. Сепак, тоталитарните режими, за разлика од авторитарните, не се потпираат само врз репресијата и врз зацврстувањето на својата власт, во голема мера се потпираат и врз пропагандата. Иако, во принцип, тоталитарните режими се порепресивни од авторитарните, постојат одредени авторитарни режими кои се порепресивни од одредени тоталитарни режими. Класични примери на тоталитарни режими се: италијанскиот фашизам, германскиот нацизам и комунистичките режими воспоставени ширум светот. Според нивото на репресија тоталитарните режими можат да се поделат на режими со „тврд“ тоталитаризам и режими со „мек“ тоталитаризам. Режими со „тврд“ тоталитаризам, се оние тоталитарни режими каде што теророт е на исклучително високо ниво. Тука спаѓаат Сталиновата Русија и Хитлеровата Германија. Режимите со „мек“ тоталитаризам, од друга страна, главно се потпираат врз моќта на

пропагандата. Примери за режими со „мек“ тоталитаризам се: Лениновата Русија, Италија на Мусолини, комунистичка Југославија, Куба и други.

2. Тоталитаризам

Што е, всушност, тоталитаризмот? Дали е доволно да се согласиме дека режимите на Мусолини, Хитлер, Сталин и Мао биле тоталитарни или меритумот се крие некаде на друго место?

Тоталитаризам е облик на владеење при кој државата ги регулира ,речиси, сите области на јавниот и приватниот живот.

Елементи со коишто се карактеризира тоталитаризмот се:

1. Принципите на самоизмамата и на медиумското производство на стварност која е драматично различна од стварната стварност се исти: од пропагандата на семејните вредности, на националното достоинство, на верските традиции и слично. Не се раѓа сталожен и спокоен, одржлив конзервативен граѓански ред и поредок, туку поданички менталитет како цврста основа на тоталитаризмот;
2. Тоталитаризмот е можен само таму кај што се прекирати сите разговори за политичкото мнение;
3. Пропагандното миене на мозоците ја анестезира свеста на луѓето и тие се оспособени да ја прифаќаат како нормална употребата на таква сила и
4. Вербата во нацијата не само што не е пацифистичка утеха, туку е нешто многу пострашно. Политичкото име на патриотизмот е корупцијата.

Тоталитарните режими се стремат да извршат преуредување на општествениот, политичкиот и економскиот поредок во согласност со политичката или религиозната идеологија што ја застапуваат. При тоа, настојуваат да го мобилизираат целото население во тој потфат и покажуваат исклучителна нетолеранција кон секого што не се согласува со целите и

средствата преку кои режимот се стреми да ги оствари своите цели. Тоталитарните системи ја одржуваат својата власт преку еднопартиско владеење, политичка полиција, преку пропаганда што ја шират преку медиумите под контрола на државата и преку акти на терор⁴.

Имено, тоталитаризмот не почива само на владеењето на една и единствена партија, на сеприсутната тајна полиција, на концентрационите логори, потчинетите медиуми, беззаконието, стравот и насилството. Напротив. Тоталитаризмот почива на љубовта.

Тоталитаризмот е несомнено историска, но и интимна драма. Тој се раѓа во мигот кога човек се откажува од самиот себеси, од својата судбина, своето тело и здравје, од својата совест и нагони, од својот разум и соништа. Доброволно се согласува сопствениот живот да му го подреди на нешто што од некаде, од семејната трпежа, политичката говорница или проповедницата, училиштето или медиумите, му е наметнато како виша цел и виша смисла.

Но, тоа сè уште е само беден кукавичлук на послушноста или само инфантилен страв од отфрленоста и исклученоста. Тоа е сè уште само глупост, неспособна да ја препознае залудноста и измамата кои се кријат зад вишите или столетните историски цели. Сето тоа е сè уште само наивност на неукитот очајник.

Тоталитаризмот е роден кога послушноста и подреденоста кон расата, татковината, нацијата, партијата, пролетаријатот или, пак, кон некое Вишо Битие, ќе се доживее како љубов, како занес, како подготвеност на жртва, откажување и страдање. Токму таа љубов – тоталитарна, е секоја љубов кон кој било привид кој се претставува поважен од човекот – е големо и непростливо злосторство над самиот себеси.

Злосторствата како: концентрационите логори, геноцидот, омразата, измачувањето, војните и масовната сиромаштија се само понатамошни, но неизбежни последици на тоа првобитно злосторство и голема љубов.

---

⁴Насочени кон политичките неистомисленици и/или кон одредени категории на луѓе.

Преобразбата на политичките цели на тоталитаризмот се однесува на брутално навлегување во животот на непријателот, во тоа што од поданикот не се очекува само покорност, туку и среќа поради таа покорност. Тој се стреми кон преобразба на своите политички цели во интимни и емотивни цели на своите поданици. Идеологиите и светогледите, кои во тоа не успеваат, остануваат на ниво на улична врева или, колку-толку, поднослив авторитаризам. Успехот на тоталитаризмот се мери со квалитетот и количината на емоции кои ја замениле рационалната демократска процедура. Тогаш, баналната работа како што е управувањето со една јавна установа – државата – станува „историска мисија“⁵.

Флоскулите стануваат свети работи кои не смеат да се доведат во прашање, понижувањето станува достоинство, а презирот кон себеси се преобразува во гордост поради подготвеноста на жртва. Случаите на тешка интелектуална и морална несвестица, се слават и поттикнуваат како „национална освестеност“ или „класна свест“⁶. Поданикот, кој се согласува на тоа и во тоа согласување доживува емотивно исполнување, извршил злосторство над себе и прашањето кога ќе изврши злосторство над некој друг, станува само техничко и оперативно.

Идиотите кои грабнаа авион за да се урнат во Светскиот трговски центар во Њујорк, се само пример за крајната консеквенца од таквата љубов. Омразата кон Евреите, би била невозможна без љубовта кон Германија. Невозможна би била и омразата кон украинските кулаци, без љубовта кон Земјата на Советите. Без љубовта кон српството, не би било можно разорувањето на Вуковар и геноцидот во Сребреница. Ни ужасите во Лора, не би биле можни без хрватското домољубие.

Сите извршители, стражарите во нацистичките коцентрациони логори, тројките на НКВД, убијците од Вуковар и Сребреница и садистите од Лора, сите тие во еден миг од животот се откажале од себеси и се согласиле на **Виша Цел**.⁷ Мислеле дека тоа е правилно бидејќи секојдневно слушале дека таа

---

⁵ Zhores A. Medvedev, Roy Aleksandrovich Medvedev, A Question of Madness ISBN 0140037837 (ISBN13: 9780140037838)

⁶ Hannah Arendt, The Origins of Totalitarianism, стр.55

⁷ Ибид, стр.99.

Виша Цел е величествена, постојано им се заканувале дека животот ќе им остане празен и безнадежен ако не ѝ се придружат на таа цел. Од нив се барало да ја сакаат таа цел и да се жртвуваат за неа. Најпосле, престанале да се сакаат себеси и им се придружиле на лагите, опеани во патриотските и сличните борбени песнички.

Користољубието е премногу рационално, премногу себелјубиво и човечко, за тоталитаризмот да се потпре на него. Тоталитаризмот е посесивен љубовник во вечна потрага по искрена и безусловна љубов. Затоа и ги презира корумпираните „спонзоруши“ меѓу своите редови.

Тоталитаризмот не е само говорот на Хитлер, статијата на Сталин или излив во мозокот на нацијата. Пред сè, тој претставува неспособност на поединецот да се доживее себеси како посебен и самодоволен идентитет кој не одредува ништо освен неговото Јас, а најмалку потеклото, јазикот или местото на раѓање. Таа неспособност, по правило, расте до толкав презир кон себеси, што несреќникот се чувствува навреден ако не ѝ припаѓа на некоја поголема целина, некоја заедница која ќе ја сака, за која ќе навива, за која ќе убива или ќе се согласи да биде убиен.

Каде тие луѓе го изгубија својот живот? Каде ја изгубија самопочитта? Зарем е толку тешко во ова изобилство слободи кои им се нудат на нациите и класите, да се препознае суровата измама? Зарем луѓето навистина живеат во такви егзистецијални, морални и интелектуали бездни што не им е жал за своето време, своите емоции, своето надевање, па и самиот живот да им го подарат на очигледните илузии кои сигурно не можат да донесат ништо друго освен сиромаштија и смрт? Зарем се толку бедни што не сакаат да бидат слободни граѓани, туку подобро се чувствуваат удавени во толпата или, политички коректно кажано, во „народот“? *Дали тоталитаризмот претставува една морална и интелектуална бездна?*

Во таа празнина и во тој јад, лежат корените на тоталитаризмот. Без тоа масово и воодушевено соучесништво, не би постоел ни Хитлер, ни Сталин, ни Ал Каеда, ни русокосите атлетичари, ни веселите колхозници и среќните работници, ни полициските подруми и забранетите книги. Знамињата, химните

и грбовите, би биле само здодевни брендови меѓу здодевните брендови. Успехот на тоталитарната пропаганда не почива на некоја недофатлива вештина, туку врз желбата да се верува во неа. Во тоталитарните режими медиумите не се неслободни не само за да не ѝ се подбиваат на власта, туку и припадниците на „народот“ да не ја препознаат својата морална беда во некоја вистина.

Залудно е да се расправа за тоа дека расизмот и антисемитизмот се злосторнички идеологии и дека диктатурата на пролетаријатот е сигурен пат кон несреќата и неслободата. Проблемот е во тоа што луѓето веруваат во тоа. Притоа, уште се и среќни, горди и подготвени да ја обожаваат секоја досетка, која е доволно дрска да се прикаже како поважна од нивната судбина.

Дотолку повеќе, уставните измени кои се обидуваат да ги осудат сите тоталитаризми, се правно и политичко промашување. Тоталитаризмот е само еден, независно од тоа чие знаме се вее и чија фикција нуди среќа и слобода. Тој си останува тоталитаризам, токму затоа што таа среќа и слобода ѝ ги нуди на фикцијата, а не на живиот човек. Тоталитаризмот не е ништо друго, освен подготвеност на откажување од себеси. Оваа жртва е заради некои од многуте измами кои понекогаш со поголем, а понекогаш со помал интензитет се нудат на пазарот за идеологии и светогледи.

➤ **Резиме:**

Тоталитарните режими се стремат да извршат преуредување на општествениот, политичкиот и економскиот поредок во согласност со политичката или религиозната идеологија што ја застапуваат. При тоа, настојуваат да го мобилизираат целото население во тој потфат и покажуваат исклучителна нетолеранција кон секого што не се согласува со целите и средствата преку кои режимот се стреми да ги оствари своите цели. Тоталитарните системи ја одржуваат својата власт преку еднопартиско владеење, политичка полиција, преку пропаганда што ја шират преку медиумите под контрола на државата и преку акти на терор.

Имено, тоталитаризмот не почива само на владеењето на една и единствена партија, на сеприсутната тајна полиција, на концентрационите логори, потчинетите медиуми, беззаконието, стравот и насилството. Напротив. Тоталитаризмот почива на љубовта.

3. Тоталитарна пропаганда

Тоталитарната пропаганда ги усовршува техниките на масовната пропаганда. Таа, значи, не ги измислила ниту нејзините техники, ниту, пак, нејзините теми. Тие теми, тоталитарната пропаганда ги црпеше од педесетте години подем на империјализмот и од распаѓањето на националните држави, во текот на кои толпата стапува на политичката сцена во Европа. Како и претходните водачи на толпи, заговорниците на тоталитарните движења имаа непогрешив инстинкт за она што обичната партиска пропаганда или јавното мнение го отфрлаа, или од што се држеа на дистанца. Сето скриено, сето премолчувано, одеднаш доби на значење без оглед на својата вистинска вредност. Толпата навистина верувала дека вистината е сè она преку што угледното општество лицемерно преминувало или го заташкувало со корупција.

Интересно е да се забележи дека болшевиците за време на Сталиновата ера просто ги трупаа сплетките, при што откритието на нова сплетка не морало да значи дека старата веќе не важи. Нацистите во изборот на ваквите теми за масовна пропаганда се просто ненадминати. Но, и болшевиците, со време, го изучиле занаетот, иако тие помалку се потпираат на традиционалните мистерии, помили им се сопствените измислици. Заверата на троцкистите започнала околу 1930 година, заверата на 300 семејства била додадена во текот на Народниот фронт. Британскиот империјализам, станал актуелен за време на Сталиновиот и Хитлеровиот сојуз, „американската разузнавачка служба“ следела веднаш по крајот на војната. Последната завера, еврејскиот космополитизам, мошне упадливо и алармантно потсетува на нацистичката пропаганда.

Ефикасноста на ваквите типови пропаганда укажува на една од главните одлики на модерните маси.⁸ Тие не веруваат во очигледното, во реалноста на сопственото искуство, тие не им веруваат на своите очи и на своите уши. Верувањето е сведено само на својата фантазија која е подготвена да тргне по што било, што е универзално и одвнатре конзистентно. Масите не можат да се убедат од фактите, дури ни од измислените факти, туку единствено со помош на конзистентен систем, којшто наводно е создаден од тие факти. Повторувањето, повремено преценувано поради раширеното убедување во глупоста и заборавноста на масите, е важно само зашто тоа на масите им го дава чувството за временски континуитет.⁹

Тоталитарната пропаганда е успешна благодарение на ова бегство, од реалноста кон фикцијата, од случајноста во конзистентноста. Она што масите одбиваат да го разберат е принципот на случајноста кој ја проникнува стварноста. Масите се подложни на сите идеологии зашто овие ги разбираат фактите како прости докази за законите, ја елиминираат случајноста така што измислуваат некоја сеопфатна, неограничена сила, која наводно е извор на сите поединечни настани.

Главниот недостаток на тоталитарната пропаганда е што таа не може да ја задоволи оваа потреба на масите за наполно конзистентен, разбирлив и предвидлив свет, без притоа сериозно да се судри со здравиот разум. Ако, на пример, сите политички противници во Советскиот Сојуз своите „признанија“ ги артикулираат со истата фразологија и ако ги признаваат истите мотиви, масите што посакуваат конзистентност ќе ја прифатат фикцијата како крунски доказ за вистинитоста на ваквите признанија. Здравиот разум, меѓутоа, зборува дека токму таквата конзистентност не е нормална и дека докажува дека признанијата се измислици.

Сликовито зборувајќи, се чини дека масите бараат постојано повторување на чудото на Септуагинта: според старата легенда, седумдесет преведувачи, независно еден од друг, создале седумдесет идентични верзии

---

⁸ <http://huxley.net/bnw-revisited/index.html> BRAVE NEW WORLD REVISITED [1958] by Aldous Huxley.

⁹ <http://huxley.net/bnw-revisited/index.html> BRAVE NEW WORLD REVISITED [1958] by Aldous Huxley.

на Стариот Завет на грчки. Здравиот разум, приказнава може да ја прифати како легенда или чудо, но таа исто така може да се искористи и како доказ за апсолутната веродостојност на секој збор на преводот.

Бегството на масите од стварноста е пресуда против светот во кој тие се присилени да живеат, но во кој не можат да опстанат. Случајноста станала врховно начело, а луѓето имаат потреба, хаотичните и случајните околности во коишто живеат постојано да ги претвораат во некоја релативно конзистентна, разбирлива слика.

Побуната на масите против „реализмот“, здравиот разум и наводната „здраворазумска устроеност на овој свет“¹⁰ е резултат на нивната атомизација, на загубата на општествената положба и на истовремената загуба на целата сфера на односи во заедницата, во рамките на која здравиот разум сè уште има некаква смисла. Во таква ситуација, на духовна и општествена искоренетост, осознавањето на меѓусебната зависност на произволното и осмисленото, случајното и нужното, веќе не е можно.

Тоталитарната пропаганда може срамно да го повреди здравиот разум, само ако здравиот разум ја изгуби својата вредност. Ако треба да избираат помеѓу соочувањето со анархичниот, потполно произволен распад од едната страна, и покорувањето кон крајно ригидната, лудачка конзистентност на идеологијата од друга страна, масите веројатно ќе се одлучат за ова второво. Ќе бидат подготвени тоа да го платат дури и со смрт - и тоа не зашто се глупи или зли, туку затоа што во времето на сеопштото пропаѓање ова бегство им дава минимум самопочитување.

Пред да дојдат на власт и сè да преуредат во склад со своите доктрини, тоталитарните движења создаваат лажен свет на конзистентноста, кој повеќе одговара на потребите на човечкиот ум, отколку на стварноста. Свет, кој искоренетите маси веќе со простото имагинирање можат да го прифатат како свој реален свет во кој тие се поштедени од бесконечните удари со кои

---

¹⁰ <http://huxley.net/bnw-revisited/index.html> BRAVE NEW WORLD REVISITED [1958] by Aldous Huxley.

стварниот живот и секојдневното искуство ги изложуваат луѓето и нивните очекувања. И пред тие движења да станат доволно силни за да ги спуштат железните завеси со цел да спречат секого макар и со најмал детаљ од стварноста да ја вознемири морничавата тишина на еден сосема имагинарен свет, тоталитарната пропаганда е веќе доволно силна да ги изолира масите од стварноста. Единствените сигнали коишто неинтегрираните и дезинтегрираните маси¹¹, сè уште можат да ги примаат од стварниот свет, всушност, се неговите празнини, прашањата за коишто никој не сака јавно да расправа, (иако на претеран и деформиран начин, во некоја болна точка).

Токму од овие болни точки, лагите на тоталитарната пропаганда го црпат минимумот на вистинитоста и реалното искуство којшто им е потребен за да го премостат јазот помеѓу стварноста и фикцијата. Само теророт може да се потпира на простата фикција, а дури и лагите на тоталитарните режими, поткрепени со теророт, сè уште не се сосема произволни. Главно се посирови, во одредена смисла, многу пооригинални отколку лагите на движењата што им претходеа на тоталитарните режими.¹²

Лагите на движењата, од друга страна, се многу посуптилни. Тие можат да се применат врз секој аспект на општествениот и политичкиот живот кој е сокриен од очите на јавноста. Тие се најуспешни таму каде што претставниците на власта се опкружени со атмосфера на таинственост. Во очите на масата, овие лаги тогаш добиваат привид на некоја „повисока стварност“ затоа што имаат допир со стварната состојба на нештата која се прикрива.

Скандалите во високото општество, корумпираноста на политичарите, сето она што е предмет на жолтиот печат, во рацете на пропагандата станува оружје многу поубиствено од сензационалноста на самите скандали.

➤ **Резиме:**

Тоталитарната пропаганда е успешна благодарение на бегството, од реалноста кон фикцијата, од случајноста во конзистентноста. Она што масите

---

¹¹ А нив секој удар на злата судбина ги прави полековерни.

¹² Потребна е власта, а не пропагандата, за во оптек да се пушти ревидираната историја на Руската револуција, во која на позицијата главнокомандувачки со Црвената армија веќе не се појавува човекот по име Троцки.

одбиваат да го разберат е принципот на случајноста кој ја проникнува стварноста. Масите се подложни на сите идеологии зашто овие ги разбираат фактите како прости докази за законите, ја елиминираат случајноста така што измислуваат некоја сеопфатна, неограничена сила која, наводно, е извор на сите поединечни настани. Тоталитарната пропаганда е успешна благодарение на ова бегство од реалноста кон фикцијата, од случајноста во конзистентноста.

Главниот недостаток на тоталитарната пропаганда е што таа не може да ја задоволи оваа потреба на масите за наполно конзистентен, разбирлив и предвидлив свет, без притоа сериозно да се судри со здравиот разум. Ако, на пример, сите политички противници во Советскиот Сојуз своите „признанија“ ги артикулираат со истата фразологија и ако ги признаваат истите мотиви, масите што посакуваат конзистентност ќе ја прифатат фикцијата како крунски доказ за вистинитоста на ваквите признанија. Здравиот разум, меѓутоа, зборува дека токму таквата конзистентност не е нормална и дека докажува дека признанијата се измислици.

4. Тоталитаризмот како современ општествен феномен

Критериумите на тоталитаризмот, дадени од страна на социолошко-политиколошката мисла, може да се дополнат со: идеологијата на неолиберализмот, сеопфатни почитувања на слепата моќ на капиталот, култот на профитот и државата, не само на внатре-општествено, туку и на глобално ниво. Тука се надврзува и можноста за манипулација, односно идеолошко вообличување на јавното мислење, преку современи информациски и комуникациски средства, со негување на култот на насилството, со посредството на мас-медиумите. Може да се претпостави дека тоталитаризмот не е само историска инциденција, ниту појава која е негативен елемент во развојот на западниот историски и културно-политички круг.

На оваа претпоставка ѝ оди во прилог актуелното однесување на моќните држави. Тие настојуваат концепцијата на своите правила, институции,

сфаќањето на слободата и еднаквоста, моралот и културата, да ги наметнат како универзални со посредство на моќта на валутата или со брутално високософистицирано насилство во вид на воведување санкции или во крајни случаи со воена интервенција.

Како што наведува водечкиот геостратег на денешницата З.Бжежински, „... (О)д крајот на Втората светска војна, САД водеа две големи војни, во кои загинаа околу 100.000 американски војници. Околу шест релативно значајни воени операции со помал американски губиток, извршиле воздушен напад на најмалку три престолнини, без ниту еднаш официјално да објават војна"¹³. Тоа ги наведуваат бројните аналитичари, на заклучок дека во тек е процес на создавање на некоја форма на планетарен тоталитаризам. Тие заклучоци, пред сè, произлегуваат од фактот на „доброволно“ или присилно потчинување на цели народи и држави на принципите, политиката и националните интереси на една глобална супер сила.

Всушност, потчинувањето и насилството, без разлика на модалитетите, видот и количеството на насилство и терор, внатре-општествено или ориентирано кон други држави или народи, ја сочинуваат суштината на тоталитаризмот. Произлегува дека милитарните и тоталитарните тенденции и потенцијали во прв ред се условени од структурата и значењето на воено-индустрискиот комплекс во политичкиот и во економскиот систем на одредени високоразвиени западни земји и САД. Затоа Владата на САД мора да води сметка за задоволување на интересите на воено-индустрискиот комплекс, дури и со предизвикување и водење војни бидејќи, како што истакнува З.Бжежински: „големите сили и понатаму ќе напредуваат и ќе развиваат нови оружја, а задржувањето на технолошката предност над нив останува важна преокупација на американската национална безбедносна политика".¹⁴

Од друга страна, пак, тоа природно условува создавање на цврста спрега меѓу воената бирографија, врвовите на крупниот капитал, моќните медиумски куќи и поедини високи научни институции. Истовремено, тоа произведува состојба во која воената индустрија, внатре-системското насилство и она свртено кон надвор, и бизнисот стануваат логичен и неразделив сегмент на постмодерното општество. Произлегува дека

¹³ <http://ibizalife.net/wmzs.html?h=1061954>

¹⁴ <http://ibizalife.net/wmzs.html?h=1061954>.

милитаризација на стопанството¹⁵ е составен дел од економскиот систем на високоразвиените земји, (Пирамида на моќта, пред сè, моќта на воено-индустрискиот комплекс и политиката на капиталот на интернационалните сили).

Одредени истакнати теоретичари (Q.Wright, Whitting, J.R.Aron), сметаат дека „во меѓународните односи, националните интереси можат да се остварат само со примена на сила“¹⁶, дека „меѓународната политика, секогаш била призната од сите за тоа што навистина е, а тоа е политика на силата“.¹⁷ Американскиот социолог Рајт Милс, феноменот на доминација на политиката на силата ја изразува на следниов начин: „Господарите на војната добија одлучувачко политичко значење, а воената структура сега е значаен дел од политичката структура. Привидната перманентна воена закана им одговара на воените кругови во контролата над луѓето, материјалот, парите и власта. Практично, сите политички и економски акции сега се оценуваат во смисла на воени дефиниции за реалноста“.¹⁸

Од трите круга кои ја сочинуваат елитата на моќта денес, воениот круг доби најголем дел од колачот.¹⁹ Современите тоталитарни тенденции во политичката практика на поедини високоразвиени држави, во еден дел настануваат врз основа на доктрината и идеологијата на неолиберализмот, настапувајќи во име на борбата за слобода, демократија, човекови права, слободни избори и слободен пазар.

Радикалниот неолиберализам, како идеологија на планетарната експанзија на капиталот, економската, политичката и воената моќ на САД, ги опфаќа, речиси, сите аспекти на современата човечка егзистенција со претпоставката дека секој поединец, народ, држава и цивилизација треба да се придржува на оваа идеологија. Во оваа смисла сосема е оправдано тврдењето на Е. Хобсбаум дека, „ништо не е поопасно од царствата кои ги бранат своите интереси, замислувајќи се себеси дека така му прават услуга на човештвото“²⁰.

Оттука произлегува дека секое наметнување, дури и наметнување на слободата, е не само нејзина негација, туку и форма на поробување, без

¹⁵ Во смисла производство и продажба на средства за војување.

¹⁶ <http://ibizalife.net/wmzs.html?h=1061954>.

¹⁷ Ibid.

¹⁸ <http://crveni.tripod.com/maked/np-mak.htm>.

¹⁹ Овде Милс мисли на влијанието на воено-индустриската елита врз водењето и изборот водач на американската национална и безбедносна политика.

²⁰ <http://ibizalife.net/wmzs.html?h=1061954>.

разлика на тоа дали присилата и теророт се појавуваат како радикално зло, како што го определила А. Харент. Притоа, исполнувајќи силна црта на исклучивост не само кон различните сфаќања за слободата и еднаквоста, туку и во настојувањето за преобликување на светот на принципите на глобалниот пазар, свеста и културата, идеологијата на неолиберализмот ги изразува сите обележја на тоталитарната идеологија.

Во развиените држави од либерален тип, парламентарната демократија е темелна одредница на системот. Меѓутоа, од зачетокот на либерализмот како политичка теорија и практика, постоела напнатост меѓу слободата на поединецот- сопственик и начелото на слобода и еднаквост за сите. Како што смета Н. Бобио „неолиберализмот денес, пред сè, се смета за широко поддржана економска доктрина, додека политичкиот либерализам се смета само како средство за нејзина реализација".²¹ По правило, цикличните економски кризи и рецесии, како израз на инхерентните противречности на акумулацијата на капиталот, имале тенденција да се „разрешуваат" со предизвикување криза и внатрешни конфликти во неразвиените делови на светот и учество во нив, или водење отворени војни против други држави.

Од една страна, тоа ја јакнело тенденцијата на внатрешениот план, демократските процедури на донесување одлуки да се сведат на тесен круг на елитите на власта. Либералот и демократ А.Токвил, уште пред два века истакнал дека за власта не треба да се суди по тоа дали таа е во рацете на многумина или на неколкумина, туку по тоа колку ѝ е дозволено сама да прави и да ги носи одлуките.

Според З. Бжежински, еден од најважните критериуми кои некој политичкиот режим го дефинираат како тоталитарен, е централистичкото управување и контрола на севкупната економија со посредство на бирократска координација на порано независните делови на општеството. Укажувајќи го овој факт, корените на можните тоталитарни тенденции во политичката практика на некои најразвиени западни држави, во најголем дел, се наоѓаат во корпоративната организација на капиталистичкото стопанство и нејзината органска поврзаност со државата.

---

²¹ <http://ibizalife.net/wmzs.html?h=1061954>.

Во глобалната стратегија на развиените капиталистички држави, мултинационалните компании и разните меѓународни економско-финансиски институции, се појавуваат како основни координатори на интересите на меѓународниот и сè повеќе виртуелниот капитал. Исто така, најчесто служат како алатка со чие посредство се контролира економијата на многу земји.²²

➤ **Резиме:**

Може да се претпостави дека тоталитаризмот не е само историска инцидентација, ниту појава која е негативен елемент во развојот на западниот историски и културно-политички круг. На оваа претпоставка ѝ оди во прилог актуелното однесување на моќните држави. Тие настојуваат концепцијата на своите правила, институции, сфаќањето на слободата и еднаквоста, моралот и културата, да ги наметнат како универзални, со посредство на моќта на валутата или со брутално високософистицирано насилство во вид на воведување санкции или во крајни случаи со воена интервенција.

Всушност, потчинувањето и насилството, без разлика на модалитетите, видот и количеството на насилство и терор, внатре-општествено или ориентирано кон други држави или народи, ја сочинуваат суштината на тоталитаризмот. Произлегува дека милитарните и тоталитарните тенденции и потенцијали, во прв ред, се условени од структурата и значењето на воено-индустрискиот комплекс во политичкиот и во економскиот систем на одредени високоразвиени западни земји и САД.

5. Титовата држава - тоталитарна?

Кога станува збор за тоталитарните идеологии, од исклучително значење е да се направи една кратка анализа, во однос на дефинирање на тезата, дали комунистичкото уредување во Југославија, било тоталитарно или

---

²² За тоа најдобро зборува податокот, дека повеќе од 80 отсто од светскиот пазар го контролираат релативно мал број мултинационални компании, кои со помош на ММФ и на Светска банка го диктираат економскиот развој на глобален план. Притоа располагаат со годишни средства и годишен промет, кој значително го надминува бруто националниот производ на повеќето земји во светот.

не. Анализата ќе се однесува на спротивставените гледишта, за политичкиот режим на СФРЈ за време на владеењето на Јосип Броз Тито. За таа цел, најиндикативни се точките 4 и 6 кај Фридрих и Бжежински. Поширока обработка би барала повеќе простор и е непотребна. Ќе се ограничиме само на: 4) *технолошки овозможена и целосна контрола над ефикасните средства за масовно комуницирање, на пример, печатот, радиото и филмот* и 6) *централна контрола на целокупната економија преку бирократска координација на порано независните стопански претпријатија* – како суштински и незаменливи карактеристики на тоталитаризмот.

Тоа се неговите два конститутивни елементи, при што нема да се впуштаме во релативното значење на секој од нив. Овде е битно да забележиме оти секој „тип“ општество е зависен од исполнувањето на сите негови елементи. Спротивно на тоа, одредени елементи од некој тип општество можат да се најдат во многу емпириски примероци, а тоа да не значи дека таквото општество му припаѓа на тој тип.

Во поглед на сфаќањето на суштината на стопанството, во Титова Југославија нештата се прилично комплицирани кога ќе се запрашаме кој навистина управувал и бил сопственик на стопанските претпријатија, а кој бил нивен формален и вистински господар. Не можеме да ги следиме поранешните официјални тврдења дека работниците во целост и непосредно управувале со стопанските претпријатија, но од истражувањата на Жупанов (кој не бил режимски апологет) произлегува дека и таа компонента била застапена, иако не била доминантна.²³

Треба да се укаже на странските економски анализи и оценки за тоа прашање од тоа време:

1) Американските економисти *Дирлам и Плумер*, веќе во 1972 година во книгата која беше плод на емпириско истражување, утврдија :...„југословенската стопанска фирма е споредлива со западната, со тоа што овде не постојат акционери и таа дејствува со изненадувачка мера на

---

²³ Исто така, оцената за карактерот на стопанството на Југославија не може да биде единствена за целокупниот период од нејзиното постоење 1945-1990.

слободна проценка во решавањето... финансирањето, инвестициите и банкарските заеми ,главно, се независни од државата“,²⁴

2) Познатиот американски економист Томас Маршак (Thomas Marschak) во 1968 година заклучил :„има впечаток оти работничките совети ќе бидат сè послободни од надворешно влијание и дека ќе се потпираат на менаџерската елита“. Според него, станува збор за економија со пазарен карактер,²⁵

3) Проучувајќи ги стопанските реформи, американскиот научник Денисон Русиноу (Denison Rusinow) во 1967 година напишал: „Југославија повторно е држава која покажува во која насока треба да се оди (pace setter) и оти не можеме да ја наречеме тоталитарна“,²⁶

4) Е. Фурботн (E. Furbotn) нагласува дека моделот кој е создаден во 1965 година не поттикнува доволно акумулација на добивката за инвестициски намери туку непосредна потрошувачка,²⁷

5) Естрин смета дека во Југославија „вистински пазарната економија е воведена со реформите во 1962 година, кога претпријатијата станаа пазарни субјекти, иако пазарот е неразвиен и користи премногу работна сила“²⁸ и

6) Х. Флакиерски, канадски економист, во поглед на состојбата со југословенската економија во 1980 година (година на смртта на Тито) заклучил: „Процесот на дефедерализација отиде предалеку. Југославија стана повеќе налик на конфедерација одошто на федерација. Повеќе надлежности треба да им се дадат на сојузните тела во создавањето макро-планирања и општа економска политика“. ²⁹ Ова наведување не е за да се утврди правилноста или погрешноста на економската анализа на познатиот економист, туку за да се укаже на неговиот, и не само на неговиот наод дека југословенските републики во 1980 година се поделиле до тој степен што под знак прашање се ставила единствената власт, која во тој облик никако не можела да биде тоталитарна.

²⁴ Dirlam, J. in Plummer, J. (1972). (1972, An Introduction to the Yugoslav Economy, Columbus, OH: Merril, стр. 33,181

²⁵ Marschak, T. (1968.) Centralized vs. decentralized allocation of resources: the Yugoslav laboratory, The Quarterly Journal of Economics, 1968, стр.82, 561-87.

²⁶ Rusinow, D. (1967). Understanding Yugoslav Reforms, The World Today, стр. 23, 71.

²⁷ Furbotn, E. 1971. Toward a dynamic model of the Yugoslav firm, Canadian Journal of Economics, 4, стр.182-197

²⁸ Estrin, S. (1982). The impact of selfmanagement on Yugoslav economic growth, Soviet Studies, 34, 1982, стр. 67-85.

²⁹ Flakierski, H. 1988. Economic System and Income Distribution in Yugoslavia. London: M.E. Sharpe. стр.18.

Од овие анализи и заклучоци не е тешко да се заклучи дека научниците-економисти биле загрижени над сложеноста на економскиот модел кој не поттикнува (доволно) продуктивност и акумулација, но и дека тие не покажуваат загриженост поради некоја апсолутна, „тоталитарна“ политичка власт.

Секако дека стопанските ентитети (претпријатија) во Југославија биле структурирани, имале автономни надлежности и секако дека во 60-те години не работеле на начин кој е својствен за тоталитарните уредувања како извршители на наредбите на некои централни бирократски инстанци без влијание на финансиската економија.

Во стопанството, надлежност имале сојузната и републичката власт (од 1971 година и покраинската) и тие надлежности биле крупни, посебно кога станува збор за инвестициите. Сојузниот општ инвестициски фонд иако е укинат, останало финансирањето на неразвиените области, сепак тешко може да се приговори во смисла дека тоа е нешто специфично тоталитарно.³⁰ Се разбира дека тоа економско уредување било многу комплексно, дека не било ефикасно, иако токму сложеноста е нетипична карактеристика за тоталитаризмот.

Тоа не значи дека пазарот бил онаков каков што го опишал А. Смит. Напротив, било лесно да се утврди дека пазарот бил многу несовершен. Но, бил сосем поинаков од тоталитарното стопанство со кое владее командното одлучување, а парите не играат регулаторна улога и улога на поврзување. На пример, таква економија имал Советскиот Сојуз, каде што се работело според т.н. „хозрасчет“ и каде што приходот на претпријатијата сочинувал дел од буџетот на државата.

Посебно треба да се напомене дека истражувањето на економијата било сосема отворено за странските научници заинтересирани и за нејзино проучување. Таа отвореност, исто така, укажува на отсуство на тоталитарност.

---

³⁰Споредлива институција постои во многу земји, па дури и во ЕУ.

➤ **Медиумски монопол**

Дали во медиумите биле дозволени отстапувања од комунистичкото „едноумие“, како што се нарекувало тоа? Секако дека може да се тврди дека културниот живот бил богат, се печателе книги, се играле театарски претстави кои не биле на иста линија со комунистичките ставови.

Токму затоа, на прашањето ќе му се приближиме можеби од најчувствителниот агол. За одредување на тоталитаризмот многу е значаен односот кон верските заедници бидејќи тоталитарната идеологија ги исклучува другите светогледи со апсолутни вредности и организацијата врзана со нив.³¹ Ни Југославија, во тој поглед, не била пример за почитување на верските слободи. *Па сепак, дали била тоталитарна?*

Законодавството, што е прифатено во 70-те години во републиките и покраините (станува збор за нивните надлежности), дозволува регистрација на верски заедници без какви било содржински услови при регистрацијата. Бројот на верските заедници, се зголемил во спротивност со она што треба да му е својствено на тоталитаризмот.³²

Во однос на верските весници, кои на тој технолошко-развоен степен биле од централно медиумско значење, можно е да се утврди дека во 1950 година имало 7 весници коишто ги издавале „црковните организации“³³, па 65 со заеднички тираж од 3.591.000³⁴, а во 1987 г. „верските здруженија, организации и цркви“ издавале 99 весници со тираж над 3.700.000 примероци.³⁵ Статистичката служба не ги евидентира непродадените и нераспределените весници.

Покрај тоа, верските субјекти издавале и бројни периодични и други публикации, особено со помош на рото-печатењето, што не е статистички евидентирано. Тоа значи дека не само што верскиот печат бил достапен, туку и граѓанството можело да биде под големо информативно влијание на верските

³¹ Friedrich, C. in Brzezinski, Z. (1956): Totalitarian Dictatorship and Autocracy. Cambridge, MA: HUP. стр.243-273.

³² Friedrich, C. in Brzezinski, Z. (1956): Totalitarian Dictatorship and Autocracy. Cambridge, MA: HUP. стр.247-263.

³³ Статистички билтен 10, 1950, стр.10.

³⁴ Статистички билтен СЗС 667, стр. 64 и 66.

³⁵ Статистички билтен СЗС, 1988, XVI.

заедници во средиштето на комунистичкиот период, далеку од знаци за распад на режимот и државата, додека сè уште постоела моќната сојузна УДБА. Тоа присуство и активност на верските субјекти на медиумската сцена, јасно ја негира можноста за медиумска тоталитарност.

Всушност, од комунизмот најоддалечените идеолошки опции имале добри можности за медиумско делување. Може да се тврди дека така не било цело време во текот на Титовата Југославија и дека верските заедници немале секогаш такви можности. Сепак, популизмот на верските заедници длабоко навлегол во медиумското подрачје уште од 60-те години. Притоа, можно е верските весници да не можеле да се пробијат до државните трафики за весници, но не е забележано дали поштата одбила такви пратки.

Секако, тоа не значи дека немало други ограничувања како за медиумите, така и за верските заедници и дека немало арбитражни забрани на одредени броеви на весниците и санкции кон авторите и уредниците. Сепак, јасно е дека не станувало збор за монолитен идеолошки медиумски блок. Граѓаните имале пристап до верскиот печат, па и во шарениот избор во неговите рамки. Тоа е во целост спротивно со состојбата во тогашниот Советски Сојуз каде што сè до 1990 година во целата огромна држава излегувал само Журнал на Московската православна патријаршија.

➤ **Останато**

Да споменеме уште неколку прашања кои се наметнуваат. Во тоталитарната диктатура, според Фридрих и Бжежински, ниските функционери се само еден вид на слуги, помошници во неупатеното извршување на наредбите на диктаторот. Тие немаат никаква самостојна надлежност, а политичката власт не се заснова на меѓусебна рамнотежа и ограничување.

Овде, исто така, не можеме да тврдиме дека Титовата Југославија била модел на систем со поделба на власта. Па сепак, кај Тито постоел еден институционален карактер кој трајно и коренито спречувал неговата власт да стане неограничена. Тоа било федералното уредување. *Дали тоа било само украс на тоталитарната власт?*

Веќе во 1962 година, на седницата на Извршниот комитет на КПЈ, оценувајќи ги расправите, во текот на седницата на која се прифатени разни земјоделски мерки, при демонстративно напуштање на Сојузното собрание од страна на делегатите на една федерална единица (Словенија), самиот Тито изјавил: **„Какви се тие расправи! Дојде време човек да се запраша дали нашата држава е навистина способна да опстане, а да не се распадне?“**. Тоа фрла одредено светло на степенот на интеграција во Југославија, како и на односот внатре во водечката структура каде што секој влечел „на своја страна“ и покрај тоа што тие расправи често се одвивале далеку од очите на јавноста.

Споменатите зборови не се зборови на некој тоталитарен диктатор, вдахновен со својата идеолошка или лична мисија, туку зборови на загрижен водач. А тоа, секако, не зборува за ситуација на тоталитаризам. Станува збор за случувањата во 1962 година што е повеќе од една деценија пред дефинитивното уредување на Југославија, каква што и ќе ја дочека смртта на својот основач.³⁶ И ова се случува пред значајните служби за разузнавање да се „осамостојат“.³⁷

Титовото отстранување на водачите не било производ на неговата хировитост својствена за деспотите. Се наметнува уште едно прашање кое во литературата се наведува како елемент на тоталитаризмот, а поради кое би можело да се тврди дека Титовата власт била тоталитарна. Тоа е тврдењето дека тој правел „чистки“ и дека било потребно само да „трепне“³⁸ за да биде сменет некој комунистички водач, што било карактеристично за тоталитаризмот.³⁹ Денес знаеме дека тој систем не функционира така, секако не по 1960 година, и дека Титовото отстранување на водачите не било производ на неговата хировитост својствена за деспотите.

---

³⁶ Со Уставот од 1974 година, републиките се дефинирани како држави и дополнети со министерства за надворешни работи и одбрана.

³⁷ По падот на Ранковиќ во 1966 година, тие почнуваат да дејствуваат доста самостојно, така што, на пример, после случувањата во Великовец не се повикуваат на одговорност пред централните, сојузни власти, иако за тоталитарните држави карактеристично е дека *per definitionem* се централизирани, а репресивните сили се непосредно подредени на диктаторот.

³⁸ Friedrich, C. in Brzezinski, Z. (1956): *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, MA: HUP. стр.25,34,36.

³⁹ Arendt, H. (1961). *The Origins of Totalitarianism*. London: Allen and Unwin. стр.389-495.

Во нашиот случај тешко е да се докаже дека, според Х. Арент, оригиналниот извор, општествената основа и причината за тоталитарната власт е народот, масата, кој има латентна ксенофобична тенденција во него.⁴⁰ Иако, според Жупанов, може да се докаже дека кај работниците преовладува авторитарна и егалитарна свест, а таа, според Адорно, на пример (1950), е најдлабок извор на тоталитаризам.⁴¹

Многу е тешко да се анализира владејачката идеологија, од агол на нејзината претпоставена тоталитарна природа. Фридрих и Бжежински тврдат дека во Советскиот Сојуз идеологијата на пролетаријатот го заменила она што во демократското општество ѝ припаѓа на нацијата.

Сепак, без длабока анализа наоѓаме дека во идеолошките текстови од тоа време секогаш се зборува за „работничките класи на нашите народи“ и дури и „народности“, а самиот Тито не пропуштал да говори за „братство и единство“ на нашите народи. Секако, апстрактниот есхатолошки поим на пролетаријатот не ги надоместил етничките групи. Напротив, сите увиди укажуваат дека врз приматот на оваа категорија, сите сојузни раководства секогаш биле формирани земајќи ја предвид повеќенационалноста, од што произлегол дури и принципот на републичко-покраински паритет, кој можеби ја спречувал ефикасноста на рационалното одлучување. Вистина е, исто така, дека народите до крајот не го заменија многу почитуваниот пролетаријат.

Читајќи ја официјалната идеолошка литература од тоа време, често се стигнува до тврдења како што се: „социјализмот, всушност, потполно ги афирмира нациите“, дека „наводниот интернационализам“, всушност, е „лажен авангардизам“⁴², или пак, дека внатре во Југославија имало „почитување на националната сувереност и рамноправност“... „основен услов“... „за соработката меѓу републиките“⁴³ – што можеме да го сфатиме и како оценка за недостаток од соработка, но и доказ за тоа дека републиките соработувале како суверени ентитети. Овде се обидуваме да нагласиме дека оваа идеологија не произлегла од некој југословенски есенцијализам или од изворноста на

---

⁴⁰ Arendt, H. (1961). *The Origins of Totalitarianism*. London: Allen and Unwin. стр.305-479.

⁴¹ Adorno, T. idr. 1950. *The Authoritarian Personality*. New York: Harper.

⁴² Резолуција на Осмиот конгрес на СКЈ, Осми конгрес ЗКЈ, 1964, стр.167.

⁴³ Резолуција на Деветтиот конгрес на СКЈ, Деветти конгрес на ЗКЈ, 1969, стр.119.

сојузната држава, што би била логична претпоставка за тоталитарната власт во неа.

Во врска со горенаведеното, Х. Арент споменува дека тоталитаризмот го дроби, атомизира општеството, создавајќи или одржувајќи аморфна пасивна маса, а не структури. Арато ја изразува истата мисла со тоа што тврди дека тоталитарните уредувања ги уништуваат институциите, додека авторитарните уредувања се потпираат на нив, што особено важи за „репресивното право“.⁴⁴

Навистина, Арент во таа смисла му се спротивставува на Ленин – кој работи на конституирањето на нацијата – и на Сталин, кој неа ја „атомизираше“. Секако, владеењето на Тито, на пример, не го поттикнувало формирањето на граѓанско општество, ја охрабрувало институционализацијата на републиките и покраините, а имало и многу други институции и квази-институции, па „богатството“ на институциите попримило и гротескни димензии.⁴⁵

➤ Резиме

На кој политички тип му припаѓаше таа држава? Наведено е дека не можеме едноставно да ја сместиме меѓу авторитарните Линз и Степан. Уважените политиколози, во проучувањето на транзицијата во демократското општество, со почитување наведуваат „теоретичарите на демократијата ја сместуваат Југославија во поинаква категорија, во споредба со другите комунистички системи бидејќи работничкото самоуправање е облик на демократија и дека таа може да се развива позитивно“.⁴⁶

Многу е тешко Југославија е да се смести во некој од познатите типови, посебно поради тоа што нејзиниот распад бил долготраен процес, кој го спречил формирањето на изразен тип политички систем со јасно недвосмислени својства.

---

⁴⁴ Arato, A. 2002. Dictatorship before and after totalitarianism, Social Research, 69, стр.484.

⁴⁵ Степени на организација на „здружениот труд“, самоуправни заедници од интерес со своите собранија, совет на федерацијата, совети на републиките и покраините.

⁴⁶ Linz, J. in Stepan, A. 1996. Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe. Baltimore, MD: Johns Hopkins Press. стр. 238.

Особено уредувањето според Уставот од 1974 година, вреди да се разгледува како институционализација која требала да почне да функционира, дури по смртта на основачот. Денес знаеме дека тоа бил сосема неуспешен обид и распоред на раководни позиции, ништо слично на чек и балансис, кои се причината зошто САД го преживеаја столетието.

6. Сталин

Јосиф Висарионович Џугашвили Сталин (18 декември 1878 – 5 март 1953) е роден во Гори, Грузија. Тој бил четврто дете во семејството кое се родило за помалку од четири години. Првите три деца умреле, па мајка му се плашела дека и тој наскоро ќе умре. Оттука може да се разбере нејзината голема преокупираност со него. Името *Сталин*, е политичко име коешто тој си го избрал на 34 години и кое во превод значи **челичен човек**.⁴⁷ Од други извори, пак, се вели дека прекарот Сталин го добил додека бил во затвор.

Карактеристиките на режимот на Сталин

А. Култот на личноста

За време на своето владеење, Сталин создал сопствен култ на личноста. Уште кога дошол на власт, ја забранил религијата и наредил уништување на цркви, манастири и храмови.⁴⁸ Меѓу првите жртви на неговиот режим биле руските православни свештеници од коишто илјадници биле убивани и илјадници биле одведени во гулазите. На советскиот народ му се понудил себеси како Бог и Семоќен. Неговиот портрет го имало во, речиси, сите домови во Советскиот Сојуз, а неговите, *Сталинови музеи*, биле негови храмови.⁴⁹

Се претставувал себеси пред советската јавност како најдобар пријател на Ленин и втор лидер на Октомвриската револуција, преку филмови коишто го претставувале него како светец и херој, а селскиот живот во Советскиот Сојуз

⁴⁷ Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953- Geoffrey K. Roberts.Pub.YaleUniversity press,2006 стр. 33.

⁴⁸ Unholy Alliance: Stalin's Pact With Hitler- Geoffrey K. Roberts Publisher: Indiana Univ Pr; First Edition edition (January 1990). стр. 55-68.

⁴⁹ Ibid. стр. 89-97.

како рај на земјата. Градот Царицин бил преименуван во Сталинград, како и многу други места низ Советскиот Сојуз, но според неговиот култ, ништо не било создадено во Советскиот Сојуз без да биде планирано од страна на него, големиот лидер и татко. Неговите статуи и споменици ги имало во ,речиси, секое село во Советскиот Сојуз.

Неговите говори биле снимани на грамофонски плочи, коишто биле дистрибуирани во милионски количини. Себеси се претставувал како најдобар пријател на поетите, уметниците, научниците, децата, војниците и други. Според неговиот култ на личноста, сите благодети коишто ги уживал советскиот народ ги должел на Комунистичката партија и на Сталин.

Во Советскиот Сојуз, се доделувале награди коишто го носеле неговото име. Куќата во Гори, Грузија, каде што се родил и живеел, наредил да биде надоградена, со цел да заличи на храм. Во 1944 година советската химна била сменета. Во новата химна се спомнувал и Сталин.

На местото на *Катедралата Исус Христос Спасител*⁵⁰ требало да се изгради зграда којашто би била највисоката зграда во светот, **Палатата на Советите**.⁵¹ Оваа зграда никогаш не била изградена, главно благодарейќи на германската инвазија на Советскиот Сојуз поради што градежните работи биле откажани.

Иако никогаш немал вистинско сериозно воено искуство, по победата на Советскиот Сојуз во Втората светска војна, се претставувал себеси како големиот војсководец кој го победил Хитлер. По војната се прогласил себеси за Врховен маршал на Советскиот Сојуз, израз познат во воениот речник како **генералисимус**, иако немал никакво вистинско воено искуство за време на војната. Во еден од неговите пропагандни воени филмови, тој бил претставен како војсководецот кој го планирал нападот на Берлин во Битката за Берлин.⁵² Во филмот бил прикажан и неговиот победнички херојски лет, во Берлин по неговото заземање, настан кој никогаш не се случил.

---

⁵⁰ *Катедралата Исус Христос Спасител*⁵⁰ во Москва била урната на 5 декември 1931 година по негова наредба, со цел на таа локација да се изгради зграда којашто тогаш би била највисоката зграда во светот.

⁵¹ The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War 1933-1941 (Making of the 20th Century)- Geoffrey K. Roberts стр. 114.

⁵² Unholy Alliance: Stalin's Pact With Hitler- Geoffrey K. Roberts Publisher: Indiana Univ Pr; First Edition edition (January 1990)) стр.212-216.

Благодарејќи на неговиот култ на личноста, чистките и големиот терор во 30-те години, Сталин станал сè повеќе и повеќе сакан и обожаван од страна на советските граѓани, исклучиво поради стравот кој го ширеле неговите чистки и неговиот терор⁵³. Додека држел говори, аплаузите траеле цели минути без прекин. Луѓето се плашеле да престанат да аплаудираат поради неговите чистки и неговиот терор и на крајот се користеле своа за да го означат крајот на аплаузот.

По победата на Советскиот Сојуз во Втората светска војна и по неговото самопрогласување за Врховен маршал на Советскиот Сојуз, односно генералисимус, Сталин станал уште повеќе сакан и обожаван од страна на советските граѓани, овој пат благодарејќи на неговиот култ на личноста и победата во Втората светска војна

Неговиот култ на личноста бил срушен дури по неговата смрт во 1953 година.

Б. Чистките и теророт во 30-те години

Во септември 1936 година, Сталин го назначил Николај Жеков на чело на тајната полиција НКВД. Жеков, веднаш обезбедил апсење на политички водачи коишто биле критични кон Сталин, како и масовно испрашување во затворите. Затворениците биле испрашувани деноноќно и на крај, од замор, биле приморани да потпишат признанија за нивните обиди за уништување на владата. Најголемиот број на жртви на ваквиот терор дошле од актот со кој тајната полиција НКВД барала од секоја општина да се уапсат, погубат или испратат во гулазите „точен број“ на „непријатели на народот“.⁵⁴

За секоја општина во Советскиот Сојуз биле одредени „квоти“⁵⁵, односно точен број на луѓе, кои требало да се уапсат и да се погубат. Биле користени таканаречени судски „тројки“⁵⁶, екипи од 3 теренски судии коишто оделе низ општините. По кратко 10 до 15 минутно сослушување, обвинетите биле осудувани и стрелани.

---

⁵³ Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin by Timothy Snyder, Published October 12th 2010 by Basic Books, стр.155.

⁵⁴ Stalin: The Court of the Red Tsar (Paperback) by Simon Sebag Montefiore Publisher: Phoenix; New Ed edition (16 May 2007) стр. 222.

⁵⁵ Ibid. стр. 301-310.

⁵⁶ Ibid стр.350-355.

Проценето е дека во периодот од 1936 до 1939 година над 2 милиони луѓе ги изгубиле своите животи на ваков начин од коишто мнозинството биле невини. Сталин лично потпишувал илјадници списоци на луѓе, кои требало да бидат уапсени, погубени, или одведени во гулазите.

Од вкупно 1996 делегати колку што учествувале на 17-от Конгрес на Партијата⁵⁷, само 24 биле реизбрани на 18-од Конгрес на Партијата, кој траел од 10 март до 21 март 1939 година.

Периодот од 1934 до 1939 година, е уште попознат и како **Големиот Терор**, а 17-от Конгрес, кој бил најавуван како Конгресот на победниците, станал Конгресот на осудените.

По ова, Сталин одлучил да ја потчини и Црвената Армија. Некои веруваат дека Сталин не лажел кога тврдел дека државната армија планирала воен удар. Ова, се смета за најголемата загуба на Советскиот Сојуз и на Црвената Армија за време на сталиновиот терор. Видни командири од Граѓанската војна, како Михаил Тухачевски, Василиј Блихер, Александар Јегоров и други, ги изгубиле животите во ваквите чистки. Ова било една од главните причини, за брзиот напредок на германските сили за време на Втората светска војна и за големите порази коишто Црвената Армија, ги претрпела на почетокот на нападите од страна на германските сили.⁵⁸

Генералот Константин Рокосовски бил уште една од жртвите на сталиновите чистки и големиот терор во 30-те години. Кога во 1940 година бил ослободен за потребите на Црвената Армија и на Советскиот Сојуз во Втората светска војна, било евидентирано дека сите заби му биле искршени поради тепање и мачење во советските затвори.⁵⁹

Последната фаза од чистките и големиот терор во 30-те години била чистењето на тајната полиција. Сталин сакал да бидат убиени сите оние коишто знаеле премногу за чистките. Сталин ѝ најавил на земјата дека фашистичките елементи ги презеле безбедносните сили, што иницирало смрт на илјадници невини луѓе.⁶⁰ Новиот шеф на полицијата, кој Сталин го поставил

---

⁵⁷ 1108 биле уапсени, од кои околу две третини биле егзекутирани во периодот од 1934 до 1937 година. Од вкупно 139 членови, избрани во Централниот комитет на Конгресот, 98 биле егзекутирани. Од останатите 41 делегати.

⁵⁸ Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin by Timothy Snyder, Published October 12th 2010 by Basic Books, стр. 318.

⁵⁹ Ибид, стр.377.

⁶⁰ Ибид, стр.400.

во ноември 1938 година, бил Лаврентиј Берија чијашто задача била да ги открие виновниците. По истрагата, Берија наредил егзекуција на сите постари офицери во организацијата, вклучувајќи го и неговиот претходник, Николај Јежов.

Во 1937 година, по серији преселувања од држава во држава под притисок на советската влада, Лав Троцки се преселил во Мексико каде што во 1940 година бил убиен. Тврдења од страна на аналитичари и експерти како и докази од тајната полиција НКВД го припишуваат неговото убиство на Берија како организатор и на Сталин како нарачател на истото.⁶¹

Една од најголемите иронии за време на сталиновите чистки и големиот терор во 30-те години е фактот дека илјадници робијаши од гулазите, кои биле затворени како резултат на чистките, пишувале писма до Сталин, очајнички молејќи го за помош, верувајќи дека тој воопшто не знаел за агонијата низ којашто тие поминувале. Ова било засилено преку неговиот култ на личноста, кој и во гулазите бил присутен. За робијашите кои биле затворени како резултат на чистките и теророт во 30-те, Сталин бил светец, семоќен, спасител, единствениот кој можел да им помогне. Само тие коишто дочекале да бидат ослободени по неговата смрт во 1953 година ја дознале вистината дека токму тој, Сталин, кого тие го сакале, почитувале и обожавале како светец, како семоќен, како спасител, бил всушност човекот кој го наредил нивното заробеништво. Сè на сè, проценето е дека околу 20 милиони луѓе ги изгубиле животите како резултат на сталиновите чистки и големиот терор во 30-те⁶² години.

Кон крајот на 30-те години сталиновиот терор почнал да губи на интензитет, но советскиот народ допрва го чекал нов терор приреден од страна на Адолф Хитлер, кој и самиот го опишувал Сталин како вистински мајстор за приредување на политички терор.

➤ **Резиме:**

За време на своето владеење, Сталин создал сопствен култ на личноста. Уште кога дошол на власт, ја забранил религијата и наредил

---

⁶¹ Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin by Timothy Snyder, Published October 12th 2010 by Basic Books, стр.408-416.

⁶² Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin by Timothy Snyder, Published October 12th 2010 by Basic Books стр.420,426,430.

уништување на цркви, манастири и храмови. Меѓу првите жртви на неговиот режим биле руските православни свештеници, од коишто илјадници биле убивани и илјадници биле одведени во гулазите. На советскиот народ му се понудил себеси како Бог и Семоќен. Неговиот портрет го имало во речиси сите домови во Советскиот Сојуз, а неговите, *Сталинови музеи*, биле негови храмови.

Проценето е дека во периодот од 1936 до 1939 година, над 2 милиони луѓе ги изгубиле своите животи на ваков начин, од коишто мнозинството биле невини. Сталин лично потпишувал илјадници списоци на луѓе, кои требало да бидат уапсени, погубени, или одведени во гулазите.

Една од најголемите иронии за време на сталиновите чистки и големиот терор во 30-те е фактот дека илјадници робијаши од гулазите, кои биле затворени како резултат на чистките, пишувале писма до Сталин, очајнички молејќи го за помош, верувајќи дека тој воопшто не знаел за агонијата низ којашто тие поминувале. Ова било засилено преку неговиот култ на личноста, кој и во гулазите бил присутен. За робијашите, кои биле затворени како резултат на чистките и теророт во 30-те, Сталин бил светец, семоќен, спасител, единствениот кој можел да им помогне.

7. Мао Цедунг и Н.Р. Кина

Мао Цедунг е роден во 1893 година и живеел до 1976 година. Тој бил син на еден фармер во провинцијата Хунан. Мао бил марксистички теоретичар, поет, кинески политичар, револуционер и државник, претседател на Народна Република Кина во периодот 1949-59 година.

Завршил учителска школа. Учествовал во Куоминтанчката војска. Тој своите идеи за победа на револуцијата ги насочувал кон селаните. Оценил дека Кина, како земја во која преовладува селско население, има малку работничка класа и дека револуцијата ќе успее ако биде прифатена од населението во селото. Тој се борел за социјалистичка револуција и во тоа успева во 1949 година кога е создадена НР Кина.

НР Кина, пред доаѓањето на Мао на власт, се наоѓала во тешка воена состојба. Несогласувањата помеѓу Чанг Кајшек којшто инаку бил противник на

Мао⁶³, на крај ескалирале во отворена борба. Битно е да се напомене дека САД постојано испраќал помош за неговата армија.

Мао Цедунг, со цел на своја страна да придобие поголем дел од народот, го истакнал аграрното прашање со кое требало да им се одземе целата земја на големопоседниците и да се им даде на сиромашните селани. Мао знаел дека во една земјоделска земја како Кина ова ќе предизвика воодушевување кај масите и нивно приклучување кон Народно-ослободителна војна.

Борбите продолжиле до 1 октомври 1949 година, кога Мао Цедунг свечено влегол во Пекинг и пред насобраната маса на плоштадот „Тјенанмен“⁶⁴, изјавил: „Централната власт на Народна Република Кина е единствена законска влада, која има право да го претставува кинескиот народ. Таа влада, е подготвена да воспостави дипломатски односи со секоја влада која би ги почитувала принципите на рамноправност и реципрочни интереси и меѓусебно почитување на суверенитетот“.⁶⁵

На денот кога била прогласена НР Кина била усвоена програма со која се конституирала новата власт. Со неа биле укината привилегиите на странските држави во Кина, бил конфискуван бирократскиот капитал, а полуфеудалниот и феудалниот земјишен систем бил претворен во селско земјопоседништво. Акцентот бил ставен на развивањето на народното стопанство, на општествена и кооперативна сопственост, на приватна сопственост на работниците, на селаните и на ситната буржоазија. НР Кина, почнала веднаш да врши национализација на крупните индустриски претпријатија.⁶⁶

Во 1954 година бил донесен Устав на НР Кина.

Во 50-тите години, НР Кина водела надворешна политика на заштита на малите народи од колонијалните власти. Таа во Корејската војна застанала на страната на Северна Кореја.⁶⁷ Помошта што НР Кина ѝ ја давала на Северна Кореја, го натерала американскиот генерал, кој раководел со војските на ООН

⁶³ Повеќекратните борби почнувајќи од 1947 година, Чанг Кајшек ги вршел во вид на саботажи и диверзии.

⁶⁴ Врата на небескиот мир.

⁶⁵ М.Пешевска, Меѓународни односи по Втората светска војна. Скопје 1999, стр.62.

⁶⁶ До 1952 година биле национализирани 80% од тешката и 40% од лесната индустрија. До 1953 година била извршена и аграрната реформа со која била одземена земјата на големопоседниците и разделена на селаните. Според неа, секое семејство добило по 0,8 хектари земја.

⁶⁷ Во почетокот тоа било морална поддршка, но во втората фаза од војната како помош на Северна Кореја, Н.Р. Кина испратила 500.000 војници.

во Кореја Даглас Макартур, да побара од американскиот претседател Хари Труман да употреби атомска бомба.⁶⁸

Една од фазите на внатрешен развој на НР Кина е политиката на „**Сто цветови**“⁶⁹ со која требало да се изврши процес на десталинизација. Според оваа политика⁷⁰, им се давало слобода на интелектуалците да отпочнат идејна борба против бирократијата, секташтвото и бирократизмот. За развојот на уметноста се давало можност да се формираат школи кои можеле слободно да се натпреваруваат.

Овие форми резултирале до фазата да се критикува општеството, пред сè, на ударот на критиката била колективизацијата, која предизвикала голем отпор во редовите на селаните. Се појавиле нови партии кои на удар го ставиле целиот државно-партиски апарат. Набрзо потоа, завршила оваа политика кога на удар на власта биле многу кинески интелектуалци.

Наредната фаза, низ која поминувала КП на Кина, е т.н. „Голем скок напред“.⁷¹ Оваа програма била усвоена на Вториот пленум одржан во мај 1958 година. Според овој принцип, требало да заврши периодот на социјалистичка изведба и да се премине кон изградба на комунизмот. Требало да се развие тешка индустрија, со употреба на мали печки за леење на челик во сите помали места. Со тоа требало да се скрати патот до комунизмот.

Во оваа фаза била укината приватната сопственост во селото. Било предвидено да се создадат т.н. народни комуни. Сè што поседувале селаните, било одземено и сето тоа станало сопственост на комуните. Селаните добивале храна, јаделе во заеднички кујни, спиеле во заеднички спални и работеле во заеднички работилници. Подеднакво за сите или: „Секому според потребите“⁷² бил начинот на кој тие се надградувале.

Така селото останувало и без она малку жито што воопшто се раѓало за што многу јасно биле обвинети селаните кои го криеле, како и масовни стрелања врз грбот на предавниците и кулаците. Кога се открила вистината, пред стрелачките водови како предавници стоеле селските комесари, но повеќе не се можело назад. Иако народот гладувал, Партијата продолжувала

⁶⁸ Во Женева во 1953 година била одржана Конференција за Кореја на која учествувала НР Кина со делегатот Чоу Енлај, кој ја промовирал новата надворешна политика на НР Кина на попусливост, еластичност и мирољубива коезистенција на азиските народи.

⁶⁹ <http://www.makedonika.org/whatsnew/fzf2/FzF2009-16%20Pesevska.pdf>.

⁷⁰ Усвоена на осмиот Конгрес на КП на Кина одржан во 1956 година.

⁷¹ <http://www.makedonika.org/whatsnew/fzf2/FzF2009-16%20Pesevska.pdf>.

⁷² <http://on.net.mk/vesti/svet/se-bara-mao-ce-tung>.

да извезува жито за да не ја признае пред светот пропаста на својата величествена реформа.⁷³

Овие мерки довеле до отпор кај селаните. Поради незаинтересиранот за работа, од страна на селаните опаднало земјоделското производство. Власта морала да го намали интензитетот за „премин кон комунизмот“⁷⁴ и да им дозволи приватна сопственост на селаните на куќа, покуќнина, малку живина и свињи.

Така неговиот проект ќе остане запамтен како најсмешен економски виц на сите времиња ако зад него не останеа 40 милиони умрени од глад, двапати повеќе отколку што Сталин уби за време на целиот живот.

По напуштањето на политиката на „големиот скок“, НР Кина, тргнала по нов пат, политика на „прилагодување на национално стопанство“.⁷⁵ Според неа, била запрена и изградбата на големи објекти на тешката индустрија и приоритет било дадено на земјоделството и лесната индустрија. Мао Цедунг, поради неуспехот на „големиот скок“, се откажал од функцијата претседател на Републиката, а ја задржал функцијата претседател на КП на Кина. На негово место за претседател бил назначен Лиу Шаоче.

НР Кина долго време водела битка за меѓународно признавање.⁷⁶ Поради постојаните провокации кои САД ѝ ги правеле на НР Кина од Тајван, таа во надворешната политика морала да се насочи кон малите држави кои биле под колонијално ропство и да ги штити национално-ослободителните држави.

Во таа насока биле прокламирани „Пет принципи на мирољубива коегзистенција“ со кои НР Кина се залага за:

- ✓ заемно почитување на територијалниот интегритет и суверенитет;
- ✓ заемно воздржување од агресија;
- ✓ немешање во внатрешните работи на државите;
- ✓ рамноправност и
- ✓ мирољубива коегзистенција.

⁷³ Селските комесари праќале лажни извештаи за извонредниот род на житарките, десетпати поголем од кога било, па Мао, разбирливо, испраќал огромни количини за извоз враќајќи му ги долговите на Советскиот Сојуз.

⁷⁴ <http://on.net.mk/vesti/svet/se-bara-mao-ce-tung>.

⁷⁵ <http://www.makedonika.org/whatsnew/fzf2/FzF2009-16%20Pesevska.pdf>.

⁷⁶ На 2 октомври 1949 година СССР ја признал НР Кина. Бидејќи САД долго време не ја признавал, и другите земји, нивни сојузници, одбивале да ја признаат.

Овие „Пет принципи на мирољубива коегзистенција“, во целост биле прифатени на Конференцијата.⁷⁷

Односите меѓу НР Кина и СССР по војната, постојано се менувале.⁷⁸ Несогласувања меѓу двете земји се јавиле и во однос на прашањето за избувнување на нова светска војна. СССР оценил дека евентуално нова светска војна би била разорна за човештвото. Сосема ќе се уништи светската цивилизација и во таа војна нема да има победници и победени. Затоа, во 60-тите години ќе се залага за политика на мирољубива активна коегзистенција со капиталистичките држави.

Наспроти него, НР Кина, пред сè, Мао Цедунг сметал дека капиталистичкиот систем не може да се уништи без војна. Тој во тоа време изјавил: „.....(А)ко дојде до најлошото и половина од човештвото загина, другата половина ќе остане, додека империјализмот не биде збришан од лицето на земјата. Целиот свет ќе стане социјалистички, а со текот на годините повторно земјата ќе има две милјарди и седумстотини милиони жители, па дури и повеќе“.⁷⁹

Политиката на НР Кина кон СССР била критикувана околу помошта која СССР ѝ ја дал на Индија во спорот со НР Кина и капитуланската улога која Хрушчов ја имал во ракетната криза во Куба. Откако НР Кина не добила помош од СССР за изработка на атомска бомба, таа со сопствени сили успеала да изработи бомба и во 1964 година да изврши прва проба. Со тоа, НР Кина се нашла во редот на нуклеарните сили.

Следен чекор е „Голема пролетерска културна револуција“.⁸⁰ Со оваа револуција требала да биде опфатена цела Кина. Пролетерска била затоа што требало да се нагласи класниот карактер против оние што се одвоиле од народот и тргнале по патот на капитализмот. Културна, пак, била затоа што требало да се извршат промени во идејната сфера, а револуција зашто по револуционерен пат требале да се пресметаат со класниот непријател.⁸¹

⁷⁷ На конференцијата земале учество 29 афро-азиски земји одржана во Бандунг во 1955 година каде што биле дополнети со уште пет принципи.

⁷⁸ СССР прв ја признал Кина во 1950 година. Тогаш, всушност, бил потпишан договорот за заемна помош меѓу двете држави. Но, по смртта на Сталин и почетокот на процесот на десталинизација во СССР, дошло до промени во односите меѓу двете земји.

⁷⁹ <http://www.makedonika.org/whatsnew/fzf2/FzF2009-16%20Pesevska.pdf>.

⁸⁰ На 9-тиот Пленум на ЦК на Кина, кој бил одржан во август 1966 година, била донесена одлука за почетокот на „Големата пролетерска културна револуција“.

⁸¹ Vasko Anastasov, Kade odi Kina. Skopje 1981, стр. 110.

За остварување на овие насоки била формирана група при ЦК на КП на Кина која добила широки овластувања. Мао ја повикал младината да се вклучи во борбата против елементите во Партијата кои тргнале по капиталистички пат. Од редовите на Партијата биле формирани одреди кои биле наречени „Црвена гарда“. Тие, покрај другото, фаќале одредени личности и ги носеле по улиците и секој можел да ги малтретира и исмејува. Најмногу припадници на „Црвената гарда“ имало меѓу студентите од Пекиншкиот универзитет. Тие ги обвиниле професорите дека ги форсираат студентите кои имале буржоаска ориентација. Се барало реформи во школството. Особено било потенцирано барањето за паралелно студирање и работење.⁸²

На митингот, којшто бил организиран, имало преземање на конкретни акции и тоа: отстранувања на неонските осветлувања по продавниците, кршење на порцеланот и кристалот, палење на книги, затворање и кршење на луксузни ресторани. Во текот на овие акции имало и голем број на жртви, околу 170 луѓе, па дури и жени коишто биле живи закопани во близина на Пекинг.⁸³

Во исто време биле формирани и Воени револуционерни комитети во кои влегувале претставници на Армијата и на Партијата кои биле приврзаници на Мао и Црвената гарда.

Културната револуција предизвикала штета и во однос на надворешната политика на НР Кина. Во текот на револуцијата била запалена британската амбасада, со што се заладиле односите со Велика Британија. Исто така, Црвената гарда ги блокирала дејностите и на другите амбасади. Блокадата на советската амбасада, до крајна мерка ги заладила советско-кинеските односи.

Откако се мислело дека ситуацијата во НР Кина се смирува, се јавил Лин Бјао⁸⁴ кој почнал отворена борба против Мао. Тој се залагал да се создаде елита која ќе управува со државата. Оваа елита требала да биде создадена од високи воени кадри и би ја контролирала работата на Народно-ослободителна армија. Во 1970 година Лин Бјао бил осуден за неговите идеи. Набргу потоа, се обидел да изврши државен удар и да го убие Мао Цедунг. Откако бил откриен, тој морал да избега од земјата, но над НР Монголија се урнал неговиот авион.

---

⁸² Vasko Anastasov, Op.cit., 110/111.-преку <http://www.makedonika.org/whatsnew/fzf2/FzF2009-16%20Pesevska.pdf>.

⁸³ На 18 август на плоштадот „Тјенанмен“, се организиран митинг на кој зеле учество 1,5 милион припадници на „Црвената гарда“.

⁸⁴ На 9-тиот конгрес на Партијата одржан во 1969 год. бил усвоен нов Статут и министерот за одбрана Лин Бјао бил назначен за наследник на Мао.

Во времето кога во СССР дошол Михаил Горбачов се нормализирале односите меѓу НР Кина и СССР.

➤ **Резиме:**

Народна Република Кина игра голема улога во современиот свет. Нејзината историја во 20 век е полна со крвави настани во борбата за отстранување на странското влијание. Исто така, внатре во Кина се воделе долги војни кои однеле голем број на жртви. Во овој период се истакнале повеќе личности коишто оставиле белег на времената историја на Народна Република Кина. НР Кина во текот на овој период извршила безброј реформи кои се одразиле на економската ситуација внатре во земјата. Ова било карактеристично во периодот по Втората светска војна. Во исто време, Кина води активна надворешна политика за пробив во надворешниот свет.

8. Фашизам и нацизам

А. Бенито Мусолини и фашизмот во Италија

➤ **Биографија и рана кариера**

Бенито Мусолини е роден на 29 јуни 1883 година во селото Предапио, недалеку од местото Форли, во североисточната италијанска област Романга.⁸⁵ Неговата мајка Роса, била една од најугледните учителки во околината. Неговиот татко Алесандро по професија бил ковач и предан социјалист. Бенито имал брат и сестра⁸⁶, но ниедно од децата немале долг животен век.

За време на школските денови, Бенито Мусолини бил повлечено дете. Тој многу малку зборувал, ретко се смеел, но никогаш не плачел. Исто како и неговиот татко, имал многу негативен карактер. Благодарение на ваквиот карактер и непослушноста од негова страна, тој бил избркан од интернатот

---

⁸⁵ Кој што воедно претставува едно од најсиромашните краишта во Италија

⁸⁶ Армандо и Едвига.

каде што претстојувал.⁸⁷ По завршувањето на школувањето во 1901 година, го добива звањето наставник и неколку месеци предавал француска книжевност и уметност. Потоа ја започнува својата политичка кариера како радикален социјалист, но, исто така, бил и анархист.⁸⁸

Кога Италија ѝ објавила војна на Турција, Мусолини бил затворен поради пацифистичка пропаганда. Во тоа време се декларирал како антипатриот. Веќе во септември 1912 година⁸⁹ станува еден од највлијателните водачи во италијанскиот социјализам.

Во почетокот на Прва светска војна, Мусолини бил против влегувањето на Италија во војна. Меѓутоа, се противел и на политиката на Централните сили и им поставил ултиматум на Србија и Белгија. Брзо, по започнувањето на војната, Мусолини влегува на страната на Антанта.⁹⁰

Една мала група од интервенционистички расположени социјалисти и синдикалци, основаат група *Fasci d'azione rivoluzionaria internazionalista*, во која зазема учество и самиот Мусолини со некои свои следбеници. Полека почнува да се повлекува од марксизмот и станува фасциниран од војната, но ниту тогаш не бил националист, ниту, пак, заговарал експанзионистичка политика.⁹¹

По војната се нашол во многу неповолна позиција поради загубата на целото влијание што некогаш го имал во Социјалистичката партија. Во тоа време бил многу колеблив и ги давал следниве изјави: „Оставете слободен пат за елементарна индивидуална сила затоа што надвор од индивидуалност не постои друга човечка реалност. Зошто Стинрер повторно не би станал познат?⁹² Заедно за државата и во добро и во лошо. Со државата од вчера, денес, утре. Со граѓанска и социјалистичка држава. На нас, на смрт осудени

---

⁸⁷ Поради напад со нож врз друг соученик, бил избркан и од други две училишта. Од најраната младост бил опкружен со анархизмот и други леви опции.

⁸⁸ Неспособен да пронајде стабилна и сигурна работа, во 1902 година емигрира во Швајцарија. За време на тој престој, успеал да се поврзе со тамошните социјалисти и по враќањето во Италија ги пропагирал истите социјалистички идеи. Во 1908 година го напишал романот „Љубовницата на Кардиналот“, која подоцна била преведена на англиски. Во 1910 година станува секретар на Социјалистичката партија во Фролија. Истата година се жени со Рачеле Гуиди со која ќе има пет деца.

⁸⁹ Бил избран за директор на Социјалистичката партија, а подоцна го презема и уредничкото место на партискиот глас *Аванти*.

⁹⁰ Ernst Nolte, *Fašizam u svojoj epohi*, стр. 251.

⁹¹ Ибид, стр.280.

⁹² *Opera Omnia di Benito Mussolini*, tom 15. стр. 194.

поддржувачи на индивидуализмот, ни преостанува само денешниот мрак и утрешната апсурдност, но ,сепак, утешна религија- анархија.“⁹³

➤ **Поим и карактеристики на фашизмот**

Несомнено се поставува прашањето дали навистина фашизмот е мртов. Тој бил победен, но не и уништен. Може ли да биде уништен?

Паролата „Смрт на фашизмот, слобода на народот“ е прерано тргната. Фашизмот може да се обновува, дури и кога не е непосредно видливо, па затоа не смееме да останеме кај оваа парола. Се наметнуваат низа прашања: Дали денес може да биде победен фашизмот? Можеби поразот на фашизмот бил историска грешка, која подоцнежниот развој се заканува дека ќе ја исправи? Мора ли фашизмот да се надживее, за да опстане и преживее? Можеби современите луѓе се осудени постојано и одново да војуваат со некој облик на фашизам бидејќи уште не е време за негово целосно исчезнување?

За да се даде одговор на овие прашања мора да се знае што е фашизам и кои му се основните особини. Ако се остане само кај флоскулата за фашистите како криминогени политичари, или за Хитлер како чудак на власт, не се знае и не се препознава опасноста на многубројни современи политички обиди кои често се сокриени под привлечните обвивки.

Фашизмот има своја предисторија. Како реакција на просветителските идеи се појавува во 18 век со своите први сфаќања (на пример: раса, нација и др.), кои подоцна би можеле да бидат искористени во фашизмот. Според некои, Француската револуција претставува основа, не само за развој на доцните демократски, туку и за развој на подоцнежните тоталитарни движења. Фашистите и нацистите не ја признавале врската со идеите од 1789 година, ниту, пак, со Париската Комуна од 1871 година, ама, сепак, револуционарното насилство им било многу блиско.⁹⁴ После 1848 година, револуциите во Европа се случувале само во државите поразени во војната. Помеѓу губитниците се јавувала желбата за osveta. Социјалистичките идеи не биле спојувани само со интернационализмот, туку од крајот на 19 век биле спојувани и со

⁹³ Opera Omnia di Benito Mussolini, tom 14. стр. 398.

⁹⁴ Според Мусолини, фашистичкиот пристап е во спротивност со основните идеи содржани во слоганот на Француската револуција „Слобода, еднаквост, братство“, а според Гебелс во 1789 е „избришана од историјата“.

национализмот. Во периодот на империјализмот, класните спротивности се пренесувале и на меѓународен план. Државите, кои сакале да ја исправат „неправдата“, морале да бидат организирани на посебен начин.

Карл Шмит, кој имал нацистичка партиска книшка, предвидувал дека во дваесетите години на 20 век ќе преживеат држави кои се засновани на вонредна состојба. Западните левичарските партии во 20 век, се истакнале пред фашизмот. Дали, сепак, фашистите успеале да ја освојат власта и заради тоа што општеството со своите гарантирани слободи им ја отворило вратата? Слободата на јавното изразување на мислење фашистите умееле да го искористат за масовно придобивање на членови. Треба ли, заради опасност од фашизмот, да се ограничи слободата?

Не е секогаш лесно да се одреди дали некаде владее фашизмот. Според Нолтео, мора да постои „фашистички минимум“, за некој режим да биде означен како фашистички. Ама како да се постигне согласност околу тоа што точно опфаќа тој минимум? Во него, сигурно, спаѓа масовна поддршка и отворено партиско-државно насилство кон противниците. Дали во фашизмот мора да бидат нагласени улогите на нација⁹⁵, раса⁹⁶, водач, партија, централизиран држави, фамилија. Има ли фашизам без антидемократски, антилиберален, антипарламентарен, антисоцијалистички и антихуманистички аспект? Мора ли фашизмот секогаш да содржи потреба за војна? Дали евозможен фашизмот без експлоатација на чувства и развивање на огромна пропагандна машинерија за создавање на масите? Што е со односот спрема религијата? Умберто Еко набројал 13 особини на пра-фашизмот. Ама некои од нив се однесуваат на сите тоталитарни режими.

Фашистите страдале поради пропаста на Римското Царство или, пак, поради исчезнувањето на средно големото аграрно германско општество. Искривувајќи ја сликата за минатото, граделе груби ирационални митови и утопии, ама во реалниот живот честопати настојувале да бидат сосем

---

⁹⁵ Фашизмот е изразен како империјалистички, но има и нефашистички национални империјализми. Фашизмот бил авторитарен, но не сите авторитарни режими на 20 век беа фашистички. Во Берлин пред Втората светска војна било седиштето на Меѓународната акција на националисти, кои ги собрала и неофашистички партии и движења.

⁹⁶ Хана Аренд во „Извори на тоталитаризмот“ (The Origins of Totalitarianism, 1951) покажа дека не сите европски фашистички партии го развиле антисемитизмот. На пример, холандската Национал-социјалистичка партија (NSB) не располагаше со анти-семитски чувства. Италијанските фашисти само пред војната прифатија некои анти-семитски слогани.

практични. Фашизмот за себе секогаш мисли како за „ново време“, без оглед на тоа колку потонал во традицијата и колку различни, па дури и спротивставени, традиции помешал. Тој, всушност, е акција, а не теорија, така што разни теории во него може да бидат употребени или исфрлени. Критика на некоја теорија поврзана со фашизмот, не е исто со критика на самиот фашизам. Целата култура, дури и тогаш кога извира од традицијата на фашистите, е сомнителна. Во културата цветаат многу цветови, а фашистот би сакал целиот свет да се облече во *samicie nere*- или *црна кошула* (или пак некоја друга, ама за сите иста боја) и на сите во испливот на информации да им стави црни очила. Еднобојноста не мора еднадвор да се забележува: поопасно е кога сите однатре се премачкани со иста боја или, пак, во нив е шаренило од кич и глупости. Оној кој е друга боја, односно ако некој е повисок и се истакнува од останатите, треба да му се скрати главата или да му се испере мозокот. „Висината“, е дозволена само во внатрешноста на фашистичките хиерархиски даски. Ниту, пак, даските не мора да бидат видливи. Навидум, може да постои и поддршката за културата, меѓутоа фашизмот ја поддржува само масовната култура и само во неа дозволува разновидност.

Томас Ман сметал дека фашизмот е сеприсутна безвременска болест, а „чесно послушните Германци“ биле во тежок стадиум на болеста. Фашистите сметале дека нацијата треба да се исчисти од болни и предавници, односно од оние кои не се сложуваат со него. Нацистите, пак, имале програма за создавање на здрава нација. Тие ги откриле нивните непријатели: интелектуалци, масони, Евреи⁹⁷, Цигани, Словени, хомосексуалци и комунисти.⁹⁸ Непријателите единствено ја „зајакнувале“ нацијата.⁹⁹ Најверојатно фашизмот се врзувал за нацијата, а не за класа или религија бидејќи само нацијата можела да овозможи доволна „маса“.¹⁰⁰ Фашизмот не бил осамен во тоа освојување на нацијата.

---

⁹⁷ Антисемитизмот, на кој секогаш му се враќала западната цивилизација, отстапува од својат основен карактер. Нирнбершкиот „Законот против расниот срам“ е прототип на расистички закони. На нацистите не им било важно што се мислело за Евреите, туку истите да не постојат. Ако Евреин бакнал германска девојка или само ѝ се додворувал, тоа значело „повредување на крвта“.

⁹⁸ Дали и од кои сите беа прогласени за непријатели на Евреите, Масоните и комунистите може да се подредат во фашистите? Ако сите се за „британскиот начин на живот“ и оние кои се различни да бидат етикетираны како фашисти, тогаш во Велика Британија мнозинството би биле фашисти.

⁹⁹ Германски комунисти предвидувале дека Хитлер ќе биде кратка епизода и не му се спротивставиле. Нивните теоретичари фразирале и се обидуваале да најдат соодветни цитати. Само дел од Црквата се обидела да се спротивстави.

¹⁰⁰ Таска ја сметал нацијата како инструмент на фашизмот.

Фашизмот е форма на политичко и социјално однесување што се јавува кога средната класа, наоѓајќи ги своите надежи произлезени од економската нестабилност во комбинација со политичката поларизација и кор-сокак, ги напушти традиционалните идеологии и се врти, со одобрување на полициските и воените сили, во слабо дефинирана, но емотивна, привлечена со териологија на национално единство, за директно решавање на проблемите и нетрпеливост за несогласување.

Италијанскиот фашизам, како антидемократско популистичко движење, нема сопствена доктрина, иако Мусолини во фашистичката акција се обидел да ја создаде доктрината, потпирајќи се на различни интелектуални извори од лево и од десно, со користење на „десно-лево“ шема. Некои толкувачи се обидуваат да го одредат како идеологија на „средната класа или популизмот“. Фашизмот е реакција на модернизацијата, прекин на истата и револт против неа или ирационални реакции во светот на големиот бизнис, капитал и капитализам. Една од неговите главни елементи, во германската верзија, е антикапитализмот, а во Италија корпоративност.

Како форма на авторитарен радикален популизам, фашизмот е посветен на преземање на државата во рацете на средната класа. Со помош на преземената власт да се врати достоинството на средната класа, да се релативизира моќта на крупниот капитал и синдикално зајакнатите работодавачи. Мусолини започнува како социјалист, а фашистичкото движење го почнува како неосоцијалистичка партија. На различни начини се обидувал да ја добие поддршката на масите.

Фашистичкото движење е комбинација на антидемократскиот традиционализам и популистичкиот авторитет на средната класа. Фашизмот на Мусолини бил дефиниран како организирана, концентрирана, авторитарна демократија на националистичка база.¹⁰¹ Нолте смета дека само италијанскиот фашизам и германскиот национализам во Европа биле изворни популистички движења, кои со помош на водачот дошле на власт. Според Нолте, за

---

¹⁰¹ Ernst Nolte: *Fašizam u svojoj epohi*, Prosveta, Beograd, 1990., стр. 11.

фашизмот е карактеристично испреплетување на два мотива: националистички (популистички) и социјалистички.

Во германскиот случај фашизмот преовладувал со националистички и популистички мотив. Антисемизмот, кој се врзува за фашизмот, бил пренагласен во германскиот националсоцијализам. Во него борбата помеѓу класите е заменета со тезата и идеологијата на расната борба. Во таа борба Евреите биле избрани за виновници и објект за масовна хистерија и агресија.

Фашизмот, особено во раните фази, е антитеориски и искрено опортунистички (со цел да се дели на многу различни групи). Сепак, *неколку клучни концепти* се основни за тоа:

- Прво, најважно е глорификација на државата и тоталната послушност на поединецот за тоа. Државата се дефинира како една органска целина во која поединците мора да се апсорбираат и да бидат во корист на државата. Таа (тоталната држава), е апсолутна во неговите методи и неограничена со закон во нејзина контрола и насоката на своите граѓани;
- Вториот владејачки концептот на фашизмот е отелотвореноста во теоријата на социјалниот дарвинизам. Доктрината на преживување на најсилните и неопходноста од борба за живот се применува од страна на фашистите ;
- Масовни движења кои ја напаѓаат организацијата на работничката класа (синдикати) и левичарските партии;
- Учеството на поединци во заедницата се гледа како должност на поединците да им служат на земјата - Ентитетот е позначаен од збирот на неговите делови;
- Сите приватни претпријатија се, всушност, државни, а постоењето на државата, претставува единствена должност на поединецот;
- Агресивен милитаризмот е водечка карактеристика на фашистичка држава;
- Империјализмот е логичен исход на оваа догма и
- Следен елемент на фашизмот е нејзиниот елитизам. Спас од владеење на моб и уништувањето на постоечкиот општествен поредок може да се реализира само со авторитарен лидер кој ги отелотворува највисоките

идеали на нацијата. Овој концепт на лидерот како херој или надчовек, е позајмени во дел од романтизмот на Фридрих Ниче, Томас Карлајл и Рихард Вагнер.

➤ **Развој на фашизмот во Италија**

Мусолини: „Сè во државата, ништо надвор од државата, ништо против државата“.

Фашистичката доктрина била напишана од страна на Гиовани Гентиле.¹⁰² Фашизмот станал организирано политичко движење во ноември 1919 година кога Мусолини со бившите леви интервенционисти и млади војни ветерани го основал **Fasci Italiani di Combattimento**. Биле предводени од следните цели: прогласување на република, укинување на Сенатот, реформа на Парламентот, конфискација на црковните добра, делумна експропријација на капиталот и аграрната реформа.

Движењето го добило своето име од прачки со секира во средина -fascis- стариот римски симбол за дисциплина. Исто така, биле организирани и вооружени одреди кои вршеле тероризација на некогашните социјалистички колеги на Мусолини, каде што мешањето на полицијата во нив се случувало многу ретко. Мусолини, поради тешките инциденти, се обидува да го прекине насилството, ама тоа не резултирало со некој позначаен успех. Од ден на ден, на движењето му се приклучувале сè поголем број на членови меѓу кои биле: бројни ветерани, националисти, антисоцијалисти и антилиберали. Иако фашистите во своето прво парламентарно појавување коалицирале со либералите, Мусолини на своја страна сакал да привлече што поголем број социјалисти.

Мусолини тогаш немал апсолутна власт над Партијата, па дури и ставовите со другите членови оделе во обратно пропорционален однос и летото 1921 година дал оставка. Неговата оставка прилично ја ослабнала Партијата, па така, истата година бил повикан да се врати. Бенефитот од

---

¹⁰² Воедно Гентиле е и службен филозоф на фашизмот.

неговото враќање бил двостран: и за Партијата и за него самиот. Немајќи можност за успешна политичка активност во некоја друга партија, по враќањето и самиот почнал со наметнување на сè порадикални десничарски идеи.

Во текот на 1922 година фашистите ја освојуваат власта во бројни градови и покраини на Италија, каде што тие стануваат најбројна партија во земјата.¹⁰³ Во септември истата година, на Конгресот на Партијата одржан во Наполи, бил организиран поход во Рим во кој земале учество 60.000 фашисти. Иако војската можела да го спречи овој вид на државен удар, сепак кралот Виторио Емануел III одлучил да му довери мандат на Мусолини на 28-ми истиот месец. Со овој мандат Мусолини станува премиер во владата која вклучувала националисти, либерали и конзервативци.

Со нивна почетна помош фашистите, освен што вовеле строга цензура, го измениле и изборниот законик и во периодот 1925-1926 година ја присвојуваат целата моќ. Доаѓа до ликвидација на други политички партии, така што Италија се претвора во тоталитарна полициска држава на чело со Мусолини. За време на фашистичката диктатура, парламентарниот систем практично бил укинат, а законите повторно биле препишувани. Лудоста одела дотаму што дури и учителите во училиштата морале да се заколнат дека ќе го бранат режимот. Уредници на весници биле именувани лично и персонално од Мусолини и никој, кој немал писмена потврда од Партијата, не можел да се занимава со новинарство.

Работничките штрајкови биле задушувани и сè повеќе се истакнувале интересите на крупните капиталисти и земјопоседници. Трговски друштва биле укинувани со изговор дека не се вклопуваат во т.н. корпоративен систем.¹⁰⁴ Принципите на фашистичката доктрина биле објавени во некој весник кој, наводно, бил напишан од самиот Мусолини, а кој се појавил 1932 година во Италијанската Енциклопедија.

Користејќи ја апсолутната контрола над новинарството, Мусолини постепено ја градел легендата за Duce (водач), човек кој секогаш бил во право

---

¹⁰³ Крајот на 1921 год. името на Партијата е променето во *Partite National Fascist*.

¹⁰⁴ Намерата им била да се вклучат италијани во различни професионални организации, кои, пак, биле надгледувани од Владата.

и можел да ги реши сите политички и економски проблеми. Во различни временски интервали особено го преземал водењето на: внатрешната политика, надворешната политика, колониите, градските општини, војската. Понекогаш, истовремено бил на чело на повеќе министерства, а воедно бил и претседател на Владата. Истовремено, бил водач и на семоќната Фашистичка партија и странските мисии. На тој начин, успевал да ја задржи моќта во своите раце и да ја спречи појавата на противници. Сепак, се смета дека многубројните неуспешни атентати биле обид на екстремни незадоволни членови на Партијата.¹⁰⁵

Иако бил атеист, поради практични причини почнал сè повеќе да се приближува до црквата. Во 1929 година потпишал конкордат со Ватикан во кој Италија била призната од католичката црква. Исто така, се заземал за своите финансиери, при што бројните државни индустрии преминале од државен во приватен сектор. Но во 1930 година се тргнува во друга насока, така што индустријата ја става под ригидна владина контрола. За развој на Италија биле трошени голем процент на пари.¹⁰⁶

Во однос на надворешната политика, Мусолини од пацифист се претвора во агресивен империјалист.¹⁰⁷ Набргу потоа, Мусолини успева да го наметне квислинскиот режим во Албанија и повторно да ја освои Либија. Неговиот сон бил од Средоземието да направи *mare nostrum* (наше море - како во римско време). Во 1935 година, на конференцијата во местото Стреса, помогнал да се направи антихитлеров фронт, со цел да се одбрани независноста на Австрија. Според него, нацизмот во почетокот бил сомничав и го критикувал неговиот расизам.¹⁰⁸

Како резултат на случувањата, во 1938 година морал да ја прифати германската анексија за Австрија и распарчувањето на Чехословачка во 1939

---

¹⁰⁵ Gaetano Salvemini, Mussolini storico di se stesso - "Il Ponte", sv. V/1949/ стр. 707.

¹⁰⁶ Меѓутоа италијанската економија тонела поради голема концентрација на тешката индустрија за која Италија немала доволно сировини.

¹⁰⁷ Пример за тоа е бомбардирањето на Крф 1923 година.

¹⁰⁸ Во периодот помеѓу 1935 и 1936 година Италија војувала против Абесинија (Етиопија), што било во противност со Лигата на народите, па така Мусолини бил присилен да побара сојузник во нацистичката Германија. Неговата интервенција во Шпанската граѓанска војна (1936-1939), на страна на генералот Франко, ја блокира и најмалата можност за помирување со Франција и Англија.

година. На Минхенската конференција во 1938 година, зазел став дека ќе се залага за мирот во Европа. Тој настан го сметал за голема дипломатски успех.

Исто така, Мусолини тежнеел дел од Хрватска да приклучи кон Италија. Неговиот сојуз со Германија бил потврден кога склопил сојуз со Хитлер во пролетта 1939 година. Иако на почетокот на својата кариера Хитлер бил фасциниран од Мусолини и му искажувал голема почит, сега Мусолини бил во улога на потчинет партнер кој морал да ги следи и поддржува нацистите во расните политики.¹⁰⁹

➤ **Резиме:**

Фашизмот е форма на владеење којашто ги истакнува расата и нацијата над поединецот и користи насилство и модерни техники на пропаганда и цензура за присилно потиснување на политичката опозиција. Како идеологија е негативна: антилиберална, антикомунистичка, антидемократска и антиегалитарна. Во однос на економскиот и политичкиот состав, во Италија се комбинирани елементите на корпоративизмот, тоталитаризмот, национализмот и антикомунизмот. На одреден начин, претставува опозиција на социјализмот и комунизмот.

Фашистичкото движење е комбинација на антидемократскиот традиционализам и популистичкиот авторитет на средната класа. Фашизмот на Мусолини бил дефиниран како: организирана, концентрирана, авторитарна демократија на националистичка база.

Користејќи ја апсолутната контрола над новинарството, Мусолини постепено ја градел легендата за Duce (водач), човек кој секогаш бил во право и можел да ги реши сите политички и економски проблеми. Во различни временски интервали особено го преземал водењето на: внатрешната политика, надворешната политика, колониите, градските општини и војска. Во однос на надворешната политика, Мусолини од пацифист се претвора во агресивен империјалист.

---

¹⁰⁹ Ваквата политика за прогонувањето, на Евреите довела до апартхејд во Италијанското царство.

Б. Адолф Хитлер и нацизмот во Германија

➤ Биографија

Адолф Хитлер (герм. *Adolf Hitler*, 20 април 1889 – 30 април 1945 година) бил водач на нацистите и канцелар на Германија од 1933 до 1945 година.

Адолф Хитлер е роден во Браунау на Ин, Австро-Унгарија¹¹⁰, како син на цариник. Работел како цртач на разгледници и молер. За време на Првата светска војна се борел во Франција, бил изложен на бојни отрови и потоа бил одликуван за храброст. По поразот на германско-австриските сили, тој станал еден од бројните бесцелни, невработени и депримирани луѓе кои безделничеле низ Германија и размислувале што ќе се случи со нивната некогаш голема нација.

На оваа тема Хитлер почнал да размислува не како за неуспех во воена смисла, туку како за „нож во грб“ од германските политичари, корумпирани од комунистите и Евреите. Решил да формира партија, која ја нарекол Национал-социјалистичка германска работничка партија (накосо Нацистичка партија) и испланирал одмазда за поразот и реставрација на германската гордост.

Набргу потоа во себе почнал да открива талент за говорништво и способност да ги врзува луѓето за своите идеи.

➤ Поим и карактеристики на нацизмот

Нацистичката нетрпеливост кон разликите и нагласување на монолитната единственост биле одредени со помош на термините раса или нација, вооедно изразувале контрареволуција. Нацистите ги истакнувале своите нови идеи, но, сепак, изворите на нивните уверувања и не биле модерни. Основата на доктрината содржи елементи од леви, но и од десни политички теории и е многу оддалечен од критичкиот дух. Нацизмот, предлагал ирационална и неморална варварска утопија во која немало место за различност, индивидуалност и многустрани гледишта.

---

¹¹⁰ Денес Австрија.

Некои историчари настојуваат да ги релативизираат и намалат нацистичките злосторства, споредувајќи ги со злосторствата од времето на Сталин. Германија очекувала обединување и имала потреба од пеглање на историјата или „бришење на меморијата“.

Нацизмот се дефинира како форма на социјализам кој го отсликува расизмот и експанзионизмот, како и послушност кон силен лидер. Нацизмот или национал-социјализмот (германски: Nationalsozialismus), претставува идеологија која ја доби својата практична политичка форма во режим кој раководеше со Германија во периодот 1933-1945. Нацизмот е варијација на друга тоталитарна идеологија, фашизмот.

Политичката цел на двете идеологии е да се воспостави една тоталитарна држава, односно една модерна, бирократска држава во која владата е целосно доминантна во однос на поединецот. Според тоа, целта на режимот е да ги монополизира сите човечки активности, вклучувајќи ги како приватните, така и јавните.

Клучни елементи на нацистичката идеологија:

- Национал-социјалистичка програма;
- Расизмот
  - Особено антисемитизмот, кој на крајот кулминираше во холокаустот;
  - Создавање на Herrenrasse (Master Трка = од Lebensborn (Фонтана на животот; оддел во Третиот рајх);
  - Антисловенството;
- Принцип на водачот – безусловна верба во водачот;
- Верувањето во супериорноста на бела, германска, ариевска или нордиска раса;
- Еутаназија и евгеника во врска со „расната хигиена“;
- Антимарксизмот, антикомунизмот, антиболшевизмот;
- Отфрлање на демократијата, како последица на прекин на постоење на политички партии, синдикати и слободен печат;
- Führerprinzip (ЛИДЕР Принцип) / верување во лидер;

- Силно прикажување на локалната култура;
- Социјалниот дарвинизам;
- Одбрана на крв и почва (германски: "Blut und Boden" - претставени со црвена и црна боја во нацистичкото знаме);
- "Lebensraumpolitik", "Lebensraum im Osten" (Создавање на повеќе простор за живеење за Германците) и
- Поврзаноста со фашизмот;

➤ *Развој на нацизмот во Германија*

Што го поттикнало раѓањето на нацизмот? Уште во 19 век, Фридрих Лудвиг Јан говорел за „господар на народот“. Паул Бетихер, професор во Гетинген, планирал „пресадување“ на Евреите во Палестина. Според Бетихер, Евреите се „нација во нација“, тие не можат да се превоспитаат, едноставно мораат да се уништат. Целата полулација во Австро-Унгарија, со исклучок на Јужните Словени, биле политички безвредни и претставувале товар за Европа. Ако што побрзо пропаднат, би било подобро и за Германците и за нив самите. Просторот од Балтичкото до Црното Море треба да биде уреден само за Германците.

Бетихер, исто така, предвидувал и војна со Русија поради просторот. Историчарот Хајнрих фон, син на саксонскиот генерал, се залагал за потполна послушност на сите граѓани. Своите членови во „Прускиот годишник“, ги финиширал со реченицата, која подоцна била прифатена од Хитлер: „Евреите се наша несреќа.“¹¹¹

Германците кога освојувале, се потсетувале на Фихтеовиот „Говорот на германската нација“ и натчовечките сфаќања на Ниче. Нацистите тежнееле кон големи успеси. Иако ги употребувале ставовите на Фихтев и Ниче, сепак поврзувањето на нацистите со овие филозофи било потполно неоправдано

---

¹¹¹ Духовен предвесник на нацистичкиот антисемитизам е и Диринг, кој верува дека Евреите како членови на инфериорни раса треба да бидат исклучени од работа и финансии, а тука се вклучуваат и Клагес, Мелер ван ден Брук, Дитрих Екарт и други. И Шопенхауер пишувал за разликите помеѓу Евреите и Ариевците.

затоа што многумина како Гудац сметале дека: „Ниче бил еден од претставниците на фашизмот“.¹¹²

Германија, после 1870 година, почнала нагло да се развива. Градовите до почетокот на 20 век го зголемиле бројот на жителите. Сè повеќе биле работници. Многу бргу се зголемувало влијанието на социјалдемократската партија на Германија. За да се спротивстави на тоа, Адолф Штекер во Берлин ја основал Христијанската социјалистичка работничка партија. Предупредувал дека Берлин ќе стане еврејски град. Голем процент на Евреи биле банкири и трговци, па така Адолф ги означил како главни виновници за сиромаштијата во која живееле работниците. На Бизмарк во 1881 година му била поднесена антисемитска петиција, која била потпишана од 225.000 граѓани. Во тоа време биле палени еврејските продавници. Почнала и приказната околу „еврејската замка“, односно намерата со помош на пари и измами да се завладее со светот. Имало „сознанија“ дека Евреите вршеле ритуални христијански убиства.

Партиите кои влијаеле на развојот на нацизмот во Австрија се развиле неколку децении порано за разлика од Германија.¹¹³ Дали Австрија треба да ја сметаме за колевка на фашизмот? Во Виена во 1910 година имало 175.000 Евреи, главно доселени од Галиција, кои по начинот на облекување, однесување и јазик се разликувале од околината. Исто така, пречеле и еврејските банкири, трговци и интелектуалци. Се развил силен антисемизам. Партијата на Адолф Штекер била националистички, антисемитски, антилиберално и антисоцијалистички ориентирана.

Георг Ритер фон Шенерер, претставник во Парламентот, сметал дека Евреите се најдолна раса на луѓе и дека треба да се спречат да ја цицаат германската крв и да ја трујат ариевската младина во училиштата. Барал од родителите на децата да им даваат само германски имиња, да се слават германски празници, да биде воведен германски календар (кој би почнувал 113 години пред новата ера, кога кај Нореја за првпат биле поразени римските легии). Сметал дека Германија треба да се одвои од Ватикан.

---

¹¹² Fašizam i neofašizam, Fakultet političkih nauka Sveučilita u Zagrebu i Centar društvenih djelatnosti SSO Hrvatske, Zagreb, 1976, стр.176.

¹¹³ Bracher, K.D., Die deutsche Diktatur, Kiepenheuer & Witsch, Köln Berlin, 1969, стр.89.

Карл Лугер од Христијанско-социјалистичка партија од 1897 година градоначалник на Виена, не бил против католицизмот. Ја признал правната еднаквост на Германците, Унгарците, Словените. Тој не бил расист, но сепак му пречеле оние Евреи кои не можеле да се прилагодат на австоунгарското општество. Запаметена останала неговата реченица: „Јас одлучувам кој е Евреин“.¹¹⁴ Бил поуспешен од Шенерер во антисемистката пропаганда. Исто така, се поврзал со унгарскиот антисемист Комлошијем. Евреите биле исклучени од разни здруженија. Многу австриски студенти сонувале за пангерманско царство и ја прекинувале изведбата на австриската химна со стихот: „Германија над сè“ (Deutschland über alles).

Германската работничка партија била основана во 1904 година во Баварија од страна на работници од Чешка, (од Моравските и австриските градови). Партијата се претставувала како слободна народна партија. Била реорганизирана во 1913 година за борба против Социјалдемократската партија „Свети Маркс“, нејзиниот интернационализам и поврзаноста со Евреите. Во 1918 година, партијата во Виена го променила своето име во Германска националсоцијалистичка работничка партија-(Deutsche Nationalsozialistische Arbeiterpartei - DNSAP). Во нејзината програма било запишано дека членовите треба да се борат за ослободување на германските работници и против сите други кои стојат на тој пат. Тука биле вбројани, на пример: наднационални здруженија, племиња, цркви, капиталисти, еврејски банкари и еврејски интелектуалци кои го загрозуваат германскиот дух.

Било предвидено национализирање на големите имоти и претпријатија и воспоставување на работнички и воени совети. Голем број на војници, по завршување на војната, не биле вратени дома, туку во разни групи вршеле насилство над оние кои биле сметани како германски непријатели, а меѓу нив честопати имало и само обични граѓани. Голем процент од овие војници подоцна се придружиле на нацистите.

Адолф Хитлер, Австриец од Браунау, во својата 18 година стигнал во Виена. На него влијаеле австриски пангермански и антисемитски ориентирани

---

¹¹⁴ Carlsen, F.L., The Rise of Fascism, University of California Press, Berkeley and Los Angeles, 1969, стр.203.

страни. Бил поддржувач на Шенер, ама сметал дека Шенер греши затоа што се обраќал на високата, а не на средната класа.

Германскиот национализам бил многу рано споен, не само со антисемизмот, туку и со милитаризмот. Гроф фон Молтке, шеф на генералштабот, пишувал дека војната е дел од Божјото уредување и дека дури луѓето имаат историја, ќе постојат и војни.¹¹⁵

Јулиус Лангебен, кој потекнувал од германското малограѓанство, тврдел дека моредните Евреи биле отров и дека истите не можат да бидат Германци. Неговата парола била: „Германија на Германците“.

Во германскиот национализам биле дадени насоки и од страна на Бизмарк, кој бил со уверување дека „против демократијата можат да помогнат само војници“. Ото Бекел, од универзитетот во Марбург, освен што бил водач на антисемизмот, тој, исто така, бил предводник на антисемитските групи од членовите на Рајстагот. Константин Франц се залагал за федерална Германија, но, сепак, немал поддршка. Создавањето на германското царство го гледал како грешка и пречка за создавање на германската нација.¹¹⁶ Бизмарк ги водел Германците на пат на кој би морало да има многу жртви. Германците биле убедени дека треба да бидат тврди како чекан. Кога станал пречка за империјалната политика и самиот Бизмарк бил тргнат.¹¹⁷

Теодор Фриш сметал дека христијаните мора да се откажат и од Стариот Завет бидејќи во него биле величани Евреите. Треба да се вратиме на германските обичаи, облеката и имињата. Фришовата „Царска чекан заедница“ и „Германскиот ред“, делувале до Првата светска војна¹¹⁸.

Т.н. „Чекан заедница“, била колективен член на Пангерманската лига (Alldeutscherverband) и се залагала за надворешната воена политика, преку која би се обезбедило ширење на животниот простор и нови колонии. Водачот на

---

¹¹⁵ Нацистите го злоупотребиле учењето на цистеричките монаси од 12 век на Јоаким од Фиоре. _ Според оваа доктрина по Првата империја, Бог Отец, како што е опишано во Стариот Завет, и царството на Божјиот Син, царство, опишано во Новиот Завет, мора наскоро" да настапи" третото царство, царството на Светиот Дух. Нацистите биле против христијанството, но немале време да направат радикално секуларизирање.

¹¹⁶ Во Германија, главно постоела согласност околу тоа дека народот во рамките на државата никогаш не ги достигнал границите на народот во рамките на јазикот.

¹¹⁷ Некои зборуваат за германските војни од 1914 година до 1945 година, други се на мислење дека станува збор за континуитетот на германската политика од 1870 година. Можеби идејата 1870 година не е сè уште мртва?

¹¹⁸ Telebaković, B., Razum i sreća, Nauka, Beograd, 1993.стр.195.

оваа лига бил Хајнрих Кланс. Предлагал со Евреите да се однесуваат како со странци и на посебен начин да ги плаќаат даноците. Сметал дека во царството е потребен диктатор, кој би ги спасил од либерализмот. Клас се поврзал со Аргарната лига и со други многу значајни политичари. Многубројните членови од наведените и од други заедници подоцна биле први членови на Нацистичката партија, а Фриш бил и нацистички парламентарец.

На нацистите, исто така, дејствувала и приказната за Тевтонците од страна на Хјустон Стјуарт Чемберлен кој, исто така, живеел во Германија. Според него, само северните Европјани се чисти Тевтонци, додека, пак, во Германија имало мешање со Келтите, Словените и други. Чемберлен, пред својата смрт во 1924 година, го поздравил Хитлер како божји водач на Германија.

Хајрин Клаус во 1912 година објавил книга под псевдонимот „Кога би бил цар“. Во истоимената книга ги опишал политичките цели кои подоцна биле прифатени од нацистите. Сметал дека Словените треба присилно да се исселуваат од Германија, за да остане простор за Германците. Барал политичка диктатура. За да обезбеди масовна поддршка, ја основал Германската странска партија, но по војната таа веќе не постоела.

Германија во 1914 година, влезе во војната со паролата „Мирно на основата на победата“. Кога Германија била поразена во Првата светска војна, не биле истражувани причините за поразот. После краткотрајната диктатура во крајниот стадиум од војната, во Вајмарска Германија било воведено парламентото уредување. Ова претставувало огромна можност за пролетерската револуција. Единствено социјалдемократите биле за ваква република. Од друга страна, биле комунистите, монархистите и нацистите кои тежнеле за нејзино распаѓање.

Повторно се појавил екстремниот национализам. „Уништената традиција“, имала значење дека сè што било разумно и паметно, било производ на „демократскиот шлајм“. „Нордиевската вертикала“ упатувала на враќање на славните херои. Кармата на царството и нацијата била поврзана со чувството дека версајскиот епилог од војната треба да се смени. Исто така, требало да се обезбеди „животниот простор“- (Lebensraum). Тој бран бил

искористен од страна на нацистите за да дојдат на власт. Тие, омилената категорија „живот“ ја искористиле за подоцна да го определат и правото на живот.¹¹⁹ Сметале дека некои се предодредени за водачи, други за тешка физичка работа, а трети, пак, за уништување. Националната фрустрација, тешката економска состојба и политичката ситуација им помогнале на нацистите да дојдат на власт.

Според Ото Бауер, стрелањето на работниците и интелектуалците во 1919 година било почеток на кризата и, всушност, тука почнал да се раѓа националсоцијализмот (нацизмот).

На 5 јануари 1919 година, во Минхен била основата Германска работничка партија - (Deutsche Arbeitspartei - DAP), која потсетувала на претходната партија со истото име. Партијата, многу бргу го сменила своето име во Националсоцијалистичка германска работничка партија - (Nationalsozialistische Deutsche Arbeitspartei - NSDAP). Претседател на Партијата бил новинарот Карл Харер.¹²⁰

Нацистите им се обраќале на сите оние кои се чувствувале безнадежни од изгубената војна, а воедно и биле против демократските, либералните и интернационално-социјалистички цели. Поранешните борци не ја гледале иднината и се вртеле кон минатото.¹²¹ Нацистите во почетокот не ги собирале припадниците на класните слоеви. Сметале дека нацијата е над класата. Имало и социјалистички пароли. Нацистите сметале на средната класа, ама не и на работниците и на сите оние кои очекувале дека ќе извлечат некоја корист (крупната буржоазија, лумпен-пролетери, загрозената аристократија па дури и некои поранешни социјалисти).

Хитлер, за многу кратко време, станал шеф на Партијата. Капетанот Ернст Рем, кој инаку ги чувал учесниците на партиските состаноци, станал шеф на неговото обезбедување. Паравојската била образована и меѓу

---

¹¹⁹ Генерал Лудендорф во Мемоарите напишал дека на Германија ѝ е потребен реванш - тотална војна против Евреите и Словените. Ludendorff во текстот на изворот германските сили тврдел дека и плашливиот зајак не е германско животно. Затоа лавот, заслужува прекар „Германец во странство“. Лудендорф најпрвин соработувал со нацистите, но подоцна и на тоа му дошло крај.

¹²⁰ Кон крајот на 1919 година, во Австрија се одржал првиот „меѓународен“ состанок на Национал-социјалистите. Имало претставници од Австрија, Чехословачка и Германија.

¹²¹ Tassa, A., Glauben, gehoren, kämpfen. Aufstieg des Faschismus, Wien, Frankfurt/M., Zürich, 1969, стр.124.

предводниците бил и Херман Геринг, воздухопловен јунак од Првата светска војна.

Партиската програма била усвоена на 25 февруари 1920 година. Иако Хитлер учествувал во создавањето на Програмата, најголем придонес имале Антон Дрекслер и Готфрид Федер. Основа на Програмата било создавање на Голема Германија со централистичко уредување. Поданиците на државата треба да бидат само членови на германската нација, на кои мора да им се обезбеди живот, право на работа и социјална помош. Воспитувањето и образувањето треба да бидат во нацистичкиот дух, а школувањето на талентираната младина треба да биде бесплатно. Истакната била неопходноста од борба, против оние кои би можеле да доведат до загрозување на Германија и Германците.

Хитлер ги обожавал плакатите со јака црвена боја. Многу рано морал да им се спротивставува на претставниците на интернационално-социјалистичките идеи, кои потпората ја гледале во пролетеријатот. Браќата Грегор и Ото Штрасер, сметале дека нацистите, меѓу другото, мораат да се борат и за правата на работниците. Тие, исто така, сметале дека треба да се здружат со комунистите во борбата против социјалдемократите.

Јозеф Гебелс, во Партијата на почетокот бил Хитлеров противник, па дури и барал Хитлер да биде исклучен од истата затоа што немал ништо заедничко со социјализмот.¹²² Гебелс на плакатите ги имал црните кошули на германските пролетери со црвена позадина. Подоцна бил Хитлеров гаулајтер за Берлин. Националсоцијализмот (НС) пораснал со паролата „Братство и единство“.¹²³ Се спротивставил на германската Социјалдемократска партија во 1932 година со паролата дека марскизмот е „ангел чувар на капитализмот“ и дека на изборите треба да гласаат за правите социјалисти-нацисти.

Штрасеровата група излегла од Партијата со паролата „Социјалистите ја напуштаат Партијата“.¹²⁴ После тоа, било навистина тешко да се зборува за

¹²² Гебелс студирал германски јазик со стипендија од страна на католичката црква. Извесно време по промоцијата во Хајделберг работел за „еврејската“ редакцијата, на пример, за Берлинер Тагеблат. Тој ги мразел капитализмот и Евреите. Прво припаѓал на нацистичката левица, но подоцна се определил за Хитлер и го создал култот на „Водачот“.

¹²³ И германскиот цар го поздравувале при воведувањето на земјата во војна кога објавил дека знае само Германците, а не и за партии.

¹²⁴ Браќата Штрасер размислувале за формирање на новофеудална, конзервативно-социјалистичка организација. Предлагале затворен германски пазар и сојуз со СССР.

Хитлеровата партија како дел од левицата. Комунистите тоа не го разбрале, па дури и се надевале дека кога Хитлер ќе дојде на власт, ќе дојде до создавање на пролетерскиот фронт.¹²⁵ Со тргање од либерализмот, конзерватизмот и национализмот, нацистите ги привлечле малограѓаните. Веќе од 1933 година, нацистите отворено му се спротивставиле на работничкото движење.

Обидот на Хитлер да ја освои власта во 1923 година бил неуспешен.¹²⁶ Било доволно полицијата да им се спротивстави на оние кои мислеле да стигнат до Берлин, па Хитлер и придружниците да побегнат. Хитлер до 1925 година бил во затвор и тогаш ја напишал својата книга „Мојата борба“ - (Mein Kampf). Првиот том бил објавен во 1925, вториот во 1927 година.¹²⁷ Во книгата ги опишал своите сфаќања и својот пристап на организирање врз кои големо влијание имал Густав Ле Бон. Стравувал дека може да дојде до пропаѓање на старата култура после воведувањето на човекот на големата историска сцена и дека во променетиот свет нема да има место за Германија. Бил убеден дека за државата од големо значење биле културното ниво и надворешно-политичката моќ, но, сепак, националните институции биле многу побитни. За државата највредно е она што за неа е најкорисно и што одговара на нејзиниот долгорочен интерес.

Германците, за жал, од триесетгодишните војни се мешале со другите и во таа мешавина има секакви елементи (па дури и Динарци). Најопасни биле Евреите.¹²⁸ Нацијата не може да напредува без единствена крв и токму затоа таа треба да биде и прочистена. Таа не може да биде силна, ако во неа постојат разни поделби. Друга опсесија на Хитлер бил „животниот простор“. Германското царство мора да се прошири и да ги опфати сите Германци, вклучувајќи ги и етничките Германци (Volksdeutsche), односно на Германците да им се овозможи доволно простор за живеење.

---

¹²⁵ Дали КП во Германија направила грешка по повод одбележувањето на социјалдемократите како социјалфашисти? Хитлер очигледно не го мразел марксизмот поради болшевичката револуција, која ја сметал како дел од Евреите, туку, го мразел заради германската социјалдемократија, која долго време ја сметал конкурентна сила што, исто така, ја намалува германската воена моќ. (Многу сметале дека ноемврските немири во 1918 година биле нож во грб на непобедливата германска армија).

¹²⁶ Хитлеровиот удар бил финансиран од страна на баварските капиталисти. Меѓу нив бил и производителот на клавири "Bechstein".

¹²⁷ Оваа и други слични книги неправедно се отстранети од библиотеките. На кој начин да се бориме против она што не го знаеме?

¹²⁸ Подоцна тој повторувал „Евреите се нашата несреќа.“ И либерализмот и болшеvizмот се сметале за еврејска работа, а Вајмарската Германија беше наречена "Еврејска Република".

Хитлер, по излегувањето од затвор, се откажал од терористичките методи и мирно го чекал доаѓањето на власт.¹²⁹ Долг период немал германско државјанство. Неговото враќање се случило во времето на економската криза, кога склучил сојуз со Хиндербург и со крупните индустријалци. Најпрво Партијата имала мал број на членови, но подоцна нивниот број значително се зголемил, претворајќи ја Партијата во најмасовна од средниот сталеж. Комунистите и социјалдемократите не успеале да ги усогласат ставовите и притоа и се обвинувале меѓусебно за растењето на нацизмот. Политичките противници во почетокот не го сфаќале Хитлер сериозно. Неговата Партија, всушност, била најголема во Рајстагот. Погрешно: Хитлер на власт не дошол по пат на револуција, туку го користел стравот од неа.¹³⁰ Во секое општество има мали групи кои се подложни на крајната нетолеранција. Проблемот настанува кога една таква група ќе ја добие власта во своите раце.

Крупните индустријалци и банкари решиле на Хитлер да му овозможат пристап до власта. Тие на Хитлер му дале пари, а средниот слој му ги дал гласовите. Десет години по пропаднатиот обид за преземање на власта¹³¹, Хиндербург (кој имал 85 години) му го доверил местото канцелар (во време кога за НС-партијата гласале 33,1% гласачи). Тој ден, може да се каже, дека умрел Хегел, пишувал Карл Шмит. На денот на паѓањето на Бастиља (14 јуни 1933 година), државата била поврзана со НС-партија. После Хинденбурговата смрт, Хитлер станал и претседател на Рајхот, но помила му била титулата „водач на царството“ (Reichsführer, скратено Führer). Оваа титула ја изразувала неговата безусловна доживотна власт во сите општествени слоеви.¹³²

Тоа било нарекувано „принцип на водачот“ (Führerprinzip): „Еден народ, едно царство, еден водач“. Нацистичката пропаганда, водачот го опишувала како народен цар кој над партиските интереси се грижи и за интересите на нацијата. „Водачот“ бил над законот и неговите пресуди биле конечни. Исто така, бил прифатен и од војската со што станува врховен командант на Штабот на армијата (Oberkommando der Wehrmacht). Уверувал дека неговата

¹²⁹ Најверојатно дека водечките банкари и индустријалци на 4.1.1933 година, одлучиле на состанокот кај келнскиот банкар Курт фон Шредер, на Хитлер да му отворат пристап до власта, а војската и крупните земјопоседници се согласиле со истото.

¹³⁰ Подоцна нацистите зборувале за својата „легална револуција“.

¹³¹ 30. 1. 1933 година.

¹³² Лидерот во 1933 година ја изнел Германија од Лигата на народите. Половина година порано од Лигата на Нациите излегла и милитаристичка Јапонија.

генијалност се изразува во повеќе области. Водачот и сам подлегнал на влијанието на пропагандата, па почнал да се смета себеси за незаменлив. „Народниот цар“, очекувал луѓето да го обожаваат. Целата земја го славела 20 април, денот на неговиот роденден. После Сталинград, многубројни Германци повеќе не верувале во воената победа, па така Хитлер повеќе не им приликувал на Бог.

Заповедта на водачот била извршувана без никаков приговор. Послушниците биле убедувани дека му припаѓаат на господарот на народот (Herrenvolk). Надчовекот (Übermensch), морал да се докаже пред подчовекот (Untermensch). Евреите не биле сметани за луѓе, а подлуѓе биле „варварските болшевици“, односно Словените. Германија го избрала својот „посебен пат“(Sonderweg) и задачата да во светот го внесе својот „нов поредок“(Neuordnung).

Во кругот на најблиските соработници на Хитлер спаѓале: Геринг, Хес, Розенберг, Гебелс и Химлер, а по летот во Англија и Мартин Борман. Политички советник на Хитлер бил пезионираниот генерал Карл Хаусхофер, директор на Институтот за геополитика во Минхен.¹³³ Неговото основно начело било дека оној кој има простор има и моќ.¹³⁴ Хаусхоферовиот ученик, професорот Евалд Бансе, бил теоретичар на страшната војна (Blitzkrieg-a).

Иако се зборувало околу новите погледи кон светот (Weltanschauung), сепак подалеку од идеолошките обиди ништо не се сменило. Главен идеолог на нацизмот бил Германецот од Рига, Алфред Розенберг.¹³⁵ Тој тврдел дека германскиот национализам е вистински социјализам. Тоа бил антидемократски, антиреволуционерен, тоталитарен, расен и националистички социјализам.¹³⁶ Се тежнеело кон расна и национална чистота и единство. Се тврдело дека расата е душата и дека од неа зависат културата и религијата. Најважно било

¹³³ Хаусхофер го посетувал Хитлер во затвор, па така некои геополитички идеи се наоѓаат во „Мојата борба“.

¹³⁴ Германски геополитичари во 1935 година, сметале дека големи сили биле: Британија, Франција, САД, Народна Република Кина и Јапонија. Германија дури тогаш, требала да стане голема сила, а Италија дури не се ни споменува. Хаусхофер бил за сојуз на Германија со Русија, но Хитлер, сепак, не го послушал.

¹³⁵ Алфред Розенберг, во Нацистичката партија бил задолжен за култура и образованието. Хитлер во 1934 година, го именувал за негов претставник за нацистичката интелектуална и идеолошка индокринација. Со текот на времето Гебелс, станал далеку повлијателен за разлика од него. Подоцна Розенберг се истакнал како министер за окупираниите територии на Истокот. Во Нимберг, бил осуден и погубен.

¹³⁶ Во создавањето на нацистичка мешавина нацистите се повикувале на Хегел, Фиче, Шопенхауер, Ниче, Шпенглер, Јунгер и Дзобин Чемберлен. Според Розенберг Ниче го изразува „очајниот крик на милионите угнетени“. Алфред Бојмлер, се трудел да ги поврзе ничеовата „волја за моќ“, со „принципот на водачот“. Сестрата на Ниче, освен што му се заблагодарила на Хитлер, исто така, тврдела дека во Хитлер гледа надчовек. Ничеовата „волја за моќ“, всушност, била далеку од нацизмот и неговиот надчовек од „есесовците“.

да се изгради мит за новиот живот и новиот човек, кој во Германија ќе биде решение на сите сомнежи и одговор на сите прашања. Розенберг сметал дека на народната германската душа не смее ништо да ѝ застане на патот.

Евреите биле опасни затоа што нивното материјализирање на животот ја загрозувало германската душа и тоа не можело да се мери со паричната вредност. После 200 години германското националсоцијалистичко царство конечно би можело да го реши проблемот со „еврејскиот отров“. Германската крв не смее да се пролее ниту заради класите, ниту, пак, заради христијанската догма.

Единственото пролевање може да се случи заради германската возвишена национална и расна историска задача. Оние храбрите, кои сакаат напредок во историјата, мора зад себе да ги срушат сите мостови. Розенберг сметал дека нацистичка цел не е тотална држава, туку тотално националистичко движење. Движењето доведува до губење на разликите помеѓу државната политика и историјата, односно НС поглед на светот.

Нацистите го исфрлиле конзерватизмот бидејќи не успеале да ја концентрираат народната сила. Либерализмот бил сметан за опасна болест. Целта на теоријата не било сознанието, туку признавање на нацистичките вредности.¹³⁷ Се очекувало доктрината да ја следи нешто што би наликувало на религиско верување. Постоело верување дека со помош на единството на народот, ќе бидат усогласени сите класни спротивности.¹³⁸ Нацистите себеси се нарекувале народни, а не партиски другари. Хитлеровото минато било претставувано како збир од разни делови од општеството. Се тврдело дека бил работник, уметник, студент, војник, политичар. Бил претставен како „прв работник на нацијата.“¹³⁹

Во германските училишта предавале професори, коишто биле дел од националсоцијалистичко просветно здружение (Nazionalsozialistischer Lehrbund).

---

¹³⁷Хитлер сметал дека правото мора да биде врз основа на раса, земја, работна сила, чест и држава. Карл Шмит сметал дека вкупното германско право, треба да биде исполнето во духот на националсоцијализмот.

¹³⁸ Во Германија во 1933 година имало: 62,7% протестанти и 32,4% католици. Во јули 1933 година, Хитлер и Ватикан, потпишале конкордат, а, пак, Протестантската црква ја прифатила новата власт. Нацистите верувале дека во нацијата не треба да се чувствуваат религиозните поделби. „Свеска на градите и крстот во срцето“. Се сметало дури и дека класната поделеност била надмината. Сепак, биле смислувани посебни пропагандни пристапи кон работниците и баварските католици.

¹³⁹ Секој треба да ја почувствува радоста и убавината на работата. Освен работникот, кој работи со раце, бил споменуван и работникот кој работи со умот. Секој, според способностите, требало да допринесе на заедницата. Најголема заслуга на тешката работа била „Благодарницата на напорната работа“.

Нивниот водач бил Ханс Шлем и тој порачувал дека иднината е контролирана од оној кој ќе ја придобие младината. Само 5% од наставниците не биле дел од Здружението. Бил прославуван „Денот на младината на цатството“(Reichsjugendtag). Германската догма, била влезена и на универзитетите. Во 1933 година Хајдерер бил ректор во Фрајбург. Порачувал дека само водачот и самиот тој претставуваат сегашна и идна германска реалност и нејзин закон. Таа година од германските универзитети биле отпуштени 15% од професорите. Младината во организацијата „Хитлерова младина“(Hitler-Jugend, скратено HJ), била воспитувана беспрекорно да ги следи упатствата и да се жртвува доколку тоа се бара од нив. Голем процент од младите биле дел од оваа организација бидејќи во неа не се ставал акцент на учењето.¹⁴⁰

Основата на германскиот план била зголемување на профитот, наоружување и освојување. Нацистичката пропаганда говорела за „стопанското чудо“(Wirtschaftswunder). Почнале да се произведуваат ефтините „народни автомобили“(Volkswagen), а претпријатието во Волфсбург и денес постои под тоа име. Почнало да се става акцент на инфраструктурата. Во првите пет години од нацизмот голем број на невработени добиле работа.¹⁴¹

Цените на производите паднале од 15-35%, ама дневниците останале исти, пониски за разлика од другите земји. Ова овозможило голем профит и обезбедило поддршка од капиталистите. Капиталистите биле прогласени за водачи на претпријатијата. Некои војната ја сфатиле како „добар бизнис“. Им се присторило дека би можеле да имаат влијание во власта. Но, можеле вистински да ги остварат своите цели доколку биле во правопрпорционален однос со нацистичките. Ако имало поделба на власта, владеењето на Хитлер немало да успее до мај 1945 година. Нацистите многу рано ја оствариле својата независност, дури и во однос на најкрупната буржоазија.¹⁴²

Веќе од 1934 година, партиите од опозицијата почнале сами да се распуштаат. Во „ноќта на долгите ножеви“, биле убиени Рем и други водачи на

---

¹⁴⁰ Имало исклучоци: Свинг- Младина, претставувала група на аполитична младина, којашто била воодушевена од американската музика. „Рунолист-пиратите“, ги собирале тинејџерите, коишто адолесценски ги одбивале општествените вредности. Нацистите, втората група, ја сметале за поопасна и со неа се пресметале на многу жесток начин.

¹⁴¹ Хитлер во 1933 година, според моделот на советските „петолетки“, вовел четиригодишен план.

¹⁴² Kühnl, R., Formen bürgerlicher Herrschaft. Liberalismus - Faschismus, Rowohlt, Reinbeck, 1971, стр.141.

Хитлеровите јуришни групи, а исто така и други Хитлерови неистомисленици во внатрешноста на Партијата. Биле убиени неколку стотици луѓе. Хитлер се потпираше на заштитните командоси (SS - Schutz-Staffeln), кои му се колнеле нему, а не на Германија. Било постигнато единство на Партијата и државата. Хитлеровиот заменик Хес станал државен министер задолжен за обединување на државна и партиска управа. Партиските „гаулатери“ ја замениле локалната самоуправа. Формално во секоја област и понатаму постоел државен гувернер (Reichstatthalter), ама вообичаено гаулатерот бил и гувернер. Некои сметале дека Партијата е над државата. Други, како на пример Хитлеровиот министер за внатрешни работи Фрик, бил убеден дека државата се потпира на два столба: партија и државен апарат. Државниот министер Франк¹⁴³, задолжен за идеологијата на правото, нагласувал дека Француската и Октомвриската револуција го уништиле државниот апарат, а Германската (националсоцијалистичка) револуција го зајакнала. Заповед на водачот било судбина на управата. Таквата управа била подготвена да испраќа луѓе во концентрациони логори во Аушвиц со натпис на вратите „работата ослободува“ (Arbeit macht frei).

Хитлер знаел дека Партијата сè уште нема апсолутно мнозинство во Парламентот, ама додавал дека истата успеала да ја добие целосната поддршка од народот. Биле донесени закони за заштита на народот и државата.¹⁴⁴ Се тежнеело кон сеопфатна организираност. Потполната контрола опфаќала изведначување на сите видови на живот. Неосврнувањето (освен декларативно) на моралните и правните норми било многу големо.

Франц Норман сметал дека нацистичкиот режим и не бил држава, туку дека желбата на водачот била единствен закон.¹⁴⁵ Водачот не претставувал само врховна извршна власт. Освен тоа, тој претставувал врховен законодавец и врховен судија. Со апсолутен авторитет бил одговорен сам на себе. Се забележувало откажувањето од рационалното легитимирање. Хитлер порачувал: „Ние сме варвари и варвари сакаме да останеме“. (ама оние кои не биле Германци ги сметал за поголеми варвари). Прибегнувал кон

---

¹⁴³ Некои владини институции биле нарекувани според министрите. Пример за ова е „Државното министерство на д-р Франк“.

¹⁴⁴ Според Кривичниот законик од 1935 година, сето она што е во „спротивност со здравиот народен дух“, станало кривично дело.

¹⁴⁵ Во време кога нацистите го јакнеле култот на Хитлер, во КП на Германија растел култот на претседателот на Партијата, Телман. Неговото појавување на 12 конгрес на Партијата било дочекано со бурни овации и со пеење на Интернационалата.

плебисцитарните објаснувања и ја добил потполната поддршка од граѓаните.¹⁴⁶ Хитлер во говорите во 1934 и 1935 година изразува презир спрема државата.¹⁴⁷ Сепак сметал дека тоталитарната држава, како облик на постоење на народот, може да биде употребена за потврдување и одржување на расата. Нацистите се труделе да ја спречат почетничката неспремност на бирократите и да ги слушаат партиските директиви.

Партиските функционери и Гестапо (die Geheime Staatspolizei) го надгледувале производството и сите односи во општеството, а воените одреди ја овозможувале поддршката на Третото царство (кое траело нешто повеќе од 12 години).¹⁴⁸ СС ја имал својата „сигурна служба“ – СД (Sicherheitsdienst der SS), партиската тајна полиција.

За една година Хитлер ги земал работите во своите раце, а станал и неограничен командант на војската. Луденфорд и Рем ја поттикнале неговата желба за војната „најјак и најкласичен облик на животот“ и освојување на територии во Европа, односно во Русија.¹⁴⁹ Федер ја потврдил неговата желба за борба и тежнеењето кон т.н. „малограѓански социјализам“. Кога тргнал во поход, противничката пропусливост на почетокот му помогнала да ги рашири државните граници.¹⁵⁰

Во 1933 година, иако во Австрија била воспоставена конзервативната диктатура, Хитлер од мнозинството бил пречекан со воодушевување. Не бил подготвен да застане. „Денес Германија, утре светот“. На крајот и се пресметал. Сметал дека ни Франција ни Англија нема заради Полска да влезат во војна.¹⁵¹ Објавување на војната од нивна страна, предизвикало големо

---

¹⁴⁶ Некои уште тогаш забележале дека во хитлеризмот се крие нешто друго. „Не станува збор за оваа или онаа диктаторска догма, парламентарна догма, диктаторски режим или пак, верската политика. Самата човечка човечност е доведена во прашање.“ (Левинас, Е, 2000, 15)

¹⁴⁷ Додека кај фашистите во преден план биле тоталитарна држава (stato), потпрена на корпоративна држава и една партија, кај нацистите бил нагласуван народот. Хитлер го употребувал поимот „тотална држава“. Партија, која тежнее да биде над државата и водач кој претендира да биде над партијата и државата, го нарушуваат единствениот пристап кон државата. „Тотална држава“ успешно била користена и во внатрешните како „тотална војна“, и во надворешните пресметки. Се сметало дека „народната заедница“ го одредува животот на човекот, а „крвта и земјата“, ја одредуваат историјата.

¹⁴⁸ Според Германците третото царство доаѓа после средновековното царство на Карло Велики (кое е француско, колку и германско) и поразеното пруско-германско царство. Честопати бил споменуван и „четвртиот Рим“ - Берлин (после Рим, Константинопол и Москва).

¹⁴⁹ Хитлер сметал дека животниот простор може да биде обезбеден само од нацијата на селаните и војниците бидејќи мечот го штител плугот, а плугот го хранел мечот.

¹⁵⁰ Хитлер во почетокот бил многу вешт да го наведе противникот на попуштање. Кога другите сфатиле дека не може повеќе да се попушта, Третото царство било многу силно да се пушти во војна. Белиот касус била Полска, иако пред тоа имало многу слични поводи.

¹⁵¹ Версајската цел можеби била кула од карти која со текот на времето би се срушила, но сепак Хитлер го постигнал следново: Истото рушење да биде катастрофа за многу нации, вклучувајќи ја и германската.

изненадување.¹⁵² Почетокот на војната Германците го дочекале со воодушевување како во 1914 година.

Палењето на книгите веднаш било осудено во целиот свет. Уништувањето на Евреите, Словените, комунистите, светот не сакал да го гледа или, пак, го одобрувал со премолчување. Се пројавила свеста за уништувањето на Евреите додека, пак, свеста за многу поголемо уништување на Словените, сè уште не е доволно развиена во светот. Словените¹⁵³ и Евреите, Хитлер не ги сметал за дел од високата ариевска раса, која треба да владее со светот. Идејата за раса многу лесно била поврзана со нацистичката идеологија. „Високата раса“, на која ѝ било потребно ширење на „животниот простор“, претставувала доволна причина за империјалистичката политика. Крвта и земјата биле прогласени за столбови на германската историја. Прокламирано било дека единствената „народна заедница“ (Volksgemeinschaft), е пред индивидуата. Луѓето биле наведувани на заедништво на најразлини начини. За време на зимата се собирала помош за добротворни цели. И Хитлер бил прикажуван како со соработниците јаде од иста чинија. „Еинтопф“ друштвата биле многу популарни.

Бракот, освен што бил под надзор, исто така, се сметал и за неприроден доколку сопругата била три години постара од мажот. Гаулајтерот Штрајхер им порачувал на Германците: „Никогаш не бидете дами, останете германски жени и мајки“. Гебелс тврдел дека мисијата на жената е да биде убава и да раѓа. Нацистичкиот слоган за жените бил ККК ("Kinder, Kirche, Küche" - деца, црква, кујна). Нацистичките организации ги покривале сите делови од општеството. Паула Зибер, предводникот на нацистичката организација на германските жени (Nazionalsozialistische Frauenschaft - NSF), порачувала: „Да бидеш жена, значи да бидеш мајка“. На жената ѝ била наметната зависна и подредена положба. Хитлер бил убеден дека политиката не била за жени. Тие треба да ги подготвуваат своите деца за бранење на татковината. Многу жени, кога поминувал Хитлеровиот автомобил, од возбуда паѓале во несвест.

Се сметало дека заедницата треба да биде потполно здрава. Хитлер во 1922 година предлагал сите новороденчиња, кои не ги задоволувале највисоките здравствени стандарди, веднаш да бидат убиени. Во јули 1933

¹⁵² Нолте го поставил прашањето: „Дали Хитлер, ако по триумфот во Минхен умрел, дали би влегол во историјата, како еден од најголемите Германци?“ (Нолте, Е, 1990, стр. 358).

¹⁵³ Хитлер за покорените Словени предвидувал ограничено образование.

година бил донесен Закон за стерилизирање на: ментално болните, оние со наследени или неизлечиви болести, физички деформирани и оние коишто не можат да се ослободат од алкохолот. Во првите три години биле стерилизирани 170.000 луѓе. Следниот чекор бил еутаназијата.

Се инстистирало на тоа дека заедницата мора да биде исчистена.¹⁵⁴ Од 1 април 1933 година биле бојкотирани еврејските продавници. На партискиот митинг во Нимберг во 1935 година бил најавен Закон за заштита на германската крв и германската чест. Истата година било забрането кравите, кои биле купени од Евреи, да не се водат кај општинскиот бик.

Кон крајот на 1937 година, била поттикната „аризација на економијата“. Во ноември истата година во Минхен била отворена изложбата „Вечен Евреин“.¹⁵⁵

Гебелс во 1939 година забранил употреба на терминот антисемизам и го препорачал терминот „одбрана од Евреи“ и „спривставување на Евреите“.¹⁵⁶ Во декември 1941 година почнале да работат гасните комори. Спроведувањето на „конечното решение“ (Endlösung), еврејскиот проблем имал шифриран наслов „Операција Рајнхард“ (Operation Reinhard), можеби по името на Хајдрих, кој го надгледувал извршувањето.

Хитлер во разговорите со Дитрих Екарт¹⁵⁷ ги обвинувал Евреите за сите злодела во текот на историјата. Сметал дека Евреите опстојуваат паразитски на туѓ простор. Христијанството, болшевизмот и либерализмот, сметал тој, биле измислици на Евреите и дека тие настојувале во своите раце да ги држат конците на судбината на човештвото.¹⁵⁸ Позади „пролетерскиот интернационализам“, стоела еврејската интернационала.

Според Хитлер, Евреите се наследно болни и антисоцијални. Тие ја ширеле корупцијата, криминалот, хаосот и хомосексулност. Интелектуалците биле најподлежни на еврејското влијание. Хитлер сметал дека единствена „терапија“ против Евреите било нивното целосно уништување.¹⁵⁹ Со ова би

¹⁵⁴ 17% банкари, 17% адвокати, 10% лекари во Германција биле Евреи.

¹⁵⁵ Неа, до крајот на јануари следната година ја посетиле 412.300 посетители. По спојувањето со Австрија во 1938 година, „аријанизацијата“, била забрзана, а расизмот бил врамен. Сексуалниот однос, помеѓу луѓе од нееднаква крв станал казнив, ама казната била превидена само за појакиот пол.

¹⁵⁶ Во октомври 1939 година започнало депортирање на Евреите на исток бидејќи остварувањето на „планот“ на Министерството за внатрешни работи за иселување на европските Евреи на Мадагаскар било спречено со војна.

¹⁵⁷ Кој во 1919 година говорел за „чистата германска крв“.

¹⁵⁸ На Евреите во времето на Хитлер не им било дозволено прекстнување.

¹⁵⁹ Антисемитизмот („снобизам на сиромашните“, како што тоа го нарекува Сартр) започнува во Средниот век од верски и економски причини. Во Германија пред Хитлер бил разликуван еврејскиот финансиски, од нееврејскиот земјоделско-индустриски капитал. Антисемизмот ја отворал можноста да се биде против капитализмот, но истовремено да се

била поставена основа за искоренување на еврејско- христијанско- марксистичко учење за спасување на светот.¹⁶⁰ Евреите претставувале главна внатрешна опасност. Комунистите, пак, претставувале и внатрешна, но и надворешна опасност.¹⁶¹ Словените, биле главна надворешна опасност.

Проценката на СС била дека во почетничката фаза од војната во Европа живееле 10.500.000 Евреи. Приближно 60% (околу 6.000.000) биле убиени.¹⁶² „Хитлеровите доброволни егзекутори“ биле критикувани од страна на Даниел Голдхаген. Во неговата книга тој пишува за нивниот неуспех да се справат со „еврејскиот проблем“, односно до крај да ја исполнат идејата на водачот. Главно, само оние Евреи коишто живееле во делови од Европа, коишто не биле освоени од Хитлер, успеале да се спасат. Егзекуторите, исто така, го решавале и „циганскиот проблем“ (Zigeunerproblem) и биле убиени 250.000 Роми. Во заробеничките логори, биле убиени околу 3.000.000 Руси и многу припадници на другите нации.

Нацистите не дозволувале самостојно политичко делување. Сè се сведуvalo на дозволените облици на мислење и однесување. Органската солидарност била заменета со механичко здружување. Од граѓаните се очекувала апсолутна послушност. Волјата на водачот станала правен принцип. Неговото приватно писмо би можело, на пример, да значи упатство за убивање на душевно болните. Тој одлучувал кој припаѓал во групата на непријателите на „народната заедница“. Додека во Италија постоел и крал, водачот во Германија формално немал никакво ограничување.

Веќе од 1935 година било проговорено околу потребата за создавање на единствен антифашистички блок. Но, сепак, било предоцна. Георги Димитров, ја предлагал тактиката на „Тројанскиот коњ“. На комунистите им било наредувано, на антифашистите препорачувано да се вовлечат во нацистичките редови. Голем процент од гореспоменативе си направиле прекрасна кариера. После договорот Молотов – Рибентроп, Валтер Улбрихт во 1939 година тврдел дека секој противник на договорот претставува непријател на германскиот народ.

остане во него. И Вебер го разликувал спекулативниот и паразитскиот еврејски капитал, од пуританскиот, создавачки капитал.

¹⁶⁰ Нацистите постојано го јакнеле својот антикомунизам.

¹⁶¹ Договорот помеѓу Германија, Италија и Јапонија бил воспоставен со потпишувањето на таканаречениот „антикомитерна-договор“.

¹⁶² Овие бројки се страшни, но Хана Арент истакнува дека луѓето зад броеви се заборавени. Тие го изгубиле правото на човечка смрт. (Арент, Х, 1962, 661ff)

Нацистите успеваале голем дел од населението да го одржат во состојба на занес. Ова повеќе било истакнато кај девојките (Bund deutscher Mädel), кај жените (NS-Frauenschaft), кај работниците (Deutsche Arbeitsfront) итн. Масовните организации претставувале еден вид на бази на власта и го одржувале механизмот на контролата.

Блох нацистичката политика ја нарекувал „хлороформпракса“. Сметал дека вулгарниот марксизам и ревизионистичка социјалдемократија допринеле нацистите да ја освојат власта. Левицата ја изгубила пропагандната битка. Нацистите ја пополниле ирационалната област која била напуштена од страна на марксизмот. Нацистичките агитатори умеееле да разговаат со средниот сиромашен слој, со селаните, но и со работниците. Масата верувала во тоа дека „праведно и вистинито било само она што му служи на германскиот народ“. Блох сметал дека нацизмот може да се растури доколку се укаже на расчекорот помеѓу позајмените идеали и реалноста.

Артур Розенберг сметал дека нацизмот успеал да ги искористи обележјата на германската историја, да ги злоупотреби малограѓаните и да ги насочи кон национализмот. Нацистите говореле за обновувањето на германското царство. Се потпирале на конзервативната политичка теорија, но секогаш им била побитна акцијата (постојано потчинување, спротивставување, негирање, освојување). Тие само ја довршиле идеологијата за крвта и дното. Тоа означувало дека припадниците на „ниската раса“ треба да се истребат и таму каде што е потребно да се обезбеди повеќе „животен простор за високата раса“.

Иако навидум се мислело дека Хитлер ги слуша наредбите на целата германска нација, таа нација, всушност, претставувала една безлична маса на која ѝ бил потребен водач и чувар. Не очекувал припадниците на нацијата да размислуваат. Очекувањата се сведуваале на послушноста на неговите наредби и вербата во паролите од пропагандната машинерија. Трауматизираната маса го барала „родениот“ водач, кој изгледал како потпора. Тоталитаризмот бил пропратен со голем ентузијазам.

Водачот бил сметан за вистински претставник на целината и ништо не му било забележувано. Секоја негова изјава била сметана за корисна во однос на Партијата, државата и нацијата. Хитлер трвдел: „Подготвен сум сè да потпишам, на сè да се согласам.....Подготвен сум, способен сум денес сосем

искрено да ги потпишам договорите, па ако дури утре би било потребно, веднаш би ги раскинам ако станува збор за иднината на германската нација“.¹⁶³ На водачот во општество со потполно „единство“ без класните борби му одговарала нација која беспоговорно го слуша и го следи во победа или пропаст. Малубројни биле оние кои размислувале. Мнозинството само очекувало, извршувало и ги пренесувало заповедите.¹⁶⁴ Системот го јакнел со помош на непријателите, кој самиот ги произведувал и за кои се грижел СС¹⁶⁵ и Гестапо. Виновни биле сите оние коишто ја вознемирувале масата. Не било доволно само да се именуваат виновниците. Масата морала нив да ги уништи. Немало невини, владеело општо доставување и злоставување. Стравот бил проширен и кај високите партиски функционери. Кога работите тргнале на лошо, кога водачот осетил дека губи, кога околу него имало само урнатини, тогаш нацијата била наречена кукавичка и подготвена за уништување.¹⁶⁶ Гебелс вечерта на 1 мај 1945 година ја објавил смртта на водачот. Веста била пропатена со Вангеровата и Брукнеровата музика.

Иако за нацистите во основа секогаш се наоѓало насилството, сепак за нив од големо значење била и пропагандата. Пристапот кон неа бил многу различен пред нивното и за време на нивното владеење. Во првиот период директната реторика била побитна од употребата на радио и весници. Се организирале многубројни маршеви, состаноци и бројни тепачки со политичките противници. Меѓутоа, ставот дека нацистите доаѓаат на власт и ја задржуваат власта, благодарение на ефикасната пропаганда, сепак е претеран.

Во вториот период нацистите не ја обезбедиле власта само со помош на државниот апарат и партиското насилство, туку и со пропагандата. Хитлер долго време се претставувал како човек на мирот. Пропагандата, пред сè, била насочена кон Германците. Хитлер сметал дека пропагандата има голема задача да се пробие до срцето на масата за да може морално да ја преобрази. „Враќањето на вечните вредности“ било возможно само со потполна

¹⁶³ За другите нации Хитлер предвидувал систематско ограничување во однос на образованието. Ниеден нивен припадник не смеел да научи да чита и пишува, не смее да ја знае историјата и да се занимава со политиката.

¹⁶⁴ Пред судот во Нирнберг обвинетите биле засегнати да докажат дека со извршувањето на заповедите се обидуваат да ја изменат смислата на истите. (Картне, Р, 1951).

¹⁶⁵ СС произлегува од борбените единици на Хитлер, чијашто задача била да го штити водачот. Кога се ослободил од конкурентската СА, на чело со Рем, СС растела, испреплетена заедно со полицијата. Хитлер и шефот на СС, Химлер сметале дека СС е здраво јадро на германскиот народ.

¹⁶⁶ Како се создава лидер? Необичен е фактот дека Хитлер да се обликувал во Виена, каде што цветале уметноста и слободната мисла. Непризнат како сликар, Хитлер во Виена ги видел „непријателите“, пред сè Евреите, масоните, комунистите, а подоцна дури и сите неариевци. Подоцна Хитлер себеси се сметал за најголем арбитер во областа на уметноста, им се потсмевал на сликарите коишто сликале жолто небо и зелени облаци и Германија ја „исчистил“, од модерните вредности.

„политичка деконтаминација“, која гарантира морално и политичко оздравување на народот. Пропагандата треба да содржи едноставни слогани чувствата на љубовта и омразата, кои неуморно ќе се повторуваат. Хитлер верувал дека пропагандата е многу важна, особено до доаѓањето на нацистите на власт. Во подоцнежниот стадиум од поголемо значење била организацијата.

Гебелс, бил организаторот на нацистичката пропаганда на изборите во 1933 година. Сметал дека пропагандата мора да се потпира на психологијата на масата, дека е успешен оној пропагандист кој добро ја познава неа и кој знае да го прилагоди пристапот на секој поединец во секоја група.¹⁶⁷ Основата на пропагандата е: едноставноста, силата и концентрираноста.¹⁶⁸

Нацистичката пропаганда, со помош на ирационалноста некои работи ги премолчувала, додека, пак, некои ги пренагласувала. Хитлер по изборите го задолжил Гебелс „духовно да раководи со нацијата“. Две недели по палењето на Рајхстагот, Гебелс станал министер задолжен за нацистичката пропаганда.¹⁶⁹

Со ова требало да се пропагираат вредностите на нацистичкото револуционерно движење, да се убеди народот дека истата е „народна“. Исто така, требало да се избришат разликите помеѓу целите на „народната револуција“ и нацистичката програма.¹⁷⁰ Сè, според насловот, станало „народно“.¹⁷¹ Народот имал и непријатели – Евреите. Тие, наместо критики во културата го внеле „критицизмот“. Бил измислен посебен термин за пресметка со Евреите. Тоа бил „Entjüdung“ што во основен превод значи „одеврејување“.

Гебелс компаративно бил макијавелистичкиот „spiritus movens“, за новата власт. Бил убеден дека „креативната пропаганда“ е многу битна за да ја држи власта во своите раце. Без неа не би било возможно создавање на безразлична маса (Gleichschaltung), нејзино постојано мобилизирање и одржување на нејзиниот ентузијазам. Тврдел дека во пропагандата, како и во љубовта, било дозволено сè што би донело успех. Реченицата „Ние живи

¹⁶⁷ Можно е дека Гебелсовата перцепција за пропаганда се должи на делото на Густав Ле Бон „Толпата“.

¹⁶⁸ Гебелсовиот говор на прес конференцијата на 15.03.1933 година. (Велч, Д, 2005, 180)

¹⁶⁹ За пропагандата се грижело „царското Министерство за граѓанското образование и пропаганда“ Reichs-Ministerium für Volksaufklärung und Propaganda). Ова министерство не било на терет на државниот буџет, туку успешно се финансирало од издавање на лиценци за работа на радио-станции. Не само што не било наплатувано користење на радио-апарати, туку истите биле продавани многу евтино(модел „народен предавател“/Volksempfänger - VE 3031/ за 35 германски марки, за секој да може да ги слушне говорите на водачот и на Гебелс. До почетокот на војната 70% од домаќинствата имале радио, што претставува најголем процент во светот. Говорите на водачот биле пропратени со музиката на Вангер или Бетовен. Се смета дека говорите на водачот во 1935 година ги слушале 56.000.000 Германци.

¹⁷⁰ Dokumente der deutschen Politik, I, izd. Meier-Benneckenstein, P., Berlin 1939-1940, стр.25.

¹⁷¹ Народен театар, народен музеј, народно радио, народен филм, народен весник.

влеговме во Владата, само како трупови можете да нè извадите од неа“ - се остварила.

Договорот за ненапаѓање, кој бил потпишан во 1939 година од Рибентроп и Молотов, од страна на пропагандата не бил објаснет многу детално. Повеќето Германци, сепак, сметале дека Германија ќе војува со Советскиот Сојуз. Во почетните напади врз Советскиот Сојуз, пропагандата била малку ангажирана. Се тврдело дека на источниот фронт се води борба за „обединувањето на Европа“, за победа на вредностите на западната култура.¹⁷² После 1942 година проблем било како да се прикрие вистинската ситуација на фронтот. Се говорело за „херојската смрт“ на илјадници Германци, коишто со својата жртва судбински ги поврзувала сите Германци.¹⁷³ Донекаде е прифатен пристапот на Черчил во однос на пропагандата дека тешкотиите не треба да се сокриваат.

На Германците им било порачано „тотална војна или тотално уништување“. ¹⁷⁴ Гебелс сметал дека би можеле да се договорот околу сè, освен околу капитулацијата. Почнала да кружи приказната околу одбрамбената војна (Verteidigungskrieg). Така, за сите да бидат вклучени во одбраната, била формирана „народна одбрана“. Во тоа време сè почести биле шегите за Хитлер, иако заради нивното прераскажување можело да се изгуби и главата.¹⁷⁵ Во текот на јуни 1943 година, почнала да се шири приказната за спасоносното „тајно оружје“, кое ќе го промени текот на војната. Најверојатно, станувало збор за ракетите коишто биле испробувани во Пинеминдео. Германските инженери развиле и прототип на млазен авион. Размислувале и за атомска бомба, ама први ја употребиле Американците по завшувањето на војната во Европа.

Според Гебелс, судбинската улога го спасила Хитлер од атентаторите. Должноста на пропагандата е да ја зајакне довербата на народот во водачот. Гебелс не се откажувал од неа, дури и кога Русите биле пред Берлин. Го

¹⁷² Балтичките републики нацистите ги пречекале како ослободители. Семето на сепаратизмот, коешто било посеано во Украина, не се уништило сè до распадот на СССР.

¹⁷³ На 3 февруари 1943 година, радио станици ја емитувале песната „Имав пријател“ и ја објавиле веста за поразот кај Сталинград. Потоа биле интонирани германската, италијанската и хрватската национална химна. По триминутен молк бил пуштен дел од Бетовеновата 5. симфонија. Во следните три дена во знак на жалост биле затворени кина и театри.

¹⁷⁴ Некои нацистички пропагандни филмови, како што се филмот „Во шумата на Катин“, подоцна се користени од страна на Западот, во време на Студената војна. Гебелс за злосторствата во Катинската шума, ги обвинил Евреите и болшевиците. Евреите, според него, се главни виновници бидејќи ја сакале војната и истите тие биле одговорни за најтешките злосторства. На Западот биле обвинети само болшевиците.

¹⁷⁵ Во една шега се прашува што е разликата помеѓу сонцето и Хитлер. Одговорот е дека сонцето излегува на исток, а Хитлер на исток заоѓа. Во втората шега, кога непливачите Хитлер, Геринг и Гебелс ја поминувале Рајна со чамец, во еден момент, чамецот почнал да тоне. На прашањето што ќе се случи, вистински одговор е: „Германија ќе се спаси“.

поткревал отпорот на „еврејскиот болшевизам“, но, во исто време, им се заканувал на овие кои нема да земат учество во војната. Големата „победа“ на Гебелс е одржување на волјата за борба сè до крајот на војната.

За пропагандата да биде ефикасна, требало да се контролираат сите средства на јавното информирање. Иако биле користени многу средства¹⁷⁶, најголем успех бил постигнат со радиото. Гебелс тврдел дека радиото претставува најјакото духовно оружје на тоталитарната држава, па така, „националната револуција“ морала да ги освои радио-станциите.

Радиото, како многу важен дел од пропагандата, вршело пренос на олимписките игри во 1936 година. Имало обид, истото да се направи и со телевизискиот пренос, но кога припадниците на пониската раса почнале да освојуваат златни медали, се откажале од овој обид. Се откажале и од снимањето на говорите на водачот во студиото. Преносот на неговите говори од нацистичките митинзи, биле многу победливи. На радио-станциите, единствено им било дозволено да пуштаат официјални соопштенија и да пуштаат музика. Омилени биле борбени песни. Во едната се вели: *Wir werden weitermarschieren, wenn in Scherben fällt; unsere Feinde sind die Rotten, die Bolschewisten der Welt.*¹⁷⁷

Со весниците ситуацијата била покомплицирана. Во Германија во 1933 година бројот на весниците, што биле издавани, бил значително поголем од оној во Англија, Франција и Италија заедно. Па така, било потребно некое време новинарите да се „убедат“ да станат послушни. Гебелс весниците ги споредил со клавир, а владата со пијанист, кој би свирел по желба. За пет години бројот на весниците бил преполовен. Во новинарството останале само расно и политички подобни, „креативни“ новинари. Тие, го прифатиле гебелсовиот упат за весниците дека должноста на новините не е само да известува, туку многу повеќе да упатува и наредува.

Еврејските издавачки куќи, како на пример „Ulstein Verlag“, биле запалени. Партиската издавачка куќа „Eher Verlag“ постојано го зголемувала својот обем и станала најголем сопственик помеѓу германските издавачи. Весникот на партијата „Völkischer Beobachter“, станал пример за останатите весници. Сите биле обврзани да ги пренесуваат вестите на Германската

¹⁷⁶ Конференција на јавност, усмената пропаганда *Mundpropaganda*.

¹⁷⁷ Ке маршираме и понатака, дури и сè да се руши околу нас; нашите непријатели се црвени, болшевици од целиот свет.

новинска агенција (Deutsches Nachrichtenbüro), која била контролирана од Партијата.

И Хитлер и Гебелс биле заинтересирани за филм. Гебелс, како пример ги истакнувал филмовите „Крстосницата Потемкин“ и „Ана Карењина“.¹⁷⁸ Првиот филм го сметал за тотална болшевичка пропаганда, во која и лошите идеи може успешно да се пропагираат. Другиот филм, со Грета Габро во главната улога, го сметал за врвно уметничко дело. Уверувал дека и преку филм Германија може да биде прикажана како предводи со светот.

Била основана Филмска кредитна банка, којашто била под нацистичка контрола.¹⁷⁹ Националната компанија го добила името UFI, кое потсетувало на името на некогашната приватна компанија UFA. Снимени биле и разни пропагандни филмови. Се вршел и преглед на неделните вести. Најпознати долгометражни филмови биле направени од Лени Рифенштал.

Филмот „Триумфот на волјата“ од 1935 година бил посветен на партискиот собир во Нимберг. Филмот „Олимпијада“ бил направен во 1938 година со времетраење од четири часа. За „еврејскиот проблем“ имало снимки, коишто се пуштале во недениот преглед на вестите, сè до крајот на војната (сепак, публиката не гледала како СС го решава „еврејскиот проблем“). Биле снимени и „уметнички“ филмови за Евреите („Ротшилдови“, „Еврејскиот Зис“, „Вечниот Евреин“)¹⁸⁰, партиската програма („Старо право“, „Јас за тебе, ти за мене“) или „германските вредности“. Дури и еутаназијата била пропагирана со филмот „Тужам“. За завршување на филмот „Колберг“, во кој се опишува отпорот на германскиот град Наполеон, Гебелс користел скоро 200.000 војници и морнари. Сметал дека филмот претставува негов тестамент и дека бил поважен од борбата. Гебелс се плашел дека Германија ќе стане „пошвајцарена“ и дека ќе ја загуби политичката замисла и историското значење. Не била „пошвајцарена“, ама, за разлика од Швајцарија, во 1945 година била во урнатини.

---

¹⁷⁸ Говорот на Гебелс на германските произведувачи на филмови на прес конференцијата на 15.3.1933 година. (Велч, Д, 2005: 186). Пример за лош филм бил „На Западот ништо ново“, според романот на Ремарк. Филмот не смеел да се прикажува.

¹⁷⁹ Во 1936 година, истата финансирала создавање на три четвртини од новите филмови, и кон крајот на 1941 година, нивниот број значително бил пораснат. Гебелс, во 1942 година, одлучил да ја национализира филмската индустрија.

¹⁸⁰ Евреинот Зис се занимавал со Евреинот од Штутгарт од 18 век, вмешан во разновидни измами. Филмот многу им се допаднал на Хајнрих Химлер, па наредил сите СС-овци да мораат да го погледнат. Во „Вечниот Евреин“ публиката била предупредена дека ќе гледа ужасни сцени со еврејско насилство. Било прикажано ритуално колење на животните. Скриената порака била дека таквите нелуѓе треба да се изолираат во концентрациони логори.

Мнозинството Германци во себе не ги поддржувале нацистите и затоа не може да се говори за колективна вина. Од друга страна, не постоело ни вистински отпор. Во Берлин се водела борба за секоја куќа.¹⁸¹ Кога Англичаните и Американците ги ослободиле логорите Белзен, Бухенвалд, Дахау, Маутхаузен, им овозможиле на жителите да видат што сè се случувало на тие места. Тие тоа не го сакале, па затоа биле донесени во придружба на стража. Присилната обиколка била направена во потполна тишина, по што населението се вратило во своите домови. Голем процент на Германци, 1945 година ја замислувале како „крај на Германија“ (finis Germaniae) и сметале дека германската нација повеќе не постои.

После војната Германците и не се снаоѓале многу во објаснувањата за нацизмот. Во Источна Германија срамот околу нацистичките злосторства бил прикриван со работа за да се покаже како оваа држава го следи политичкиот курс на Москва. Во Западна Германија популарна била тезата дека за сè е виновен Хитлер и малата група околу него. Овие т.н. „виновници“, го измамиле невиниот народ.¹⁸² Ужасите од нацизмот биле прикривани со приказната дека националсоцијализмот бил само детска градинка во споредба со сталинизмот.¹⁸³ Западна Германија, веројатно поради притисокот од страна на меѓународната заедница, прифатила на Израел да му исплати 30 милијарди марки, на име глоба за злосторствата врз Евреите.

Оние, коишто ги заборавиле ужасите од нацизмот, или дури забрануваат тие да се споменуваат (а на нацистите им давале пензии и помагале злосторствата да „исчезнат“), допринеле ужасите повторно да се појават. Западот по Втората светска војна го зафатила антикомунистичка хистерија, која ја сокрила опасноста од обновата на фашизмот. Масата сè уште може да се измами. Средствата, за да се создаде и „меси“ масата, се сè помоќни¹⁸⁴.

„Заеднички експеримент“ на Институтот за општествено истражување во периодот 1950-51 година, покажал дека мнозинството Германци ја

---

¹⁸¹ Џорџ Мос истакнал дека мнозинството Германци го поддржуваат Хитлер. (Моссе, Г, 1978).

¹⁸² Во сите западно германски возови во 1960 година била закачена карта на германската железничка мрежа. На неа, биле исцртани границите на поствоената Германија, ама и границите на Царството. Тие ги опфатиле и Источната марка (Австрија), Судет, Данциг, Источна и Западна Пруска, Луксембург, Алзас, Лотаринг и помали области, коишто во времето на Хитлер, биле припоени кон царството (на пример Малмеди).

¹⁸³ Според некои проценки, Хитлер бил виновен за поголем број на мртви, за разлика од Сталин (50 милиони наспроти 40 милиони). Сталин е одговорен за дваесет милиони жртви во време кога не се водела војна. Подоцна Мао Цедунг ги надминал. (Се смета дека тој е одговорен за смртта на околу 65 милиони луѓе).

¹⁸⁴ Адорно со група истражувачи работел на создавање на основна Ф скала, која јасно би ги издвојувала оние со авторитарен карактер. (Адорно, TW, 1977: 149 ff).

префрлувале вината на наредбодавците. Многу укажувале на добрите страни на нацизмот, па дури и го оправдувале нацистичкото насилство (на пример, заверата на империјалистичките сили или Евреите, масони и комунисти против Германија). Сметале дека по вторпат ја изгубиле војната, којашто требале да ја добијат. Хитлер бил претставен како воен губитник, а не како предводник на нацизмот. Имало и такви, кои говореле дека воопшто и не знаат што навистина се случило. Најмалубројни биле оние Германци, коишто ја прифатиле вината.¹⁸⁵

Кога станало збор за повторно обединување на Германија била поттикната приказната за „Четвртото царство“. Многумина чувствувале потреба повторно да говорат за нацизмот. Спикерот на Бунгестагот, Филип Џенингер, во ноември 1988 година одржал комеморативен говор посветен на педесетгодишнината од „кристалната ноќ“. Имало реакции од страна на Евреите. Претседателот на Бундестагот, Ханс Галински, се спротивставил на говорот на критичарите. Џенингер во весникот „Време“, настојувал да објасни, како и зошто Германците го поддржувале Хитлер. Кога Канцеларот Кол ја покренал иницијативата за изградба на национален историски музеј во Берлин, се спротивставила Зелената партија. Историчарот Штирмер го бранел Кол со тврдењето дека државата не може да постои без меморија.

Започнала и расправата на историчарите околу местото на „Третото царство“ во германската историја. Ернест Нолте и Андреас Хилгрубер се обидувале да дадат ново објаснување за настанувањето на нацизмот. Според Нолте, нацизмот е „минато кое нема да остане минато“. Тој, уште во 1963 година, тврдел дека нацизмот е реакција на болшевиизмот кој, всушност, е „незаконско дете на либерализмот“.¹⁸⁶ Четврт век подоцна го „пронашол“ коренот на Аушвиц во Гулад. Прадедо на сите геноциди бил Сталин.

Нолте сметал дека со Евреите во војната Германците постапувале како со противници. Според него, војната траела од 1914 до 1945 година, а за почеток на истата виновникот не треба да се бара во Германија. По таа логика, за сè што се случило после 1914 година, виновен бил Гаврило Принцип,

---

¹⁸⁵ Гинтер Грас во 2006 година признал дека во 1945 година, кога имал 17 години, се приклучил на СС трупите. Можеби неговиота повоената литературна активност покажува дека брзо ја повратил свеста? Долго, сепак, немал сила да го признае гревот на својата младост.

¹⁸⁶ Во тоа време, Ханс Момсен тврдел дека единствениот проблем во Третото царство било тоа што цинични и глупи луѓе дошле на власт. (Моммсен, Х, 1966:64 фф) Андреас Хилгрубер, сметал дека за се се виновни Хитлеровите „глупи сфаќања“.

односно виновни биле Србите. Ако во 1918 година победници од војната излегле Германија и Австро-Унгарија, нацизмот не би се појавил. Размислувањата „што би било, кога би било“, излегуваат од рамките на историјата.

Дали навистина Аушвиц е нешто како случајна епизода, којашто не може да ја наруши „славната“ германска историја? Германската влада се надевала, дека може да подигне споменик на жртвите од војната од завојуваните страни, па дури и на оние коишто загинале далеку од фронтот. Во многу германски краеви, децата почнале да учат од ревидирани учебници по историја. Во Британија, Дејвид Ирвинг докажувал дека холокаустот е случајна „необјаснета трагедија“, а не планирано систематско убиство. На ова му се спротивставила Дебота Липстед од САД, со помош на неколку историчари од Кембриџ.

Даниел Голдхаген е на мислење дека Германците сакале да бидат егзекутори и притоа уживале во тоа. Голдхаген го следел развојот на антисемизмот од Лутер до Хитлер. Хитлер и нацистите само го изразиле антисемизмот, којшто длабоко бил вкоренет во Германците. Критичарите Голдхаген го преставувале како „млад арогантен политиколог“ и укажувале дека антисемизмот бил развиен и во другите европски земји.

Роберт Гелатели го поддржувал Голдхаген, но, исто така, тврдел дека скоро секој просечен Германец учествувал во штрајкот на еврејските продавници во 1933 година. Освен тоа, ги поддржувал и нимбершките закони, учествувал во „кристалната ноќ“, прифаќање на постоењето на „еврејскиот проблем“, којшто мора да биде решен. Сето ова, како дел од мозаик, го означувало патот кон Аушвиц. Околу 1.000.000 Германци учествувале во изведувањето на „конечното решение“. Во многу европски земји имало голем број на оние кои доброволно пристапиле кон СС и допринеле за холокаустот.

Во „етничкото чистење“ страдале и многу Словени. „Генералниот план Исток“ (General Plan Ost), предвидувал после војната да бидат убиени уште 30.000.000 Словени, за да се ослободи животен простор за Германците. Иако еугениката, еутаназијата и стерилизација биле применувани и на Германци, речиси и немало отпор.

➤ **Резиме:**

- Демократијата како дестабилизирачка сила (дадена моќ во рацете на етничките малцинства кои се сиромашни);
- Голема нација произлегува од воена моќ, која природно настанува во рационално цивилизирана култура;
- Ариевска раса - врвна раса, супериорна над сите останати;
- Најниските инфериорни раси - Евреи и Роми (луѓе без татковина-паразитски раси). Тоа претставувало темел на нивното подоцнежено масовно истребување (ако супериорната раса има потреба за животен простор, има право да ги исели, па дури и истреби пониските слоеви);
- Против мултикултурализмот, внатре во државата и
- Битна цел: соединување на сите Германци кои се „неправедно раселени“, по другите држави. Идеолошкиот темел на националсоцијализмот - романтизмот во 19 век (сила, страст, традиција, заедница), како и Фридрих Ниче (надчовек).

В. Разликите и сличностите помеѓу фашизмот и нацизмот

Дали класичниот фашизам, како израз на тоталитарна десница може по многубројните особини да се поврзе со сталинизмот како израз на тоталитарна левица?¹⁸⁷ Дали во обата случаи станува збор за фанатизам, спремноста да се жртвуваат други, па дури и сопствените интереси поради некои идеали?

Некои сметаат дека тоталитаризмот е она што веднаш се воочува во некое општество (одржување на државното единство, потполно контролирање на сите друштвени збиднувања). Дали, всушност, фашизмот и сталинизмот се облик на исполнување на тоталитаризмот?¹⁸⁸ Најверојатно, фашизмот и сталинизмот имаат многу сличности, но, сепак, разликите, исто така, биле големи. Крајната цел на фашизмот и сталинизмот била иста: власт над светот, ама кон него се одело по различни патишта. Истата цел преодредила меѓу

---

¹⁸⁷ Дали слоганот на младите италијански фашистички „Веруваме, да бидеме послушни, да се бориме“ не ја одржува суштината на тоталитарните режими?

¹⁸⁸ Првично, терминот „тоталитаризам“ се однесуваше само на фашизмот (на пр Френкел и Нојман), а подоцна и на болшевичката диктатура.

Москва (како „трети Рим“) и Берлин (како престолот на „Третото царство“) да дојдат до несогласувања.

Имало мислења дека покренувачите на фашизмот во граѓанското општество биле оние кои не се во состојба да ја издржат конкуренцијата, оние кои лошо поминале и сметале дека е тоа неоправдано и дека општеството треба да се гради на многу цврста подлога и во многу појаки рамки. Било пропагирано ублажување или дури и изумирање на класните разлики. Постои сфаќање дека во Германија, нацистите, со укинувањето на остатоците од феудализмот, брутално го кршеле патот до неговиот просперитет.¹⁸⁹

Оние кои стоеле позади фашизмот не биле неуспешни, туку со негова помош ја јакнеле својата економска или политичка моќ¹⁹⁰. Фашизмот, како и сталинизмот, не може да се сведе на одредена идеологија. Богатството на различните облици на фашистичкото однесување е далеку поголемо од основната содржина на фашистичката идеологија. Понекогаш изгледа дека фашизмот е „идеален тип“, на кој во реалноста ништо во целост не му е компатибилно. Дури и оние кои денес го употребуваат поимот „фашизам“, воопшто и не се загрижени за неговото основно значење.¹⁹¹

Шопенхауер рекол дека секој човек знае што сака сега во моментот и после тоа, но никој не знае што воопшто сака. Може ли и треба ли некој да му каже? Фашистите се виделе себеси во таа улога и тие сметале дека е најважно да се придобие масата и да се влијае врз неа. Мусолини во октомври 1922 година, пред маршот во Рим, тврдел дека бил создаден големиот мит за италијанската нација и дека тој мит е возможно да се реализира само со помош на фашизмот, а не со помош на инфериорната социјалистичка идеологија. Хитлер отворено пишува дека водач не е оној кој знае, туку оној кој може да придобие.¹⁹² Фашистичките водачи биле мајстори за двојни игри. Се прикажувале како гласноговорници на незадоволната маса, а од друга страна,

¹⁸⁹ Dahrendorf, R., *Gesellschaft und Demokratie in Deutschland*, Piper, München, 1968, стр.442.

¹⁹⁰ Фашизмот и нацизмот на економски план биле поуспешни од советскиот модел.

¹⁹¹ Во натпреварувањето политичките партии често манипулираат со историјата. Со секое доаѓање на власт започнува нова ревизија на историјата. И терминот „фашизам“ и „антифашизам“ го менува значењето. Тешко е да се прифати политичка поврзаност со минатото која била етикетирана како фашистичка или антифашистичка.

¹⁹² И без познавање на психологијата на масите, Хитлер знаел како да придобие. Никој не би требало го негира тоа. Иако тој себеси се сметал за уметник, уметник не бил и колекциите кои се правени по негова наредба сведочат за отсуство на вкус. Во политиката се потпираше само на лаги и брутална сила, а воената стратегија била водена од сегашните чувства.

знаеле како да ја држат цврсто. Освен што успешно го вклучиле влијанието на работниците, туку го вклучиле и влијанието на малограѓанството, со чија поддршка дошле на власт.

Фашистите „слабото јас“, ефикасно го добивале од работнички партии и од советскиот систем. Се повикувале на земја, крв, а граделе патишта и ја централизирале индустријата.- На германскиот малограѓанин, вели Блох, му било многу подобро позади тезгата, откако знаел дека е Нордиец. Многумина подоцна се сеќавале на градбата, редот и сигурноста (а ги забораваа ужасите од војната и разрушените градови) и сметале дека под фашизмот и не им било толку лошо. Нацистите постигнале баланс помеѓу малограѓанството и целите на крупниот капитал. За да се постигне малограѓанството, ја поттикнувале глупоста и агесијата. Нацистите тврделе дека не се умира за програма која се разбира, туку за програма која се сака.

Фашизмот се обидел да развие свој економски систем и тој бил означуван како „диригирано стопанство“. Во Италија инсистирале дека претпријатието е заедница од сопственикот и работникот. Во Германија после 1933 година, пропагандата се занимавала со „стопанското чудо“. Се очекувало и политичко чудо, пред сè, обезбедување на животен простор на европскиот континент. Фашистите во Италија понудиле друг почетен сон: *il mare nostro*. Нацистите умееа да ги зголемат, организираат и искористат предрасудите. „Проблемот со Евреите“, го решиле со нивното истребување¹⁹³, а на ист начин бил решен и проблемот со Циганите и Словените.

Додека во Италија инсистирале на тоталитарна држава, кај нацистите било битно движењето и народот. Розенберг истакнувал дека основната нацистичка цел не е тоталитетот на државата, туку тоталитетот на движењето. Според некои нацистички теоретичари, нема нацистички држави, туку постојат само народот и неговиот водач, кој воедно има изворедни особини.¹⁹⁴ Харизмата на водачот не била рационално оправдувана. На фашистите им била важна масовната поддршка, ама и тоа, водачот да има

---

¹⁹³ Најчесто се слушало дека нацистите ја чуваат западната култура од еврејска и болшевичка чума. Се разбира, нацистите не го измислиле антисемизмот. Во Германија, Теодор Фриц бил главниот архитект на германскиот антисемитизам. Имало нееврејски, креативен, еврејски и експлоататорски капитал.

¹⁹⁴ Идејата за заедница, исто така, била присутна и во социјалистичкото движење. За фашисти заедницата веќе постои и сите кои сакаат да го променат општеството со цел да стигнат до заедници се непријатели на народот.

апсолутна власт. Мусолини во 1922 година пишувал дека државата повторно ќе стане држава на малобројните. Во Италија Големиот фашистички совет во 1928 година бил вграден во државниот правен систем. Во Германија и не биле многу загрижени за правото (ама „ноќта на големите ножеви“ била оправдувана со реченицата „*водачот го штити правото*“). Одлуките на водачот биле над правото, а пропагандата во Германија и Италија знаела да создаде харизматичен водач.

Нацизмот повеќе „напредувал“ во создавањето на антиутопијата, па критичкиот опис на нацизмот може да послужи како основа за разбирање на вкупниот фашизам.

Членовите на Институтот за општествено истражување некое време ја потценувале опасноста од фашизмот. Прв бил Ерих Фром, кој во 1933 година укажувал на потсвесно политичко користење во првата верзија од книгата „Масовна психологија на фашизмот“.¹⁹⁵ Останатите франкфуртовци пишувале за теориски студии, но без директна анализа на фашизмот. Дури кога избегале од Германија, извештаите за масовните убиства на Евреите излегле на виделина. Оттогаш за фашизмот говореле како за најстрашна болест. Хоркхајмер порачувал: „Кој не сака да говори за капитализмот, треба да молчи за фашизмот“.

Маркузе сè до 1938 година, се надевал дека сè уште постои надеж и дека со победата над фашизмот ќе се отвори вратата кон светот. Тогаш станало јасно дека граѓанското општество било подготвено да отстапи од начелата на либерализмот и да бара потполно вклучување на поединецот во поредокот.

Аушвиц е доказ дека фашизмот нема морални огради. Маркузе смета дека либерализмот го мистификува постоењето на поединецот. Фашизмот ја мистификувал целината, „народот“, „природата“, ама и понатаму била нагласувана потврдата за постојаното. На нацистите им бил потребен херојски човек за да го изврши покорувањето на светот.¹⁹⁶

Според Маркузе основните особини на фашистичката идеологија се универзални. Нагласување на вредностите на целината, натурализмот каде што основните вредности се народ, крв и земја, претставува рационално

¹⁹⁵ И Муние тоа време настојувал да го објасни фашистичкото влијание на масата. Сметал дека фашистите успешно го користат ирационалното.

¹⁹⁶ Bauer, O., Marcuse, H., Rosenberg, A., Faschismus und Kapitalismus, Europa-Verlag, Wien, Frankfurt/M., 1968, стр.42.

објаснување за сè што не може рационално да се оправда.¹⁹⁷ Првите два елементи ги содржел и либерализмот, но фашизмот, како тоталитарното преминување на граѓанското минато, ги довел до крајност.

Според Адорно, фашизмот тоталитарно репродуцира авторитет и малограѓанство.¹⁹⁸ На малограѓаните им се нуди поистоветување со моќта која ја немаат, беспоговорна послушност кон водачот кој ги води во „победа“. Од послушните многу лесно биле направени „чиновници на смртта“, ама и жртви кои мирно чекаат во редот за крематориумот. Адорно сметал дека со фашизмот исчезнало секое добро во граѓанскиот свет, независност, истрајност, размислување и претпазливост. Граѓаните станале зли и лоши во атмосферата на општата несигурност и страв.

Фашизмот ги уништувал оние кои се бунеле против „редови на темнината“.¹⁹⁹ Говорот занемел, а мислата за автентичноста на човекот стигнала до самиот крај.²⁰⁰ Зборот, сепак, никогаш до крај не може да биде уништен, како и говорот за автентичноста.

Зошто нацистите дошле на власт? Луј Бонапарта, кога дошол на власт, не ја застапувал само буржоазијата, туку и најголемиот дел од франциското општество – малите земјоработници. Дали нацистите завладеале како претставници на најбројниот среден слој?

Хоркхајмер се обидел да ги одреди сличностите и разликите на различни облици во општеството. Според него, поредокот од 1789 година го носел во себе стремежот за националсоцијализмот.²⁰¹ Фашизмот е еден лик од вистинското модерно општество и во теоријата тоа веднаш било сфатено.²⁰²

Според Пиланкас, фашизмот преставува решение кое се применува во моментот на повлекувањето на работничката класа и нехомогеноста на владејачките слоеви.²⁰³

Постојат повеќе причини зошто фашизмот никогаш до крај не бил уништен. Советскиот Сојуз, како противник на фашизмот, исто така, имал тоталитарно уредување. На Западот после војната, фашистите биле

¹⁹⁷ Markuze, H., Kultura i društvo, BIGZ, Beograd, 1977, стр.13.

¹⁹⁸ Adorno, T. W., Soziologische Schriften 2, Erste Hälfte, GA IX, Suhrkamp, Frankfurt/M., 1977.

¹⁹⁹ Нацистите по влегувањето во Австрија го претресле станот на Фројд. Биле многу пристојни, па го замолиле Фројд да им напише свое видување. Фројд напишал: *Секој кој верува во новото движење, го препорачува Гестапо.*

²⁰⁰ Telebaković, B., Negacija i sloboda, Naučna knjiga, Beograd, 1988, стр.104.

²⁰¹ Horkheimer, M., Autoritärer Staat (Aufsätze 1939 - 1941), de Munter, Amsterdam, 1967, стр.29.

²⁰² Ибид, стр.9.

²⁰³ Poulantzas, N., Fascisme et dictature, Paris, 1972, стр.61.

прифаќани како непријатели на комунизмот, во согласност со паролата: „Непријателот на нашиот непријател е наш пријател“. На крајот, многумина на различни страни на светот сметале дека во фашизмот навистина постоеле позитивни карактеристики. Големiot капитал не се откажал од милитантноста.

После Втората светска војна се мислело дека е надмината заканата за светскиот мир. Сонот за светската власт не е уништен, туку само добил други облици на постоење. Новата десница тврди дека треба да опстанат и да се шират само оние нации кои се во состојба сами да се грижат за своето постоење. Единствена слобода, за која е потребно да се грижи, е слободата на капиталот. Оние кои се појавуваат како пречка на оваа слобода, се сметаат за фашисти. Битно е, кој може да става етикети со ознаката „фашизам“. Оние кои се мали и слаби, не можат големите и моќните да ги обвинат дека се дел од фашизмот. Но од друга страна, слабите можат многу лесно да бидат „промовирани“ за фашисти.²⁰⁴

Бертолд Брехт тврдел дека утробата во којашто еднаш родил се фашизам, има способност за повторно негово раѓање.²⁰⁵ Постои ли надеж да се избегне планетарното ропство?

➤ Резиме:

а) Сличности:

- Користење на сличен стил на пропаганда, вклучувајќи и воени паради , униформи и римскиот поздрав;
- Екстремниот национализам;
- Визијата на повторното раѓање на сопствената „голема“ нација, според примерите од минатото модели свои „голем“ нацијата од минатото;
- Тоталитарен поредок и
- Војна на освојување.

б) Разлики:

- Расизмот претставувал централна точка во нацизмот, но не и во италијанскиот фашизам;

---

²⁰⁴ Žiljarić, Ž., Fašizam koji nadire, Radio B92, Beograd, 1999, стр.33.

²⁰⁵ Според Брехт , во нас е онолку варварство, колку што е потребно за одржување на варварската состојба.

- Антисемитизмот - не постоел првично во италијанскиот фашизам (подоцна бил преземен по примерот на нацистичката Германија);

Г. Холокауст: Игнорирана стварност

Иако Европа напредува, европските писатели и политичари се преокупирани со смртта. Масовните убиства на цивилното население во Европа, во текот на триесеттите и четириесеттите години на минатиот век се предмет на денешните нејасни расправи за сеќавањето и за мерилото на заедничките морални вредности на Европејците. Нацистичка Германија и Советскиот Сојуз со своите бирократски апарати ги претвориле човечките животи во масовна смрт, а поединците во квоти кои мора да се убијат.

Советите, своите масовни стрелања ги криеле по мрачните шуми и ја фалсификувале евиденцијата за регионите во кои до смрт изгладнувале луѓе. Германците ги терале затворениците да ги откопуваат телата на еврејските жртви и да ги палат на огромни клади. Аушвиц, кој обично се зема за соодветен па и конечен симбол за злото што го претставуваат масовните убиства, всушност, е само почеток, навестување на вистинското соочување со минатото.²⁰⁶

Токму зашто знаеме по нешто за Аушвиц, нашето разбирање на холокаустот е искривено. За Аушвиц знаеме зашто таму имало преживеани, а имало преживеани зашто Аушвиц бил работнички логор, како и фабрика за смрт. Преживеале грст Евреи од Западна Европа, оти таму беа затворани западноевропските Евреи. По Втората светска војна, преживеаните Евреи од Западна Европа можеле да пишуваат и да објавуваат колку што сакаат, додека Евреите од Источна Европа, кои се нашле зад железната завеса, ја немале таа можност. На Запад, мемоарите за холокаустот (за волја на вистината, бавно) влегле во историската литература и станале дел од јавната свест.

Овој вид историја, која најдобро ја отсликуваат книгите на Примо Леви, недоволно верно ја прикажува стварноста на масовните убиства. „Дневникот на Ана Франк“ зборува за асимилираните европски Евреи, холандските и

---

²⁰⁶ Dawidowicz, Lucy S. *The War Against the Jews, 1933-1945*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1975.

германските, чија ужасна трагедија претставува само дел од холокаустот.²⁰⁷

Главните жртви, полските и советските Евреи, се убивани над ископаните јами, или со јаглен моноксид од моторите со внатрешно согорување, кој е пуштан во гасните комори во Треблинка, Белзек, Собибор и во окупираната Полска.

Аушвиц, како симбол на холокаустот, не ги вклучува главните жртви на овој настан. Најголемата група жртви на холокаустот - ортодоксните Евреи од Полска, погрдно нарекувани Остјуден - не припаѓале на културата на Западна Европа, ниту на западноевропските Евреи. Тие, во одредена мерка, се избришани од сеќавањето на холокаустот. Логорот на смртта Аушвиц-Биркенау се наоѓаше на територијата која денес ѝ припаѓа на Полска, иако во тоа време беше составен дел од германскиот Рајх. Затоа, денес сите кои ја посетуваат Полска го поврзуваат Аушвиц со неа, иако тука се убиени релативно малку Евреи од Полска и, речиси, ниеден Евреин од Советскиот Сојуз. Двете најголеми групи жртви практично не се дел од овој меморијален симбол.

Соодветната верзија за холокаустот би ја сместила операцијата Рајнхард, убиството на полските Евреи во 1942 година, во самото средиште на приказната. Полските Евреи ја сочинуваа најголемата еврејска заедница во светот.²⁰⁸ Само неколку десетина луѓе ги преживеале овие три логори на смртта. За Белзек²⁰⁹, кој е трет по значење логор на смртта, по Аушвиц и Треблинка, малку се знае. Околу еден милион полски Евреи биле убиени на друг начин, некои во Хелмн, Мајданек или Аушвиц, а многу повеќе во акциите во источниот дел од земјата.

Сè на сè, иако можеби поголемиот дел од нив страдале од куршуми, а не во гасни комори, убиените биле од Истокот, кој не е дел од болното сеќавање за страдањето. Втор по значење дел од холокаустот, се масовните стрелања во источна Полска и во Советскиот Сојуз.²¹⁰

---

²⁰⁷ До 1943 и 1944 година, кога се убиени најголем број западноевропски Евреи, холокаустот во голема мерка бил завршен. Две третини од Евреите, настрадани во војната, веќе биле убиени до крајот на 1942 година.

²⁰⁸ Варшава беше најзначајниот еврејски град. Оваа заедница е истребена во Треблинка, Белзек и Собибор. Околу еден и пол милиони Евреи се убиени во овие логори, од тоа само во Треблинка 780.863.

²⁰⁹ 434.508 Евреи завршиле во таа фабрика на смртта, а преживеале само двајца или тројца.

²¹⁰ Овие убиства почнале на тој начин што припадниците на СС ги убиле еврејските мажи во 1941 година. Се продолжило со убивање на еврејски жени и деца во јули и заврши со истребување на сите еврејски заедници во август и во септември. До крајот на 1941 година, Германците (заедно со локалните помагачи и романските војници) убиле еден милион Евреи во Советскиот Сојуз и во балтичките земји. Овој број е еднаков на вкупниот број Евреи убиени во Аушвиц за време на целата Втора светска војна. До крајот на 1942 година, Германците (повторно со голема локална

Постоеле, речиси, советско-еврејски сведоци и хроничари, како што е Василиј Гросман.²¹¹ Но, нему и на другите како него им било забрането да го претстават холокаустот како настан кој ги погоди исклучиво Евреите. Можеби зашто знаел што Германците им направиле на Евреите во неговата родна Украина, можел да претпостави што се случило и за тоа напишал една книга. Треблинка ја нарекол „пеколот“.

Но, под владеењето на Сталин масовното убивање Евреи морало да биде претставено како уште едно од низата страдања на „граѓаните“. Гросман учествувал во составувањето на „Црната книга“ на злосторствата кои Германците ги извршиле врз советските Евреи, а книгата подоцна била забранета од советските цензори. Сталин упорно повторувал дека, ако некоја нација особено страдала од Германците, тоа, секако, се Русите. Така сталинизмот спречува во вистинско светло да ги согледаме масовните убиства на Хитлер.

Со еден збор, холокаустот се одвивал по следниот редослед: Операцијата Рајнхард, истребување со стрелање, Аушвиц (или Полска), Советскиот Сојуз, другите. Од околу 5,7 милиони убиени Евреи, околу 3 милиони биле жители на предвоена Полска и околу еден милион жители на повоениот Советски Сојуз.²¹² Ако го имаме тоа предвид, источноевропскиот карактер на холокаустот е уште повидлив.

Но, дури и оваа исправена слика на холокаустот недоволно јасно го опишува опсегот на германското масовно убивање во Европа. Конечното решение, како што нацистите го нарекувале тоа, првобитно е замислено како еден од проектите за истребување кој требаше да се изврши по победата на Германија над Советскиот Сојуз.²¹³ Откако земјоделските производи од Украина и Јужна Русија би биле пренасочувани во Германија, околу 30

помош) стрелале уште околу 700.000 Евреи, а заедницата на советските Евреи е целосно уништена под нивна контрола.

²¹¹ Гросман ја открил Треблинка како новинар, патувајќи со Црвената Армија во септември 1944 година.

²¹² Тоа се вклучно 70% од настраданите (по полските и советските Евреи, најмногу убиени имало во Романија, Унгарија и Чехословачка).

²¹³ Ако работите се одвивале онака како што очекувал Хитлер, Химлер и Геринг, германските сили ќе придвижиле проект за изгладнување во Советскиот Сојуз во зимата 1941-1942 година.

милиони луѓе во Белорусија, Северна Русија и во советските градови би умреле од глад.²¹⁴

Германците, сепак, успеале да изведат некои проекти кои личеа на овие планови. Протерале половина милион Полјаци од териториите припоени на Рајхот. Нестрпливиот Химлер наредил да се почне со првата фаза од „Generalplan Ost“ во Источна Полска²¹⁵. Околу 3 милиони советски воени заробеници умреле од глад и зарази во германските заробенички логори. Овие луѓе плански биле убивани. За време на опсадата на Ленинград, постоело сознание и намера тие да се изгладнат до смрт. Доколку холокаустот не постоел, ова ќе го запаметевме како најголемо злосторство во современата историја.

Доколку холокаустот не се случел, овие „освети“, исто така, би ги паметеле како некои од најголемите воени злосторства во историјата.²¹⁶ Меѓутоа, како и изгладнувањето на советските воени заробеници, овие злосторства се паметат само во земјите кои директно страдале. Германските окупатори убивале и нееврејски цивили на други начини, на пример, со тешка работа во логорите. Тоа повторно биле луѓе, главно, од Полска и Советскиот Сојуз.

Германците убиле околу 10 милиони цивили во големите масовни убиства. Половината од тие луѓе ги сочинуваа Евреи, а другата половина други националности. Сите тие, главно, биле од ист дел на Европа. Проектот за уништувањето на Евреите во добра мерка е остварен, а проектот за уништувањето на словенските жители успеал само делумно.

Аушвиц е само вовед во холокаустот, а холокаустот е само вовед во конечната цел на Хитлер. Романите на Гросман „Вечниот тек“ и „Животот и верата“ зборуваат и за нацистичкиот и за советскиот терор.²¹⁷

---

²¹⁴ Планот за изгладнување бил само вовед во „Generalplan Ost“, планот за колонизација на западниот Советски Сојуз, со кој е предвидена елиминација на 50 милиони луѓе.

²¹⁵ Биле убиени 10.000 полски деца, а протерани 100.000 возрасни. Вермахтот, плански изгладувал околу милион луѓе за време на опсадата на Ленинград и уште околу 100.000 во украинските градови.

²¹⁶ Под изговор дека се борат против партизаните, Германците убиле повеќе од 750.000 луѓе, од тоа само 350.000 во Белорусија и нешто помалку, но приближно толку во Полска и Југославија. Германците убиле повеќе од 100.000 Полјаци, за време на задушвањето на Варшавското востание во 1944 година.

²¹⁷ Овие романи, потсетуваат дека дури и целосната карактеризација на масовните убиства е недоволна за приказната за историјата на европските злосторства во средината на минатиот век. Таа карактеризација ја заобиколува државата

Затоа, кога се зборува за вкупниот број европски цивили убиени од страна на тоталитарните сили од средината на минатиот век, треба да се имаат предвид три еднакви групи: Евреите кои се убиени од Германците, другите националности кои се убиени од Германците и советските граѓани кои се убиени од советската држава. По правило, германскиот режим ги убивал цивилите кои не биле германски граѓани, додека советскиот режим, главно, убивал свои граѓани.

Советските репресивни мерки се поистоветуваат со Гулагот, како што нацистичките се поистоветуваат со Аушвиц. Иако Гулагот го претставувал ужасот на ропската работа, тоа не бил систем за масовно убивање. Ако прифатиме дека масовното убивање цивили е централен дел на политичката, етичката и правната проблематика, истото историско гледиште е применливо и на Гулагот и на Аушвиц. Знаеме дека Гулагот претставувал систем од работни логори, а не логори на смртта.²¹⁸

И како што Аушвиц ни го одврка вниманието од уште поголемите ужаси како Треблинка, Гулагот ни го одврка од советската политика која однела повеќе жртви со изгладнување и куршуми. Од сталинстичките чистки, две се најзначајни.²¹⁹

Она што го читаме за Големиот терор, исто така, ни го одврка вниманието од неговата вистинска природа. Важен роман е „Мракот напладне“ од Артур Кестлер, а ја имаме и значајната книга мемоари „Обвинети“ на Александар Вајсберг. Централни ликови, во обете книги, се мали групи Сталинови жртви, урбани комунистички водачи, образовани луѓе, од кои некои се познати и на Запад. Тоа е искривена слика за Големиот терор.²²⁰

со чие уништување Хитлер бил преокупиран, т.е. онаа друга држава во која Европјаните половина век масовно биле убивани - Советскиот Сојуз.

²¹⁸ Во Гулагот биле затворени околу 30 милиони луѓе и тој уништил околу 3 милиони животи. Но поголемиот број од луѓето, кои биле затворени во гулазите се вратиле живи. Најпозната книга за Гулагот, е „Архипелагот Гулаг“ на Александар Солженицин.

²¹⁹ Гладот како последица на колективизацијата 1930-1933 година и Големиот терор 1937-1938 година. Сè уште не е сосем јасно дали гладот во Казахстан од 1930 до 1933 година бил планиран, иако е сосем сигурно дека преку милион Казахстанци умреле од него. Утврдено е дека Сталин, плански ги изгладнел до смрт советските Украинци зимата 1932-1933 година. Во советската документација се наоѓаат низа наредби од октомври 1932 година, од кои може да се прочита дека се работело за предумисла. Како последица на тоа умреле повеќе од три милиони жители на советска Украина.

²²⁰ Свкупно, чистките во редовите на Комунистичката партија, државната безбедност и војската не однеле повеќе од 47.737 животи.

Главните жртви на најголемата операција на Големиот терор, Операцијата 00447, биле кулаците, т.е. селаните кои веќе претходно страдале од колективизацијата.²²¹

Со истакнувањето на Аушвиц и Гулазите, се занемарува бројот убиени Европјани и географскиот фокус на убиствата се преместува на германскиот Рајх и Источна Русија. Како Аушвиц, кој ни го свртува вниманието на западноевропските жртви на нацистичката империја, Гулагот и неговите злогласни сибирски логори, исто така, ни го отргнуваат вниманието од географското средиште на советските убиства. Ако се фокусираме на Аушвиц и Гулагот, нема да забележиме дека во 12-годишниот период, од 1933 до 1944 година, околу 12 милиони жртви на нацистичкиот и советскиот режим страдале во еден дел на Европа во кој спаѓаат и денешна Белорусија, Украина, Полска, Литванија и Летонија.

Кога размислуваме за Аушвиц и Гулагот, обично државите кои се одговорни за нивното основање ги замислуваме како модерни тирании, или тоталитарни системи. Но таквата перцепција на размислување и политика во Берлин и Москва нè наведува да го занемариме фактот дека масовните убиства, главно, се случувале во деловите на Европа меѓу Германија и Русија, а не во самите нив.

Географскиот, моралниот и политички центар на европските масовни убиства е источниот дел на Европа, пред сè, Белорусија, Украина, Полска и балтичките земји – т.е. државите кои биле жртви на долгорочната политика на истребување од страна на обата режима. Народите на Украина и Белорусија, пред сè Евреите, но не само тие, претрпеле најголеми зла бидејќи овие територии биле во состав на СССР за време на ужасните триесетти и биле подложени на најгрозното германско угнетување за време на четириесеттите. Ако Европа била, според зборовите на Марк Мазовер, мрачен континент – Украина и Белорусија го претставувале срцето на темнината.

---

²²¹ Операцијата однела 386.798 животи. Некои национални малцинства, кои претставувале 2% од вкупната советска популација, чинеле една третина од жртвите на Големиот терор. На пример, во операцијата, чии жртви биле етничките Полјаци – советски граѓани, биле убиени 111.091 човек. Од вкупно 681.692 егзекуции поради наводни политички злосторства во периодот 1937-1938 година, повеќе од 90% се кулаци. Овие луѓе биле стрелани тајно, а потоа фрлани во јами и забравени.

Историските податоци кои се сметаат за објективни, како што е пребројувањето на жртвите на масовните убиства, можат да придонесат за повторно воспоставување на изгубената историска рамнотежа.²²² Иако Германците под Хитлер прилично страдале и за време на војната, нивното страдање не се става во фокусот на историјата на масовното убивање.²²³

Тешко е да се заборави Ана Ахматова и нејзиното: „Руската земја ја сака крвта“. Жртвувањето и јунаштвото на Русите, за кое сега толку се зборува во Путинова Русија, мора да се согледа во рамките на пошироката историска слика. Советските Руси, како и останатите советски граѓани, секако дека биле жртви на политиката на Сталин. Но, имало помали изгледи еден Русин да биде убиен во споредба со еден советски Украинец, советски Полјак или припадник на некоја друга малцинска група. За време на Втората светска војна изведени се неколку акции во Источна Полска и балтичките земји, територии кои ги проголта Советскиот Сојуз.²²⁴

Белорусија и Украина биле најмногу окупирани за време на војната, а биле окупирани од германската и советската армија кои двапати минувале низ нивната територија за време на нападот и за време на повлекувањето. Германската армија под контрола држела само мал дел од руската територија и тоа само за кратко. Дури и да ја вклучиме опсадата на Ленинград и уништувањето на Сталинград, руските цивили претрпеле многу помалку жртви отколку случајот со Белорусите, Украинците и Евреите.

Во Русија се преувеличува бројот на руски жртви. Во Русија се вбројуваат и Белорусите и Украинците, а Евреите се третираат како Руси. Тоа

---

²²² Главни жртви на директната политика меѓу германските граѓани биле „еутанизираните“ пациенти, кои биле околу 70.000, како и 165.000 германски Евреи. Главни жртви на Сталиновиот режим во Германија биле жените кои биле силувани од војниците на Црвената армија и воените заробеници во Советскиот сојуз. Околу 363.000 германски воени заробеници страдале од глад и болести во советско заробеништво, како и околу 200.000 Унгарци. Во време кога германскиот отпор на Хитлер му го свртува вниманието од масовните медиуми, треба да се присетиме дека некои од заговорниците кои планирале да го убијат Хитлер биле одговорни за политиката на масовно убивање. На пример, Артур Неме, кој ја предводел Einsatzgruppe В во полињата на смртта во Белорусија за време на првиот бран на Холокаустот 1941 година. Или Едвард Вагнер, генералот на Вермахтот, кој во веселото писмо до својата жена зборува како е неопходно да им се ускрати храната на милиони изгладнети граѓани на Ленинград (денешен Санкт Петербург).

²²³ Дури и кога ќе ги пресметаме етничките Германци убиени додека бегале од Црвената армија, кога се протерувани од Полска и Чехословачка од 1945 до 1947 година и за време на бомбардирањето на Германија, вкупниот број убиени германски цивили од страна на државата и понатаму е мал во споредба со останатите жртви.

²²⁴ Најпознат случај е стрелањето на 22.000 Полјаци во Катинската шума и на уште четири други локации. Уште неколку десетици илјади Полјаци и граѓани на балтичките држави, умреле по депортациите во Казакстан и Сибир. За време на војната, Германците убиле многу советски Руси, но пропорционално многу помалку отколку советски Белоруси или Украинци, а Евреите да не ги споменуваме. Се проценува дека биле убиени околу 15 милиони советски цивили. Германците за време на војната го убиле секој дваесет и петти цивил во Русија, додека во Украина и Полска е убиен секој десетти, а во Белорусија секој петти.

се сведува на империјализам во жртвувањето, со што имплицитно се полага право на територијата, така што експлицитно се полага право на жртвата. Веројатно ова ќе биде официјална верзија на новиот историски комитет чии членови ги именувааше претседателот Дмитриј Медведев, со цел спречување на „фалсификување“ на руската историја. Според законите, за кои деновиве се расправа во Русија, тврдењата изнесени за вакво нешто би претставувале кривично дело.

Покрај холокаустот, изгладнувањето во колективизацијата претставува најголемо политичко злосторство во Европа во 20 век. Колективизацијата, сепак, останала клучен елемент на советскиот модел на развој и подоцна ја применувал само кинескиот комунистички режим со предвидлив исход. 10 милиони изгладнети до смрт во Големиот скок напред на Мао.

И Сталин и Хитлер биле фасцинирани од Украина како извор на храна. Обајцата сакале да ја контролираат и експлоатираат украинската земја и обајцата предизвикале политичко изгладнување. Сталин во целата земја, Хитлер во градовите и заробеничките логори. Некои украински заробеници, кои ја преживеале гладта во тие логори од 1941 година, ја преживеале и гладта од 1933 година. Германската политика на изгладнување, делумно и е одговорна за фактот дека Украинците биле доброволни соработници во холокаустот. Најозлогласените украински соработници биле стражари во логорите на смртта во Треблинка, Белзец и Сорибор. Често се заборава дека Германците ги регрутирале првите кадри од тие луѓе, советските воени заробеници од своите заробенички логори. Спасиле некои луѓе од масовното изгладнување, т.е. од едно злосторство на Исток, за од нив да создадат колаборанти во друго, во холокаустот.

Полската историја, претставува извор на бескрајна конфузија. Таа не беше нападната и окупирана од една, туку од две тоталитарни држави меѓу 1939 и 1941 година. Нацистичка Германија и СССР, во тоа време делувајќи како сојузници, ја експлоатирале нејзината територија и ги убиле повеќето нејзини интелектуалци. Во главниот град на Полска не се случило само едно, туку две востанија против германските власти за време на Втората светска војна. Востанието на варшавските Евреи 1943 година, по кое гетото е срамнето

со земја и Варшавското востание на полските патриоти 1944 година, по кое е уништен целиот град.

Изгладнувајќи ги советските воени заробеници, убивајќи Евреи во гасни комори и со стрелање, убивајќи цивили во борбата против партизаните, германските сили од Белорусија создадоа најопасна земја на светот во периодот 1941-1944 година. Половина од населението на советска Белорусија, било или убиено или насилно протерано во Втората светска војна - такво нешто не претрпела ни една европска земја.

Подеднакво вознемирувачко е отсуството на економскиот аспект. Иако историјата на масовно убивање во голема мера е поврзана со економските пресметки, од сеќавањето се брише сето она што би можело да ги објасни убиствата со рационални причини. И нацистичка Германија и СССР се обидувале да остварат економска самостојност. Германија сакала да воспостави рамнотежа помеѓу индустријата и аграрната утопија на Исток, а СССР се трудел да ја надмине својата аграрна заостанатост со забрзана индустријализација и урбанизација.²²⁵ Обата режима се обиделе да воспостават земјоделска аутархија во големата империја и обата се обиделе да ја контролираат Источна Европа. Обата режима ја доживувале Полска како историска аберација. За обата режима Украина и нејзината плодна земја биле од клучно значење.

Најразличните групи се сметани за непријатели на нивниот план, иако за германскиот план да се убијат сите Евреи не постои соодветен еквивалент во советската политика. Клучно е тоа дека идеологијата, која му дала легимитет на масовното убивање, исто така, претставува визија на земјоделскиот развој. Во светот во кој владеела немаштија, а особено недостаток на храна, обата режима во земјоделското планирање го вклучиле и масовното убивање.

Денес таквите постапки ни се чинат ѕверски и гнасни, но тогаш биле доволно логични за да привлечат голем број приврзаници. Сега има доволно храна, барем на Запад, но други ресурси нема, или набрзо ќе ги снема. Во 21

---

²²⁵ Hilberg, Raul. *The Destruction of the European Jews*. New Haven, CT: Yale University Press, 2003.

век нас нè очекува недостаток од питка вода, чист воздух и евтина енергија. Поради климатските промени, можеби гладот повторно ќе се закани.

Ако од историјата на масовното убивање може да се извлече една лекција, тогаш тоа е поуката дека треба да се чува она нешто кое можеме да го наречеме привилегиран развој: обидот на државите да го остварат земјоделскиот раст со жртвување на народот, каде напредокот се забрзува со морталитетот. Не може да се исклучи можноста дека една група луѓе ќе имаат корист од убивање други групи луѓе, или дека убивањето така ќе се доживее. Европа беше сведок на таквата политика, а можеби ќе ја искуси повторно. Единствениот вистински одговор на ова е етичката посветеност на поединецот, така што поединците да имаат одредена тежина во животот, а не да се мерат во бројки како жртви. Тогаш ваквите планови стануваат незамисливи.

Денешна Европа се одликува токму со единството на напредокот, социјалната правда и човековите права. Веројатно повеќе од кој било друг дел на светот таа е имуна, барем засега, на таквите бездушни тежнења кон земјоделски раст. Но, ние често дозволуваме историските епизоди да паднат во заборава и тоа во време кога историјата ни е попотребна од кога и да е. Неодамнешното историско минато, можеби ќе наликува на блиската иднина, на остатокот од светот. Тоа е само уште една причина да ги изнесеме вистинските факти.

➤ **Резиме:**

Нацистичка Германија и Советскиот Сојуз со своите бирократски апарати ги претвориле човечките животи во масовна смрт, а поединците во квоти кои мора да се убијат. Советите, своите масовни стрелања ги криеле по мрачните шуми и ја фалсификувале евиденцијата за регионите во кои до смрт изгладнувале луѓе. Германците, ги терале затворениците да ги откопуваат телата на еврејските жртви и да ги палат на огромни клади. Аушвиц, кој обично се зема за соодветен, па и конечен симбол за зло што го претставуваат масовните убиства, всушност, е само почеток, навестување на вистинското соочување со минатото.

Сè на сè, иако можеби поголемиот дел од нив страдале од куршуми, а не во гасни комори, убиените биле од Истокот, кој не е дел од болното сеќавање за страдањето. Втор по значење дел од холокаустот, се масовните стрелања во Источна Полска и во Советскиот Сојуз.

Покрај холокаустот, изгладнувањето во колективизацијата претставува најголемо политичко злосторство во Европа во 20 век. Колективизацијата, сепак, останала клучен елемент на советскиот модел на развој и подоцна ја применувал само кинескиот комунистички режим со предвидлив исход. 10 милиони изгладнети до смрт, во Големиот скок напред на Мао.

9. Заклучок:

Едно поедноставно дефинирање на поимот тоталитаризам би било: подредување на интересите и работата на секој поединец кон интересите, целите и желбите на целината. Тоталитаризмот е колективен еквивалент на она што на индивидуално ниво претставува „себичноста“. Како што себичноста заборава дека човекот е општествено битие, така и тоталитаризмот заборава дека човекот е индивидуално битие. Како што себичноста го признава само поединецот и неговата корист, така и тоталитаризмот ги признава само колективот и интересите на целината.

Значи: спротивност претставуваат „себичноста“ од една, а „тоталитаризмот“ од друга страна. Наспроти двете е човечноста, која го одредува прилагодувањето на интересите. Значи, тоталитаризмот и егоизмот не се човечни, туку такво е прилагодувањето на интересите кои во најголема мера ќе ги задоволат сите луѓе и ќе ги направат среќни.

Неспособноста да се препознае смртоносниот амалгам на тоталитаризмот, национализмот, расизмот и популизмот (кој до пред триесет години без никаков проблем генерички се нарекуваше фашизам), како да е историска константа. Сведоците на глобалниот подем на фашизмот од првата половина на дваесеттиот век кажуваат дека се работи за вид на колективна психоза, еден вид на епидемски колапс на рационалната мисла. Интересно е

што за воведување на народите во овој ирационален транс, фашизмот секогаш ја ползува истата, до болка едноставна рецептура. Кога врз понижувачкото чувство на инфериорност и разочарувањето во демократијата, ќе „легнат“ лековитите зборови на измислената национална херојска митологија и расизмот преоблечен во националистички патриотизам, сè што е ирационално во една земја избива на површината, а сè што е рационално: разумот, знаењето и искуството, се повлекува и замолчува во страв или опортунизам, апатија или отапеност.

Италијанскиот фашизам и германскиот нацизам ги затекнале политичките, капиталистичките и интелектуалните елити на двата моќни, цивилизирани и културни народи, теориски и практично потполно неподготвени да го препознаат и да му се спротивстават на злото...

Од гледна точка која ја наведува Брехт дека демократијата и диктатурата не се метафизички спротивности, туку дека се во некаков метафизички однос треба секако да се следи. Поимот „тоталитаризам“ во одбраната на демократијата како метафизички ентитет, ја негува фантазијата дека „тоталитаризмот“ не може да биде содржан во самата демократија. Тоа значи дека помеѓу „тоталитаризмот“ и „демократијата“ не постои дијалектички однос и токму тоа ја открива структурната разлика помеѓу сталинизмот и фашизмот/нацизмот. Ако таканаречениот реален социјализам се остварил како раскин со граѓанската демократија со помош на револуцијата, тогаш проблемот со фашизмот/нацизмот е токму поентата дека него го овозможила демократијата. Германскиот нацизам се остварил по „демократски“ пат. Во функција на зачувувањето на капиталистичката моќ, во некоја смисла тој претставувал продолжение на парламентарната демократија со поинакви средства. Од друга страна, пак, и сталинизмот и фашизмот/нацизмот се случувале во некаков однос кон социјалистичката револуција.

Проблемот на сталинизмот, меѓу другото, е и проблем на успешната револуција која се наоѓала во структурен теснец, а италијанскиот и германскиот фашизам се последица на неуспешна социјалистичка револуција. Револуцијата требало да се случи, но не се случила, односно се случила, но била поразена. Ситуацијата ја овозможила социјалистичката револуција, но со

неа се зачувала старата капиталистичка моќ. Во таа смисла фашизмот и нацизмот настапуваат како сурогат на социјалистичката револуција, тие претставуваат укинување на граѓанската демократија во функција на истата моќ на која претходно ѝ служела граѓанската демократија.

Најважното што денес мора да се знае за фашизмот е дека тој не е мртов. Тој ја исполнува идеолошката празнина, која остана по глобалната пропаст на левите движења и настапува преоблечен, најчесто како десно ориентирана демократска политичка опција. И кога во едно општество демократијата ќе падне во криза, а тоа во денешно време им се случува и на младите постсоцијалистички, но и на старите идејно потрошени демократии, ослабениот демократски имунитет овозможува да се развие некоја форма на фашизмот. Овој, потоа – кај демократиите со најслаб имунитет - станува вирулентен, доаѓа на власт и однатре ги уништува институциите на демократската држава. На тој начин, како патоген, фашизмот и денес живее како опачина на демократијата и делува како нејзина автоимуна болест. Фашизмот и ден денес е дежурната закана за секој систем на либералната капиталистичка парламентарна демократија затоа што настанал како нејзина хистерична, но инхерентна реакција во одбрана од комунизмот. Затоа, помеѓу доминантно антикомунистичката општествена атмосфера и појавата на нацифашизмот, речиси, не може да се направи јасна дистинкција.

Фашизмот е системска болест од која, во одредени историски околности, може да заболи секое општество. Споредувањето на историските околности кои придонеле за појавата на фашизмот, е единствената метода за неговото препознавање и рано дијагностицирање. Клучни околности за појавата на малигните фашизми во 20. години од минатиот век беа: распаѓањето на европските империи кое предизвика масовно чувство на историски дисконтинуитет и криза на националните идентитети, колективните фрустрации поради поразите во светската војна и растечката економска криза и сиромаштија.

Самиот термин фашизам е еден од најкомплексните поими во општествената наука и неговата употреба во секојдневниот живот се доведува до банализација бидејќи поимот се користи за секој кој е нетолерантен и

нелиберален. Фашистичкиот режим не треба да се поистовети со секој вид угнетување, расизам или диктатура бидејќи во основата на фашизмот се крие спој од одредени расистички и социо-биолошки идеи.

Иако се идентификува единствен склоп на фашистички вредности, се прави разлика помеѓу идеите кои се развиле во фашистичка Италија, каде што најмногу се негувал идеалот на државата, и нацистичка Германија, каде се истакнувало значењето на расата.

Идеологијата на фашизмот, се развиваше во првата деценија на минатиот век. Фашизмот, на некој начин е „чедо“ на XX век бидејќи во него фашистичките идеи јасно се искристализирале и биле спроведени на историската сцена. Тие идеи доведоа до нешто што се смета за најмрачен период во човековата историја.

На политичката сцена фашистичките идеи дошле со посредство на политички партии кои победиле на демократските избори со јасен став за борба против модерниот начин на живот. Заговорниците на тие идеи сакале да ги ревитализираат традиционалните текови на живот, а истовремено не увиделе дека патот по кој тргнале е крајност која не смеела да се случи.

Поразувачки е што фашизмот не исчезнал со народното отфрлање, протестите или граѓанскиот отпор, туку со воен пораз. Фашизмот, односно неговата манифестација во одреден историски период, навистина е победен. Меѓутоа, многу теоретичари сметаат дека опасноста која ја носеше фашизмот и понатаму е присутна бидејќи неговите корени се наоѓаат во човековата психологија и од тоа е невозможно да се побегне.

Фашистичките идеи се засноваат на верувањето дека апсолутното водство и владеење на елитата е природно и пожелно. Човечките суштества се раѓаат со радикално различни карактеристики и способности, што се гледа преку фактот дека оние со реткиот квалитет за водство преку борба се искачуваат над оние кои се способни да бидат само следбеници. Фашистите верувале дека општеството, општо земено, е составено од три вида луѓе. Прво

и најважно, тука е врховниот, семоќниот водач кој поседува неспоредлив авторитет.

10. ЛИТЕРАТУРА:

Книзи:

- Arato, A. (2002) Dictatorship before and after totalitarianism, Social Research, 69;
- Arendt, H. (1961). The Origins of Totalitarianism. London: Allen and Unwin;
- Adorno, (1977) T. W., Soziologische Schriften 2, Erste Hälfte, GA IX, Suhrkamp, Frankfurt/M;
- Adorno, T. idr. (1950) The Authoritarian Personality. New York: Harper;
- Bracher, (1969) K.D., Die deutsche Diktatur, Kiepenheuer & Witsch, Köln Berlin
- Bauer, O. (1968), Marcuse, H., Rosenberg, A., Faschismus und Kapitalismus, Europa-Verlag, Wien, Frankfurt/M;
- Vasko Anastasov, (1981), Kade odi Kina, Skopje;
- Geoffrey K. Roberts (January 1990))Unholy Alliance: Stalin's Pact With Hitler- Publisher: Indiana Univ Pr; First Edition edition;
- Geoffrey K. Roberts. (2006) Stalin's Wars: From World War to Cold War, 1939-1953- Pub.YaleUniversity press;
- Geoffrey K. Roberts,The Soviet Union and the Origins of the Second World War: Russo-German Relations and the Road to War 1933-1941 (Making of the 20th Century);
- Gaetano Salvemini, Mussolini storico di se stesso - "Il Ponte", sv. V/1949/;
- George Orwell, 1984, Published July 1950 by Signet Classics (first published 1949)
- Dawidowicz, Lucy S. *The War Against the Jews, 1933-1945*. New York: Holt, Rinehart, and Winston, 1975
- Dirlam, J. in Plummer, J. (1972). (1972, An Introduction to the Yugoslav Economy, Columbus, OH: Merryl;
- Dokumente der deutschen Politik, I, izd. Meier-Benneckenstein, P., Berlin 1939-1940;
- Dahrendorf, (1968), R., Gesellschaft und Demokratie in Deutschland, Piper, München;

- Estrin, S. (1982). The impact of selfmangement on Yugoslav economic growth, Soviet Studies;
- Ernst Nolte: *Fašizam u svojoj epohi*, (1990), Prosveta, Beograd;
- Žilijar, Ž., (1999), *Fašizam koji nadire*, Radio B92, Beograd;
- Zhores A. Medvedev, Roy Aleksandrovich Medvedev, *A Question of Madness* ISBN 0140037837 (ISBN13: 9780140037838)
- Kühnl, R., (1971), *Formen bürgerlicher Herrschaft. Liberalismus - Faschismus*, Rowohlt, Reinbeck;
- Linz, J. in Stepan, A. (1996), *Problems of democratic transition and consolidation: Southern Europe, South America, and post-communist Europe*. Baltimore, MD: Johns Hopkins Press;
- Marschak, T. (1968.) *Centralized vs. decentralized allocation of resouces: the Yugoslav laboratory*, *The Quarterly Journal of Economics*;
- М.Пешевска, (1999), *Меѓународни односи по Втората светска војна*, Скопје;
- Markuze, H., (1977), *Kultura i društvo*, BIGZ, Beograd;
- *Opera Omnia di Benito Mussolini*, tom 15;
- *Opera Omnia di Benito Mussolini*, tom 14;
- Poulantzas, N., (1972), *Fascisme et dictature*, Paris;
- Rusinow, D. (1967). *Understanding Yugoslav Reforms*, *The World Today*;
- Резолуција на Осмиот конгес на СКЈ, (1964), *Осми конгрес ЗКЈ*, 167;
- Резолуција на Деветиот конгрес на СКЈ, (1969), *Деветти конгрес на ЗКЈ*, 119;
- Simon Sebag Montefiore *Stalin: The Court of the Red Tsar* (Paperback), (16 May 2007) Publisher: Phoenix; New Ed edition;
- Статистички билтен СЗС, (1988), XVI;
- Статистички билтен 10, (1950);
- Статистички билтен СЗС 667;
- Timothy Snyder, (2010), *Bloodlands: Europe Between Hitler and Stalin*, Published October 12th 2010 by Basic Books;
- Telebaković, B., (1993), *Razum i sreća*, Nauka, Beograd;
- Telebaković, B., (1988), *Negacija i sloboda*, Naučna knjiga, Beograd;

- Tasca, A., (1969), *Glauben, gehören, kämpfen. Aufstieg des Faschismus*, Wien, Frankfurt/M., Zürich;
- Furbotn, E. (1971), *Toward a dynamic model of the Yugoslav firm*, Canadian Journal of Economics;
- Flakierski, H. (1988), *Economic System and Income Distribution in Yugoslavia*. London: M.E. Sharpe;
- Friedrich, C. in Brzezinski, Z. (1956): *Totalitarian Dictatorship and Autocracy*. Cambridge, MA: HUP;
- Fakultet političkih nauka Sveučilista u Zagrebu i Centar društvenih djelatnosti, (1976), *Fašizam i neofašizam*, SSO Hrvatske, Zagreb;
- Horkheimer, M., (1967), *Autoritärer Staat (Aufsätze 1939 - 1941)*, de Munter, Amsterdam;
- Hannah Arendt, *The Origins of Totalitarianism*
- Hilberg, Raul. *The Destruction of the European Jews*. New Haven, CT: Yale University Press, 2003
- Carsten, F.L., (1969), *The Rise of Fascism*, University of California Press, Berkeley and Los Angeles;

Веб- страници:

- <http://crveni.tripod.com/maked/np-mak.htm>
- <http://ibizalife.net/wmzs.html?h=1061954>
- <http://www.makedonika.org/whatsnew/fzf2/FzF2009-16%20Pesevska.pdf>
- <http://on.net.mk/vesti/svet/se-bara-mao-ce-tung>
- <http://huxley.net/bnw-revisited/index.html> BRAVE NEW WORLD REVISITED [1958] by Aldous Huxley